ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 20 VOLUME
ČÍSLO 1 – 2 NUMBER

1973

most

most

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

VYDÁVA: SLOVENSKÝ ÚSTAV, CLEVELAND, OHIO, U. S. A. ● PUBLISHED BY: SLOVAK INSTITUTE CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

PREDSEDA: OSV. PÁN JERONYM KOVAĽ, O. S. B., OPÁT KLÁŠTORA SV. ANDREJA SVORADA ● PRESIDENT RIGHT REVEREND ABBOT JEROME KOVAL, O. S. B. ST. ANDREW'S ABBEY

REDAKTOR: MIKULÁŠ ŠPRINC ● REDAKCIA: Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, WICLIFFE, OHIO, 44092 U.S.A. ● ADMINISTRÁCIA: REVUE MOST THE SLOVAK INSTITUTE 2900 East Boulevard, CLEVELAND, OHIO, 44104 U. S. A.

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA
Predplatné: U.S.A. a Canada $5,00; v ostatných krajinách: $4,00

OBSAH

Dr. Jozef Mikuš: **Európske determinanty slovenskej mentality — 1**
Mikuláš Gacek: **Z denníka —13**
Jozef Švec: **Zábery z Indie — 19**
Michal Lacko: **Výskum veľkomoravského a cyrilometodského obdobia v rokoch 1959-1970 — 23**
Jozef M. Rydlo: **«Obšírnejší životopis» J. C. Hronského — 44**
Jozef Švec: **Vlaky a žobráci — 48**
Peter Klas: **Ostatné je pleva — 50**
Jozef Milučký: **Z ľúbostnej lyriky:** *V čadivej utierni, Ruleta, Vstala si, keď k ôsmej chýlilo sa* **— 58**
Jozef Švec: **Tragédia na sviečke — 60**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

most

ČÍSLO 1–2 NUMBER 1–2
ROČNÍK XX VOLUME XX

EURÓPSKE DETERMINANTY SLOVENSKEJ MENTALITY

Dr. Jozef Mikuš

«Poznaj sám seba!» bolo už pre Sokrata základom múdrosti. V tejto kritickej dobe cítime akoby príkaz zahĺbiť sa do seba a aspoň približne naznačiť, aké vlastnosti charakterizujú Slovákov ako národ, ich celkové myslenie a konanie a urobiť z toho záver pre budúcnosť.

Problém mentality je jedno z najťažších ale i najzaujímavejších polí v sociálnych vedách. Študovať povahu, charakter, osobitosť národov predpokladá totiž akúsi vyššiu znalosť, akúsi syntézu, ktorá sa dosahuje len po analýze mnohých činiteľov. No význam takéhoto štúdia je o toľko väčší. Odnáša sa hlavne do medzinárodnej politiky a diplomacie. Charakterové vlastnosti národov umožňujú vybadať a formulovať zákonitosť v myslení a konaní toho-ktorého kolektívu a s určitým stupňom pravdepodobnosti predvídať alebo predpovedať jeho budúce správanie. U niektorých národov pre rušivé vývojové zásahy zvonka je toto takmer nemožné. O Rusoch povedal Churchill, že sú «záhadou zabalenou do mystiky».[1]

Etnicita alebo etnickosť odlišuje jeden národ od druhého. Etnickosť je existenčná forma etnika. Etnikum je podstata a etnickosť je jej určovateľ alebo atribút. Obe vyplývajú z vnútornej štrukturácie národov, z ich sociálnej základne, organizácie a inštitúcií, z ich pomeru k ľudským hodnotám. Moderný antropologický štrukturalizmus možno teda definovať ako «štúdium štruktúr ľudského správania a ľudských inštitúcií».[2]

Správanie a v dôsledku toho inštitúcie u každého národa sú jedinečné. Preto hovoríme o nemectve, maďarstve, anglickosti, francúzskosti, talianskosti, španielskosti, ruskosti, poľskosti, českosti, slovenskosti (slovacita u A. Gréberta).

Etnikum nie je strnulé ale dynamické, t.j. vývojové. Podľa francúzskeho etnológa slovenského pôvodu, Paula Griegera, ono «znamená súdržnosť v prítomnosti a stabilitu v trvaní». [3]

Keď nám ako Slovákom prichodí nahliadnuť do seba, zamyslieť sa nad podstatou vlastnej osobitej existencie, vystavujeme sa nebezpečenstvu, že budeme subjektívni a že sa dopustíme určitého zovšeobecňovania. Nepochybne, určitý stupeň racionalizácie je nevyhnutný. Každá syntéza predpokladá analýzu prvkov, v našom prípade príslušníkov slovenského národa. Syntézou sa teda docieli úsudok nie všeobecne platný, ale väčšinový, priemerný.Takto v jednotlivých prípadoch vlastnosti jednotlivocov nemusia zodpovedať priemeru alebo väčšine.

Dve metódy núkajú sa tomu, kto sa chce zapodievať existenčnou formou vlastného etnika: introspekcia a porovnávanie s inými národami. Prvá vám nastavuje zrkadlo. Druhá vám dovoľuje merať sa s inými národmi. Druhá je korektívou prvej.

Prevážne introspektívnu, t.j. analyticko-psychologickú metódu použili títo autori, čo sa zaoberali slovenskou národnou povahou: 1. A. Kompánek v publikácii *Slovák a jeho povaha, vlastnosti a schopnosti,* Praha 1921; Prof. Dr. Anton Jurovský vo svojom príspevku «Slovenská národná povaha» v *Slovenskej vlastivede II,* SAVU, Bratislava 1943, a 3. Dr. Imrich Kružliak v štúdii «Akí sme», *Bulletin SKS,* Toronto, máj-jún 1971.

Jurovský a Kružliak dôvodili tiež historicky.

Mňa viedlo k štúdiu slovenskej národnej povahy skôr jej porovnávanie s povahou iných národov než introspekcia. Za svojho pobytu v cudzích krajinách všímal som si životného štýlu iných národov a skutočností, ktoré ich štýl zdôvodňujú. Praha, Rím, Madrid a Paríž slúžili mi ako výhodné pozorovateľne. Tento pobyt mi vnukol otázky: Čo odlišuje Slovákov od Čechov? Čo Nemcov od Talianov, Francúzov od Angličanov, Rusov od európskeho Západu?

Faktor, ktorý mi vrhol najostrejšie svetlo na tieto otázky, je zemepis. A čím ďalej som o tom premýšľal, tým viac som si

uvedomoval, že geografia je jednou z najdôležitejších — ak nie najdôležitejšou — determinantou národných povah.

Vieme, akú prvoradú úlohu hrá geopolitka v medzinárodných vzťahoch. Takými skutočnosťami sú rovina a vrchy, rieky a moria, podnebie a poloha. Táto ostatná môže byť kontinentálna alebo ostrovná, vnútrozemská alebo prímorská.

Za zakladateľa geopolitiky považuje sa všeobecne nemecký profesor Friedrich von Ratzel, ktorý koncom 19. storočia našiel určité súvislosti medzi fyzikálnym zemepisom a politickými i vojenskými možnosťami krajín. Tieto poznatky snažili sa Nemci uplatniť v Prvej svetovej vojne, ako o tom svedčí kniha Ewalda Banse-ho, *Volk und Raum im Weltkriege.* U Francúzov Vidal de la Blache vyzdvihol na rozdiel od toho tzv. «géographie humaine», t.j. «ľudský zemepis», ktorý berie do úvahy nielen fyzikálne skutočnosti krajín ale aj politické ašpirácie a charakterové dispozície národov. Na základe jeho štúdií dnes možno hovoriť o «geopsychológii», t.j. o zemepisných skutočnostiach v mentalite národov. Geopsychológia by bola takto odvetvím teórie medzinárodných vzťahov.

Ako všade inde, geopsychológia stojí na priestorovom a kultúrnom členení kontinentu. V prvom smere Európa má dva psychologické protipóly: sever a juh a západ a východ. V druhom smere rozdeľuje sa na oblasť Germánov, Latínov a Slovanov.

Juh charakterizuje slnko, jasná obloha, viditeľnosť do diaľky. To vplýva na myslenie, ktoré u latínskych národov charakterizoval francúzsky profesor André Siegfried ako «clareté latine» (latínska jasnosť). Filozoficky latinské národy nie sú primoc hlboké, primoc komplikované. No sú bližšie k realite.

Sever naproti tomu značí zimu, hmlu, zlé počasie, nedovidnosť na väčšiu diaľku. Z toho vyplýva u Nemcov filozofické zaborenie sa do seba, ale aj faustovský smäd po vedení, po preniknutí do neznáma, t.j. za hranice ich pomerne úzkeho obzoru. S tým súvisí ich špekulatívny duch, ich meditatívnosť, hmlistosť a subjektivizmus. Filozoficky sú Nemci hlbokí (Kant, Schopenhauer, etc.). No pracujú akoby v studni. Čím hlbšie kopú a prenikajú, tým užší obzor majú nad hlavou, tým viac strácajú vzťah ku skutočnosti. Nordická poloha Germánov vysvetľuje tiež ich nespokojnosť, ich snahu preniknúť na juh. Historických

príkladov je viacej: sťahovanie germánskych kmeňov v 5. a 6. storočí na juh a západ, menovite Ostrogótov do severného Talianska, Vizigótov do Španielska, Vandalov do Andalúzie a Afriky, Vikingov k Čiernemu moru, Normanov do Anglie, na Sicíliu a do južného Talianska. To vysvetľuje tiež vekovitý sen Nemcov, Svätú rímsku ríšu nemeckého národa, ktorá mala zahrňovať taliansky poloostrov vari ako kompenzáciu toho, čo im vo vlastnom priestore chýba. Slogan «Protivy sa priťahujú» vari najlepšie vystihuje nemecký «Drang nach Süden».

Západnú Európu okrem Anglicka charakterizuje francúzsky kartezianizmus, racionalizmus, t.j. snaha ovládať pohľadom a myslením celok akéhokoľvek problému a určiť v tom celku príslušné miesto pre detail, pre človeka, pre národ. Francúzske myslenie predpokladá systém, t.j. širší poriadok, v ktorom by čiastky tvorili podľa možnosti harmonický celok. Ako vhodné prípady možno uviesť metrický systém, parížske metro, francúzsky kodifikovaný právny systém a najnovšie aj Spoločný trh.

Angličani sú známi svojím inzulárnym myslením. Ich národná existencia je vymedzená sériou ostrovov. Preto ich pragmatizmus v ponímaní národnych záujmov. Neradi sa zaväzujú. Neradi sa začleňujú. Dlho platilo u nich: «Right or wrong — my country!»

Významný španielsky intelektuál, diplomat a profesor, Salvador de Madariaga, napísal pútavú knihu: *Angličani, Franzúzi a Španieli.* Keďže žil aj vo Francúzsku a Anglicku a poznal dôkladne kultúru týchto národov, mohol napísať schematické dielo o ich mentalitách. Angličan mu je muž činu so zmyslom pre 'fair play' v rámci vlastnej pracovnej alebo sociálnej skupiny. Francúz je pre neho muž rozumu so zreteľným zápalom pre právo, t.j. pre svoje postavenie v spoločnosti. Španiel je podľa neho muž citu so zvýšeným záujmom pre osobnú česť. Pre Angličana najvyšším previnením je porušiť poriadok v teame, pre Francúza porušiť jeho právo a pre Španiela dotknúť sa jeho cti. Všetci sú schopní biť sa za tieto hodnoty. Madariaga vtipne rozviedol tieto kategórie, ilustrujúc ich početnými príkladmi.

Východ ovládajú Rusi. Pre neblahé byzantské a tatarské vplyvy od 1240 do 1480 Rusko bolo vazalským štátom Zlatej Hordy — Rusi sa psychologicky nesformovali v jednoliaty charakter. Je u nich veľa rozpoltenosti. Sediac na Urale ako na koni, mnohí Rusi

nevedia, či sú Európanmi alebo Aziatmi. Iní zas nevedia, či ruská kultúra jestvuje sama o sebe (slavianofili, ako napr. Dostojevsky), alebo či je predĺžením európskej kultúry (západníctvo, ktoré hlásal menovite Turgenev, Soloviev, atď.). Rusi tak povahove predstavujú klbko protikladov. Ázijská krutosť a zúrenie po fyzickom a duševnom vyčerpaní vyúsťuje u nich v pokleslosť, ochabnutie, mäkkosť. Cári Ivan Hrozný, Peter Veľký, Alexander I., zo spisovateľov Lermontov, Tolstoj a z politikov Brežnev sú toho príkladmi. Všetci vedeli zúriť, ale aj sa rozplakať.

Ďalšie kritérium v posudzovaní Európy je okolnosť, či jednotlivé národy sú vnútrozemské alebo prímorské. Na tom spočíva ich základná sociálna štruktúra a ich rozdelenie na roľnícke a obchodnícke, čo má tiež vplyv na mentalitu.

Konečne je tu problém vrchov a rovín. Národy vrchov majú do istej miery spoločnú charakteristiku, i keď patria k odlišným kultúram. Ako príklad možno spomenúť Švajčiarov, Baskov a Slovákov. Vrchy dovoľujú ľuďom uprieť oči do pomernej diaľky a zachytiť sa pohľadom na ne. Život vo vrchoch nevyvoláva dobyvateľské sklony k vzdialeným územiam. Vnuká však ambíciu dobýjať výšiny a podľa možnosti podriadiť ich kontrole človeka. Exploatácia hôr a sprístupnenie vrchov sú životným údelom vrchárov. Vrchári sú existenčne spútaní s prírodou: dolinami, úbočiami, výšinami. Sú takrečeno zahryzení do svojho prírodného prostredia. Obyčajne predstavujú v politike konzervatívnu tendenciu.

Obyvatelia rovín sú obeťou «horroris vacui». Tento inštinkt, táto nespokojnosť najlepšie vysvetľuje ich zemepisnú rozpínavosť. Za príklad nech slúžia Rusi. Historicky sa prejavuje u nich trvalá snaha utiecť z monotónnej prázdnoty rovín, z plochosti ich životného priestoru a nezastaviť sa, kým im zrak nespočinie na okrajových hrebeňoch Uralu, ba dokonca až Pacifického Oceánu. Znamenite vystihuje tento expanzívny komplex u Rusov Tolstého rozprávka «Koľko zeme potrebuje človek». Jej obsah stručne je tento:

Mužík cestuje po Baškírii a zastane v nádhernom kraji; sú tam dolinky i vŕšky, sady a stromy. Uchvátený toľkou krásou, ide ku majiteľovi, aby mu predal z tých pozemkov. «Dobre», povie majiteľ. «Za 10.000 rubľov predám Vám okrsok, aký obídete od

rána do večera. Jediná podmienka je, že sa musíte pred západom slnka vrátiť na miesto, z ktorého ste vyšli.»

Mužík prijal a ráno dal sa na cestu. Ako šiel, stále nové a krajšie úbočia sa mu otvárali pred očami. «To predsa nemôžem nechať», pomyslel si. A tak viackrát nadbehol, aby rozšíril obvod celého okrsku. Natoľko bežal a sa unavil, že nedobehol. Padol mŕtvy na zem neďaleko miesta, odkiaľ bol vyrazil. Jama 6×3 stôp stačila na jeho hrob.

Toto územné vizionárstvo komunizmus u Rusov len zosilnil. Dnes bez ohľadu na historické skutočnosti Rusov ako potemkinovská fata morgana fascinuje Stredná a Západná Európa. To je vari najlepšie vysvetlenie pre Stroganovove výpravy za Ivana Hrozného na Sibír kedysi,ako aj pre pancierový socializmus Brežnevov dnes. A ak nebude silného odporu v Západnej Európe, Rusi ľahko môžu dosiahnuť Le Havre a Finis Terrae.

Nemcov, ktorí na severe a východe sú tiež rovinári, cez storočia fascinovala východná Európa. Odtiaľ známy «Drang nach Osten». Prejavilo sa to u Nemeckých rytierov (bitka pod Grünwaldom 1410), u Hohenzollernov, u Fridricha Veľkého (Sliezsko a prvé delenie Poľska, u Fridricha Näumanna (*Mitteleuropa,* 1915) a konečne u Hitlera (Ukrajina).

Aj Poliaci ako národ roviny sa pridlho zapodievali plánmi na východ. Medzi 1606 a 1610, t.j. za doby tzv. Lži-Dimitriov, chceli ovládnuť Rusko. Ich vojská vtrhli do Moskvy a držali ju za istý čas. No to bol priveľký žuvanec pre nich. Po Prvej svetovej vojne mali hraničné spory s Ukrajinou a Litvou. Je zrejmé, že politickú obrazotvornosť Poliakov podpaľoval viac rozsah územia než poriadok vo vlastnom štáte. «Poľsko trvá neporiadkom» a «Poliak sa umúdri po škode» sú nie cudzie ale poľské príslovia. Nie vari bez dôvodu Nemci nazvali poľské hospodárenie «die polnische Wirtschaft». Poliakov rovina zvádza k veľkorysej bravúre, ktorá nemá praktických výsledkov.

Typickým národom rovín sú Maďari. Uhorská nížina nemala dobrých podmienok pre výstavbu a kultúru. Dunaj a Tisa zaplavovali stred Uhorska dlhé storočia. Často sa obyvateľstvo na zaplavených územiach nemohlo celé mesiace pohnúť z miesta. Preto za ten čas ľudia len pofajčievali a posedávali. Uhorská

nižina bola odvodnená dvoma kanálmi (Ferencz Csatorna a Ferencz József Csatrona) len koncom 19. storočia. Preto na uhorskej nížine nebolo dlho kultúrne významnejších miest. Skoro všetky tzv. slobodné kráľovské mestá, kde kvitli remeslá, obchod, kde boli tlačiarne a kultúrne inštitúcie, boli na Horniakoch. To bol dôvod, prečo sa Maďari za stáročia snažili dostať z roviny na hrebene Karpatského oblúku. Tento ich úporný boj o prekonávanie «horroris vacui» sa nakoniec Maďarom nevyplatil. Oni povážlivo rozmiestili svoje obyvateľstvo ďaleko na sever (Slovensko) a na východ (Transylvánia). Rok 1918 dokázal, že ich rozpínavosť bola neúmerná ich ambíciám. Teraz majú veľkú menšinu v Rumunsku a menšiu na Slovensku. Rozkúskovanie Uhorska pôsobilo na Maďarov depresívne. Maďarov v samotnom Maďarsku od 1918 pribudlo vari len o 1 milión (10%), zakiaľ Slováci zvýšili svoj počet o 35 %.

Profesor Július Székfü v knihe *Tri Generácie,* Budapešť 1922, popisuje tragédiu Uhorska týmto mentálnym vlastnostiam Maďarov: namyslenosť, predpojatosť, chvíľková horlivosť, sebaklam, megalománia, neschopnosť vnímať skutočnosť, pohodlnosť, pohŕdanie tvorivou prácou. [5] Toto sú všetko vlastnosti, ktoré zakladajú komplex povýšenosti. No v dobách krízy Maďarov zachvacuje depresia a smútok. Vysoká emocionálnosť je teda podstatným znakom maďarskej povahy. Rakušani o nich vyslovili túto charakteristiku: «Wenn ein Ungar froh sein will, muss er immer weinen.» (Keď Maďar chce byť veselý, vždy sa rozplače!)

Dr. Jozef Cincík, laureát Štefánikovej ceny na 1972, povedal v prímacom prejave o chvíľkovej horlivosti Maďarov v umeleckej tvorbe túto zaujímavú stať:

«Czakó Elemér, maďarský estét-mysliteľ vo svojom diele *Úvod do estetiky* výborne vystihol tempo, rytmus práce i estetična maďarského; toho rapsodického i melancholického, ktoré skáče z jednej krajnosti do druhej, od typického nič nerobenia stepných pastierskych a jazdeckých národov, ... od posedávania až do divokého tempa, spôsobu náhleho konania a ukvapenia, až strhania sa».

«Za výrazný príklad dáva (Czakó) maďarského básnika Arani Jánosa. Arani za roky nenapísal ani sloky. Zasa pofajčieval,

voľkal si. A náhle za jeden rok toho napísal, koľko nenapísal za celý život.»

«Takémuto spôsobu, hovorí Czakó ďalej, podobá sa vraj aj zákon, rytmus maďarskej ľudovej umeleckej výzdoby. Pri veľkých prázdnych plochách na ľudovej výšivke vidíme náhle hemženie sa, prepchatosť, zhluk tvarov až barokove preťažených.»[6]

Toto je nepochybne úsudok o celkovej povahe, ktorého dosah presahuje oblasť umeleckej tvorby v užšom zmysle.

Zvláštnym prípadom rovinového národa sú Česi. Obkľúčení v českom štvorhrane skoro zo všetkých strán Nemcami, Česi po neúspešných bojoch s týmto súsedom (bitka na Bielej Hore 1620) dostali «nemecký komplex». Trpeli naň až do r. 1918. Vtedy sa ich komplex menejcennosti náhle uvoľnil a podľa psychologických zákonov, ako ich formuloval Alfred Adler, [7] prešiel do druhej krajnosti a vyvinul sa v komplex superiority. Toho prejavom bol aj koloniálny postoj k Slovensku a neschopnosť pochopiť, že Veľká dohoda, ktorá vyhrala vojnu v 1918, nebude môcť ich politiku večne chrániť. Mníchov bol u Čechov motívom nového komplexu menejcennosti. No po Druhej svetovej vojne nastal u nich ten istý obrat ako po prvej. To sa prejavilo najprv vo vyhnaní Sudetských Nemcov a v obsadení pohraničných výšin a neskôr v najtuhšom a najdlhšom stalinizme. Za Dubčeka prešli zas do opačného extrému, dožadujúc sa až nerealistickej liberalizácie, ako o tom svedčia požiadavky českých spisovateľov zhrnuté v *Manifeste 2000 slov*. Po 21. auguste 1968 Čechov opäť ovládla beznádejnosť. Spomedzi všetkých východoeurópskych národov Česi prejavujú teraz navyšší stupeň bezradnosti, depresie a sklamania. Poľsko sa značne vzchopilo, ako to dokazujú novinové správy o nedávnej návšteve kardinála Krola vo Varšave a jeho uvítaní aj vládnymi činiteľmi. Poľsko zachráni z terajšej záplavy komunizmu jeho viera. Česi sú však ideove rozviklaní. Od doby Jána Husa až po Bielu Horu držali sa husitstva ako národného náboženstva (Confessio bohemica). Potom došlo k rekatolizácii zhora, t. j. ku rekonverzii, ktorej chýbala vnútorná spontánnosť. To rušivo zasiahlo do ich duchovného vývinu. Ani Masarykovo «prirodzené náboženstvo» nevedelo povzniesť Čechov. Naopak! Duchovne ich ešte viacej zmiatlo. Preto vari komunizmus našiel medzi nimi mnoho nasledovníkov. No obsadenie Česko-Slovenska zapôsobilo na

nich ako studená sprcha. Teda nový zmätok! Dnes sa javí ich duchovnosť na najnižšom stupni. Zakiaľ masa je znechutená, u jednotlivcov neprestala šplhavosť, pomstychtivosť a udavačstvo, ako to dokazujú politické procesy ostatných rokov. Mnohí Česi sú za každých okolností neposední. Ak sa nepoučili na chybách minulosti, je len znakom toho, že neposednosť je rysom ich povahy. Obrazne rečeno, chýba v ich myslení stred. Skákanie z jednej krajnosti do druhej, je podstatou švejkovstva. Keď sa im dobre darí, sú arogantní; keď zle, sú deprimovaní, ba aj servílni. Vo svojom priestore správajú sa ako mravci na žeravej platni.

Podľa článku *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, citovaného v *Černákovom odkaze* z októbrového až decembrového čísla 1972, Česi nachodia vraj útočisko v reštauráciách. «Zdá sa, že Švejk, hovorí sa v tom článku, chce pri sviečkovej a knedlíkoch zabudnúť na rok 1968 a strana mu v tom pomáha. Istý Pražan vystihol túto situáciu najlepšie slovami: «Česi emigrujú do žalúdka»». Teda zabudli na sv. Václava, na Pražské Jezuliatko, na sv. Víta, na Velehrad a na tradíciu, ktorá sa k tomu viaže. Držia sa podľa hesla gréckych epikurejov: Carpe diem!

Na Slovensku je situácia trocha iná. Zdá sa, že Slovákov spoločné utrpenie skôr spája než rozdeľuje. Ľudia sú menej duchovne dezorientovaní. Ešte chodia vždy do kostola. Je tam menej samovrážd a viac realizmu. Slováci ako dolinári a vrchári sú o veľa vyrovnanejší a pevnejší vo svojich reakciách. Ich životný priestor je medzi európskym juhom a severom, západom a východom. Oni sú akoby držaní v rovnováhe protichodnými silami. I keď sa rôzne dejinné búrky občas prevaľujú ponad ich hlavy, oni sa neprenáhľujú, neskáču bezhlavo napravo alebo naľavo. Oni radšej vyčkajú, kým sa pomery neurovnajú. Zostávajú sami sebou.

Druhý významný povahotvorný faktor je výchova. Vplyv rodiny popri všetkých rozkladných zjavoch, neodvratných do istej miery pod komunizmom, je stále badateľný. Tradičná slovenská výchova podnecuje hrdinstvo a samožertvu. Rozprávky o Jánošíkovi, Lomidrevovi a Valibukovi posmeľovali mladých osobne sa zaangažovať za vyššie zásady a prevziať vyššie úlohy. Či celé slovenské generácie nebili sa statočne o to, aby vyslobodili princeznu Slobodu zo zajatia hrozného draka a priviedli ju do otcovskej domoviny? Štúr, Hurban, Daxner, Francisci,

Vajanský, Hlinka, Juriga, Štefánik, Tiso, ba aj Dubček podobrali sa na túto úlohu, i keď to malo pre nich tragické následky. Táto reťaz našich národných dejateľov svedčí o určitom ryse našej národnej povahy.

Zdalo sa mi, že Dr. Kružliak vo svojej spomenutej štúdii bol skôr skeptický o celkovej slovenskej národnej povahe. Hovorí v nej o «oneskorenom národe». Tu mi však prichodí konštatovať, že vývin Slovákov k národnému sebavedomiu bol paralelný s vývinom iných stredoeuropských národov. Že Slováci dosiahli svoju štátnosť znova až za Slovenskej republiky, to sa dá pripísať nie natoľko ich skupinkáreniu, ktoré spomína Kružliak, ale skutočnostiam vonkajším, t.j. silám v Strednej Európe, ktoré prekonať bolo nad fyzické možnosti tak malého národa. Malý chlap nemôže dvíhať priťažké závažia. Za Uhorska protislovenský tlak Maďarov a v Česko-Slovensku protislovenský národný a hospodársky tlak Čechov bol neúmerne vysoký; ako sa začal tento tlak uvoľňovať, Slováci opäť zdvihli hlavy. «A znovu a znovu sa ide!» (Dr. Staško). Áno, išlo sa znovu a znovu v pomerne ucelených radoch. Aj Husákovi raz prišlo povedať: «My Slováci sa môžeme medzi sebou žrať o čokoľvek, ale keď ide o otázky národa, máme stanovisko jednotné a spoločné».Takto vytrvalosť dvíhať sa znovu a znovu zostáva historickou charakteristikou slovenskej národnej povahy.

Profesor Jurovský vari najlepšie a najobsažnejšie zhrnul svoje poznatky o slovenskej mentalite v tieto kategórie:

Predovšetkým Slováci sú samobytný národ. Slováci majú všetky atribúty, ktoré sa podľa dnešného stavu vedy národu pripisujú: reč, rodové, t.j. krvné príbuzenstvo, životný priestor, spoločného ducha, spoločnú výchovu pre ponímanie zmyslu národného bytia.

Duchovnou pružinou slovenského etnika sú mravy, ako ich takrečeno vycepúva rodinná výchova. Tieto mravy zakladajú osobitnú etickú atmosféru v národnej pospolitosti a osobitný temperament. Jeho zložky tvoria citlivosť, spoločenskosť, do čoho možno pojať aj určitú zdvorilosť a eleganciu; potom otvorenosť, vitalitu a optimizmus. Tu si môžeme spomenúť na pieseň: «Tri dni ma naháňali — tri dni ma nedostali!»

Pomerne ťažké sociálne podmienky nútili Slovákov k aktivite. Táto sa prejavuje v istých vlastnostiach, ako ostrovtipnosť,

nenáročnosť, pracovitosť, bojovný pomer k životu (nie pasivita); Jánošíkovská črta, čo znamená vzdor a odhodlanosť prevziať na seba riziko v boji o národné práva; ďalej Jurovský spomína vieru vo vyššiu spravodlivosť, ktorá u Slovákov má náboženské zdôvodnenie; konečne je tu pripútanosť k pôde a domovine, ktorá necháva u Slovákov konzervatívny rys.

Takto národná celistvosť je skutočnosťou, i keď boli medzi Slovákmi jednotlivci, čo sa vymkli z národneho rámca: renegáti, oportunisti, kverulanti, excentrici a egocentrici. Jednotlivci, predstavujúci tieto negatívne kategórie sú aj medzi nami. Počul som, že jeden politický činiteľ-outsider v exile vyhlásil: «Nevstúpim do žiadnej organizácie, ak by som tam nebol predsedom.» I keď sa teda mnohí jednotlivci zlomili pod tlakom dní a pomerov, národ ako taký sa vedel uhnúť, ale sa nedal zlomiť.

Slováci sú pružní, nie rapsodickí, nie náhliví. Hovoriac o počinoch Slovákov v ľudovom umení, hlavne maľbe, Cincík, ako kontrast s Maďarmi, uviedol toto:

«U Slovákov je roztriedenie rovnomernejšie, uváženejšie, rozloženie pokiaľ možno na celej ploche. Ide o rovnováhu a ten 'pozor na zadné kolesá', o strach z nečinnosti, postávania, hniloby; znak to všeobecnej zdravej ľudovosti a úsilia.» [8] Menovite táto druhá veta Cincíkovho úsudku má nemalý politický dosah.

William James rozdelil ľudí i národy na dva typy:[9]

1. typ empiristický, oportunistický, materialistický, pesimistický, v náboženstve indiferentný, fatalistický a skeptický;
2. typ racionalistický, intelektualistický, nábožensky založený a optimistický.

Je na prvý pohľad jasné, že Slováci patria k tomu druhému typu.

Bol by som nielen neúplný ale priam predpojatý, keby som zamlčal zrejmú chybu v slovenskej povahe. Je to dôverivosť, nie natoľko medzi sebou, ale skôr k cudzincom. Myslia, že ich partneri sú práve tak dobromyseľní, ako sú sami. To sa prejavilo voči Čechom menovite v Pittsburskej dohode, v súhlase Ľudovej strany voliť Beneša za prezidenta, v spôsobe, akým Praha sa striasla záväzkov, prevzatých voči Lettrichovi a Husákovi v Košickej dohode, v metóde, ktorú použil Gottwald voči Clementisovi, aby ho primäl z New Yorku 1949 k návratu do

Prahy. Vo všetkých týchto prípadoch Slováci ľahko uverili sľubom. To znamená, že nie sú dosť dôkladní, keď ide o formulovanie a uplatňovanie ich požiadaviek. Sem patrí tiež nápor Čechov o zoslabenie federatívneho usporiadania Česko-Slovenska, ako ho zaviedla Ústava z r. 1969.

Rezumujem: Slovákov v ich terajšej situácii môžu zachrániť dve veci:

1. životný priestor. Slováci už 1848 cítili potrebu «oddeliť Tatry od maďarskej puszty»;[10] keby sa Slováci boli usadili niekde na rovine, dávno by ich boli zgniavili a zmietli všelijaké hordy, ktoré sa preháňali juhovýchodnou Európou.

2. náboženstvo. Človek potrebuje vieru, aby prežil rôzne katastrofy. Viera je, čo prenáša ľudí i národy ponad priepasti. Je to viera, čo pri všetkých ťažkostiach inšpiruje národy optimisticky a zachraňuje ich od zúfalstva a harakiri.

Príkazom dňa pre nás všetkých je múdrosť starého latinského príslovia: «*In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!*»

P O Z N Á M K Y

1) William H. Chamberlain, *The Russian Enigma*, Scribner's Sons, New York, 1944, str. 1.
2) Howard Gardner, *The Quest for Mind: Piget, Levi-Strauss and the Structuralist Movement*, Knopf, New York, 1973.
3) Paul Grieger, *La Caracterologie ethnique*, Presses Universitaires de France, Paríž 1961, str. 18.
4) Salvador de Madariaga, *Englishmen, Frenchmen and Spaniards*, Hill and Wang, New York 1969.
5) Viď Oscar Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, The University of Chicago Press, 1960, str. 239.
6) *Slobodná Tribúna*, Slovensko-Americké Kultúrne Stredisko, November 1972, str. 22.
7) Alfred Adler, *The Science of Living, Greenberg Publishers, New York 1929, str. 78-79.*
8) Ako ad 6.
9) William James, *Pragmatism*, Longmans, Green & Co., New York 1949, str. 12.
10) Dr. Arvéd Grébert, «Die Idee der slowakischen Selbständigkeit in Vergangenheit und Gegenwart,» *Slowakei* 1971, str. 9.

Iné pramene:

Salvador de Madariaga, *Portrait of Europe*, Hollis & Carter, Londýn 1967.
Havelock Ellis, *The Genius of Europe*, Reinhart & Co. New York 1951.
André Siegfried, *L'âme des peuples*, Hachette, Paríž 1950.
Marquis de Custine, *La Russie en 1839*, Paríž 1843.
Ferdinand Peroutka, *Jací jsme*, Borový, Praha 1934.
J.A. Mikus, «Différences entre Tcheques et Slovaques», Separát z *Etudes Sociales*, Paríž, september-december 1970.

Z «DENNÍKA»

Mikuláš Gacek

10. novembra 1943.

Všade, kde sa umelec otvorene spovedá zo svojich zásad, citov a snáh, utvára zlé dielo, ktorému chýba všeľudská črta...

Len tam, kde umelec prežil pravú katarzu, kde v službe idey krásy premohol svoje súkromné «ja», kde zduchovnil svoje city v dokonalom výraze a v dokonalej harmónii celku diela, len tam, kde zažil slasť z tvorenia v intuíciách, zachvacujúcich ho po úpornom hľadaní vo chvíľach milosti — len tam dáva vznik pravému umeleckému dielu, ktoré potom máva nepriamo aj hodnotu mravnú a hodnotu pravdy...

Blahoslav Zbořil to hovorí v peknej knižočke Umenie a jeho cieľ, čo nedávno vyšla v novej Cincíkovej edícii.

17. november.

Písal som Mečiarovi o Štúrovom Slovanstve a svete budúcnosti. [...] Z prekladu ostali už len štyri strany ... Či si vydýchnem, keď už robotu budem môcť odoslať. Tvrdá to bola robota — porovnať svoj preklad spred 14 rokov s ruským textom a okrem toho i so Štúrovou nemeckou pôvodinou podľa Jiráskovho vydania. Koľko ráz som zareptal na svoju prekladateľskú prácu!

Život medzitým plynul ... A ja som ani nestačil vnímať jeho rytmus, predierať sa z vnútorného chaosu, z toho labyrintu vlastných duševných rozpakov k svetlu a jasu.

A vlastná práca!? Započaté fundamenty veľkolepej stavby opustené, zanedbané.

30. november.

Umrel Milan Mitrovský ... (30. okt.)

Cincík napísal do Pohľadov spomienku.

— Boril sa v predsieni veľkého Sezamu, na dvercia čarovné znova a znova klopúc. Robil to deň čo deň, s obdivuhodnou vytrvanlivosťou čakajúc, jastriac, že začuje konečne vytúžené a víťazné znamenie hlasných cherubínov...

Boriť sa celý život v predsieni tajomného Sezamu! ...

Cincík pokračuje:

— A hoci sa často sklamával a videl i čul, že už dlhé desaťročia čakaná a vytúžená chvíľka predsa len neprichodí, chvíľka, v ktorej by sa perly natrvalo mali vybrať zo zakliatej schránky i s listinou rozuzlenia, aby sa slová i formy zatrblietali takým božským leskom, nad ktorým by maliarsky štetec prichodilo zlámať — neklesal, nereptal, neurážal a nezúfal.

Strašný, tragický údel!

A na to by si mal, človek hriešny, vynaložiť celý svoj život!? ...

Aby po tvojej smrti povedali:

— Od predsiene tajomného Sezamu sa ďalej nedostal. Klopal márne. Dvere sa mu neotvorili!

11. december.

[...] Odprevadil som Beniaka k električke na Valoch. Rozprával mi:

— Včera som dlho spal poobede. Zo tri hodiny. Nijako som sa nemohol prebrať. Potom som šiel do Luxorky a odtiaľ pod vedením Smreka do krčmy na víno. I Poničan, i Lukáč, i Pišút, ešte i Laco Novomeský, ktorý málo chodí po viechach. Smrek diktoval Kristine Bendovej svoje verše. Ani inakšie nevie tvoriť. Obyčajne Gabovi Rapošovi diktuje alebo i Kostrovi ... Len porozmýšľa, nahne sa a do ucha šepce slohu ... Lukáč a ostatní sa mu uškŕňali. Že vraj Tinódi Lantos Sebestján ... Ktorýsi sa obrátil na Pišúta: Ty, Pišút, a ty si v knižnej ankete Gardistu hlasoval na Beniakov Popolec. Bral to vážne: Nemožná vec! Potom sme spolu sedeli. Nuž ti mi povie takú nehoráznosť. Že už vie, čo je Popolec ... Popolec je vraj Nóra! Že je to preto také zastreté ... Celkom vážne ti mi to vravel. Akýsi komplex ... Že vraj som zamilovaný do vlastnej dcéry, preto toľko pokory, sebatrýzne. Žofia bola vraj niečo celkom iného. Taký racionalista... Všetko aby si mu dával na lopate. On nevie, že Popolec vyplynul zo Žofie, že je to ten istý logický sled. A Žofiu prijal celkom kladne... Písal o nej, chválil.

— Nech si Pišút ostane pri prvom stanovisku, čo už vyjadril. Nerozumie tvoju poéziu.

Neborák, môj Beniak! Musíš ty často prežívať trýznivé muky! I teraz: Knižné ankety usporadovali Národnie noviny i

Slovák. Sotva kto spomenul jeho básnické zbierky. V N. N. vari iba ja jediný. A on si je vedomý svojej hodnoty. Popolec je uvedomelá tvorba, hoci jej základom je silný inšpiračný prameň, čosi podvedomého, čo má od Boha...

15. december.

Vše len nadíde taká chvíľa, odrazu sa podívaš na seba zboku. Akoby si sa dostal do ostrého svetla reflektorov. Oči *dobromyseľných* priateľov, známych spočinú na tebe, na tvojej činnosti.

V charakteristike ostane akási uponižujúca príchuť. Nevedel si dať svojim citom a myšlienkam dosť hutný, životnou realitou prežiarený výraz. Ten výraz!

«Človek v zajatí svojich ruských autorov, ktorých prekladal. Nevedel sa dopracovať vlastnej myšlienkovej sústavy, vlastného originálneho pohľadu na svet...»

Lebo otázka, — či stačíš na všetko, čo sa ti v duši nazbiera, čo ako-tak slovom pozachycuješ do týchto zošitov, umeleckou formou spracovať?

Má takéto pochybnosti aj môj Beniak, majú ich všetci. No oni, na ktorých myslíme, zo dňa na deň sa aspoň pokúšajú sformúvať svoj myšlienkový, citový svet. Neskoršie im bude prichodiť len vyberať, triediť nazhromaždený materiál.

Toto? Surovina. Neprečistená hora, húšťava — krížom-krážom poprerastané stromy, kríky, burina...

Inšpirácia! No ona príde, nevolaná v pracovnom zápale. Kde ju vziať, túto pracovnú horúčku?

19. december.

Očká bystré, tmavobelasé, šelmovsky usmiate, rúčky roztrepotané, nôžky drugajú — až hore na kraj vozíka si ich vykladá: malá rozradostená bytosť, utešený zjav prebúdzajúceho sa nového života.

— Poď, no, poď!

Zakvačí sa ti drobnými prštekmi do ukazováka, hlavu zdvihne z vankúša a díva, díva, díva zvedavo jasnými očkami napravo, naľavo — nový, nevídaný pohľad...

Marka sa jej vie prihovárať. Natára, natára. A to pozorne počúva, ani keby každé slovo rozumelo. Nahlas sa rozosmeje, bezstarostným smiechom hrdličky, až div sa nezajde.

A my v úžase nad tým všetkým. Usmievame sa a zabúdame na svet.

Darinka, Zoja sklonené nad sestričkou:

— My sme také boli?

— Pozri, ako skladá ústočká! Len prehovoriť...

A ozaj...

— Aga... aga...

Hútorí si. Odrazu sa šibalsky usmeje a zvrtne sa. Hlavu zakryje do podušky a celým telom sa chce obrátiť doluznačky.

26. december.

Karolko Strmeň prišiel popoludní. Zoja si prosila napísať do pamätníka verš z jeho Výžinka života. Darinke napísal sonet. A aký krásny! A mal ho za chvíľu hotový. Skoncipoval si ho na kúsku papiera. Desať minút? Dlhšie to netrvalo.

Hovoríme o Mečiarovi. Strmeň spomína, že v Obrode vydajú Beniakovo dielo. Nedať označenie Sobrané spisy... Prosto — Dielo I. Do výberu by šli zbierky, okrem Vigílií (bude ich i tak iste mať štyri) a okrem Žofie a Popolca.

— A keď si človek pomyslí, že málo chýbalo, a Beniak mohol byť ozdobou maďarskej literatúry. Prvotiny uverejňoval v Zászlónku... Čo značí príťažlivá sila štátnej suverenity!...

Spomíname Kostrovu poéziu. Vychvaľujú mu Ave Evu, a môžu ho celkom pomýliť. Moja rodná, Puknutá váza, Všetko je dobre tak — to je jeho žáner. Ave Eva nemá jednotnej konštrukcie, nie je to suverénna, vyvretá poézia.

Krčméryho dvojzväzkové dielo Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry... Bystré postrehy, nové hodnotenie. Len škoda, že nevynechali oddiel posledný — Oslobodenie. Tu je veľa konfúzneho. Jolana Cirbusová, Janko Alexy, Kvetoslav Urbanovič... Venuje im osobitné odstavce, — Mila Urbana sotva spomenie!

[...] Čo nám zo Strmeňa vyrastie ešte, ak nám ho Boh zachová!? Vonkajškom až priezračný. Z chudorľavej bielej tváre len oči svietia, oči belasé, vždy trochu posmešné a podozrievajúce.

Dnes bol v reči vyrovnanejší ako obyčajne. Hovorí plynne, neprenáhleno; predtým si mu vše nerozumel, čo tak prehltával slová.

27. január 1944.

Dokončil som Tri sestry Čechova a poslal prostredníctvom Gaba Rapoša Bagarovi, ako režisérovi Komorného divadla i ÚSOD-u.

Slovenskému národnému múzeu som poslal svoj materiál z légií (zápisnice, zápisníky, časopisy, brožúry, mapy).

25. február.

Na ministerstve som stretol generála Malára.

— Čo tu robíš?

— Aha, konám si cestovný pas pre ženu. Oženil som sa.

— ?

— Pozri, Nemka... Nová známosť. Nie je z prepiatych Nemiek... Je proti režimu, až náruživo. Ja som jej hneď položil podmienku. Keď prídeš na Slovensko, nesmieš sa stýkať s nemeckou spoločnosťou. [...]

29. február.

Odmäk. Očernené hrudy snehu kraj chodníka. Lipkavá čliapkanina, špina, franforce oblakov sa preháňajú oblohou. No v povetrí je akási nevýslovná miernosť, neha.

— Počasie práve príhodné pre letecké nálety, — vravel v úrade dr. Paulíny.

Hovorili sme o evakuácii. On sa akosi dozvedel, že sa ani nepomýšľa na ňu.

A na prechádzke pani Šimková-Duchajová:

— Nič sa nám nestane. Ja pevne dúfam. Veď v Londýne máme toľko našich ľudí. Oni sa nás zastanú... Nedopustia, aby Bratislavu bombardovali.

15. marca.

Zasa doma. V prázdnom, opustenom byte. Zima, Jedenásta

hodina... Naklásť ohňa... Na gauči v mojej izbe perina sa belie pohodená, neútulne, pusto...

Ako budeme privykať?

14. apríla.

Janko Doránsky a Rudo Fábry boli u mňa. Fabry chystal večeru a ja som medzitým čítal jeho novú báseň «Ja je niekto iný». I keď odišli, dlho do noci som čítal. Pekná, precítená, umelecky urobená vec. Ani s lampášom by si v tom nenašiel sentimentality, rozcitlivelosti. Zbierku venoval «Gabriele, ktorá je zmyslom môjho života» — a potom to pretrel a napísal čosi o zlomenom srdci. A vysvetľuje:

— Úprimne sa ti priznám: Prihodila sa mi nepekná, ale ľudská vec... 1. apríla som cestoval do Nitry, že ju, svoju Gabrielu, budem pýtať. A od radosti, od veľkého šťastia som sa opil. A ohrdila ma. Ty sa vraj ani pri takej príležitosti nevieš zdržať!? A či si mi nesľúbil, že už nebudeš piť? — Ale ja viem, — to len jej rodičia! Ona je skvelá, jedinečná, ona by vedela odpustiť...

Piešťany, bez dáta.

Ako je po sústavnej, každodennej robote, obrazotvornosť je rozihraná, — zvádza na dobrodružné cesty...

Fantázia! Od detstva hrala ti v živote veľkú úlohu. Pozlácala všednosť dní, útrapy a zhrýzanie sa detskej duše ukájala prekrásnymi perspektívami budúceho šťastia a neznámej slasti. Len sa vrátiť o niekoľko desaťročí nazad! Aký to bol zázračný, mnohotvárny svet! Znova zažívať celú jeho sladko-bôľnu prelesť — bolo by to možné?

16. jún, piatok.

Deň prvého bombardovania Bratislavy...

Len čo o 10,10 zahučala siréna, sotva sme stačili výjsť na dvor, povetrie sa otriasalo detonáciami... Veľký dym nad Apolkou... Bežíme do krytu pod budovou. Steny krytu sa trasú. Počujeme dunenie, výbuchy, vzdialený šum lietadiel... Polhodinky, hodinu. Pomaly sa trúsia zvesti zvonku:

— Apolka horí...

ZÁBERY Z INDIE

Jozef Švec

Bombaj je mesto kontrastov. Také krásne, keď sa vidí z lietadla. V noci, milióny farebných svetiel rysuje plán mesta. Povrch podkovitého zálivu sa trblieta spektrálnymi farbami odzrkadlených svetiel. Cez deň biele budovy, obkolesené bujnou zeleňou svietia už zďaleka. Polostrovy siahajú ako jazyky do indického oceána. Bombaj je pôsobivé mesto, či sa mu už človek približuje od mora, vo vzduchu alebo po zemi! Oblečené v zzleň, s tisícami paliem, hrdo vystierajúcich svoje nádherné hlavy ponad všetko. Bombaj je veľkolepý.

Keď ho však vidíš a voniaš z blízkosti, ktorá zjavuje podrobnosti, Bombaj sa stane mestom, ktoré vzbudí v srdci návštevníka kontrasty ako žiadne iné mesto na svete. Bez prechodu stoja vedľa seba krása a neľadnosť, bohatstvo a odporná bieda.

Každé mesto na svete má svoju periférju. Ale ani jedna z nich sa nemôže porovnať s periférjou Bombaja, iba ak periféria Kalkaty. V Bombaji periférju lemujú močariská, ktoré vydychujú hnilobný zápach.

Cestujúc z medzinárodného letiska Santa Cruz na rozheganom autobuse, väčšina cestujúcich videla Indiu po prvý raz. Ja som tam už bol. Bol horúci september, koniec monzúnovej sezóny. Močiare boli ešte plné vody. Z asfaltky, vedúcej do mesta, sme ich videli na ochoch stranách. Na ich pokraji a niekedy i v samých močariskách sme videli búdy a chatrče. Jedna cestujúca sa obrátila ku mne s otázkou:

— Čo sú to za chatrče?

— Madam, to je menšie bombajské predmestie, byty najbiednejších medzi biednymi. Sú to však iba vzorky. Jestvujú aj veľké predmestia. Tam sú tými chatrčami preplnené celé polia, celé akre. Bombajská «King size» periféria je v Daravi. Je známa pod menom «Kloaka Bombaja».

Zadivená pani sa pýtala:

— Tam žijú ľudia? A nemajú lepšieho miesta?

Veľké slzy sa jej začali kotúľať dolu lícami a priduseným, rozhorčeným hlasom pokračovala:

— Prečo im vláda nepomôže? Prečo neurobí všetko pre nich? Prečo nezačnú Spojené národy nejaký rehabilitačný program?

Slziac, zarazená pozerala na ten obraz ľudkej degradácie. Miešanina dymu, hniloby a výparov bublinkujúcich z močiarov prenikala cez otvorené okná autobusu, poháňaná včasranným vánkom.

V cudzom kraji, v neznámom meste vždy prijmem ponuku ľudí, čo ma chcú povodiť. Ak je to k tomu ešte kraj, v ktorom hovoria mne neznámou rečou, taká ponuka je neoceniteľná. V prvých dňoch pobytu v Indii som robil všetky vychádzky v sprievode priateľov. Dobre, že som tak urobil.

Začiatkom septembra 1965 zúrila nezmyselná vojna medzi Indiou a Pakistanom pozdĺž celého Kašmíru a Východného Pakistanu. Šírili sa poplašné správy. Ľudia v každom videli pakistanského vyzvedača. Mohamedánske ženy so zastretými tvárami boli tiež podozrivé. Keď chodili po uliciach, často ich chlapi zastavili, nadvihli šatku na tvári, aby zistili, či sú naozaj tými, čím vyzerajú byť.

Ako každý turista, často som fotografoval. Keď niečo pekné alebo typické upútalo moju pozornosť, sfotografoval som to. Myslel som si: kto vie, toto môže byť moja posledná príležitosť vidieť Indiu. Raz sme zastali s autom na zaľudnenej ulici v Andheri, naproti bazáru, pred ktorým boli rady divno sformovaných mosadzných hrncov. Len čo som zdviho aparát, húf chlapčiskov sa rozbehol proti mne s výkrikom: Pakistani, Pakistani! Výkrik sa rozniesol hore-dolu ulicou. Stovky ľudí sa rozbehli k autu. Každý chcel vidieť zajatého pakistánskeho vyzvedača.

Ja som len stál a s úsmevom som im vysvetľoval, že ja nie som vyzvedač ani Pakistanec, že chcem iba peknú fotografiu. Keď som sa obrátil na priateľov v aute, aby potvrdili moje slová, videl som, ako zbledli. Uvedomil som si, že toto je, ako sa hovorí, nebezpečná situácia. Premávka na ulici zastala. Tisíce ľudí sa tislo, nadrapovalo, aby videli. Začali knísať auto, aby ho prevrátili.

Našťastie boli tak nahusto natískaní okolo auta, že ho nemohli prevrátiť. Pomyslel som si: chlape, prišla tvoja posledná hodina! Roztrhajú, rozšliapu na kúsky. Nestalo sa to len preto, že v preplnených uliciach Bombaja má službu aj primerané

množstvo policajtov. Prebili sa k nám, vysvetlil som im, o čo ide, urobili pre auto uličku a vypustili nás z toho tesného kúta.

Najbližšie sme zostali až kilometer ďalej, v inej časti mesta. Od toho dňa som mal dosť chochmesu, a nechal som aparát doma v kufri až do odchodu z Indie.

Priatelia ma povodili po všetkých významných miestach Bombaja. Najviac sa mi páčil pekne udržovaný Nehruov park, so svojimi pestrými ozdobnými kríkmi v tmavozelenej tráve. Zimozeleňové kríky modelovali do posledných podrobností rôzne vtáky a zvieratá. Okrem toho rozmanité stromy, nádherný výhľad na mesto a na more — to všetko robilo dojem rozprávkového obrazu.

Cez celý ten čas som však nemohol zabudnúť, ako ohromujúco zapôsobila bombajská periféria na tú moju spolucestujúcu v deň môjho príchodu. Chcel som vidieť tú kloaku Bombaja, perifériu Daravi. Jedno popoludnie som si sadol do taxíka v spoločnosti dvoch sociálnych pracovníc a šiel som ta pozrieť.

V Bombaji sú ulice od rána do neskorej noci vždy preplnené. Ľudia sú pestro oblečení v rozličných štýloch podľa kmeňovej, sociálnej a kastovej príslušnosti. Táto masa ľudí robí dojem, že sa všetci ponáhľajú na nejakú dôležitú schôdzku, alebo na finále futbalového zápasu. Vyzerá to ako procesia. Nie. Ako dve procesie idúce opačným smerom. Ten rušný prúd ľudí hustne, ako sa blížime k predmestiam. Keď dôjdeme na vlastnú periférii, je to už len pomaly sa hýbajúca masa. Zriedkavo sa vyskytujúce osobné alebo nákladné auto sa ledvaže hýbe, roztískajúc chodcov na obe strany.

Neustále trúbenie nič pre nich neznamená.

Hovoria, že na perifériách v Daravi žije 120,000 ľudí. Nebol by som prekvapený, keby skutočné číslo bolo omnoho väčšie. Búdy a chatrče sú pozbíjané do rozmanitých foriem, podľa toho, aký materiál bol poruke, aké miesto sa naskytlo, alebo akú zručnosť mal majiteľ. Jedna búda objíma a podopiera druhú. Pyšná chatrč, krytá starým plechom sa priatelí s rozheganou búdou, nízkym ľudským obydlím, pokrytým kúskami tvrdého papieru, fľakmi plastického materiálu a starými rohožkami. S výnimkou tepien hlavných ulíc sú na tejto obrovskej periférii iba úzke, kľukaté prechody medzi búdami. V tých prúdoch ľudstva na

hlavných uliciach, ľudia každého veku, oblečení do špinavých hábov alebo handier, sa pomaly pohybujú, pošuchujúc po zmei svoje ustaté nohy, idúc bezcieľne — nikam. Len kráčajú ako námesačníci. V malých skupinách nepočuť smiech ani veselé doberanie, žarty. Zriedka vidíš úsmev. Apaticky sa vystúpia občasnému autu alebo častejšie vozíku, ťahanému volmi, poprípade ľuďmi a keď prejde, znovu automaticky zomknú svoje rady.

Kravy, ktoré sa tu uctievajú ako posvätné zvieratá, postávajú, alebo vylihujú či v grupách, či po jednej na prostriedku ulice. Meravo hľadia s hlúpou tvárou, s ovisnutými ušami, alebo ohrýzajú kúsok starého vreca a či zdrap papieru. Auta i pešiaci ich úctivo obchádzajú.

Bokom, pozdĺž hlavnej ulice je aj rínok. Na vozíkoch, na doskách, alebo na zemi na rozprestretom vreci je rozložené jedivo, väčšinou ovocie. Tisíce bzučiacich zelených múch — mäsiarok sa kŕmi na rozloženom tovare. Predavač bez prestania ovieva svoje veci. Bezúspešne sa namáha, nemôže ubrániť svoj tovar pred dotieravými muchami. Na druhej strane pozdĺž múra sú kopy smetí. Kvôči na nich niekoľko detí. Vyprázdňujú svoje bruškå. Muchy hneď obsadzujú to, čo vyšlo. Prašivý pes sa zblízka prizerá, nerozhodný, či sa vyplatí ísť to preskúmať.

Miestami chlapi a deti kvočia na tých smetiskách, rukami ich prehrabávajú, hľadajúc niečo, čo by sa ešte dalo použiť. Kladú na kôpky kúsky polámaných plastických hračiek, kúsky drôtu, klince, drevo, handričky. Slovom zachraňujú všetko, čo môžu, prv ako príde mestský voz a odvezie tie smradľavé kopy.

Pred jednou chatrčou leží na zemi nahé dieťa. Celé jeho stehienko je samá otvorená rana, pokrytá všadeprítomnými muchami. Ľudia prekračujú jeho nehybné tielko. Nik sa neprihne, aby zistil, či je dieťa živé alebo mŕtve, nik ho neodnesie do chatrče, nik ho neprikryje. Zdá sa, akoby nik ani len nebol spozoroval toho malého trpiteľa.

Ďalej na ulici ľudia stoja v radoch pred strediskom, kde rozdeľujú ryžu. Prichodíme k dvojposchodovému ošarpanému domu. Cez úzku chodbičku sme prešli na malé nádvorie. Stál tam húf detí rozličného veku. Čakali na denný prídel mlieka. Každé decko malo v ruke plechový hrnček. Matky s dojčencami stáli pri

dverách. Videl som, že sme konečne prišli do sociálneho ústredia, ku klinike, ktorú vedú rehoľné sestry Márie.

Je to dvojizbová stavba. Jedna miestnosť slúži ako kuchyňa, spálňa i jedáleň pre tri Márie, ktoré tu žijú. Druhá je klinika a sklad. Vonku na verande sú kvetináče, plné pestrých kvetov. Sestričky, oblečené v čistých bielych závojoch, zvaných sárí, boli na klinike, obväzovali rany, dávali lieky. Mladá indická lekárka ošetrovala dieťatko. Povedali mi, že dve-tri doktorky venujú týmto úbožiakom niekoľko hodín týždenne a starajú sa o vážnejšie prípady. Ich práca je dobrovoľná, bezplatná.

V strede tej špinavej periférie, táto scéna na nádvorí starého domu bola ako oáza uprostred púšte.

VÝSKUM VEĽKOMORAVSKÉHO A CYRILOMETODSKÉHO OBDOBIA V ROKOCH 1959-1970

Michal Lacko, S.J.

Roku 1959 uverejnil som rozpravu o výskume cyrilometodského obdobia v rokoch 1946-1958, teda od konca druhej svetovej vojny.[1] Teraz chcem podať prehľad výskumov za nasledujúce obdobie, až do roku 1970. V tomto časovom úseku bol výskum toho obdobia veľmi intenzívny a plodný, nakoľko tu pripadli významné cyrilometodské výročia: 1100 rokov od príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu (1963), 1100 rokov od ich prvej cesty a pobytu v Ríme (1967), 1100rokov od smrti sv. Cyrila (1969), 1100 rokov od ustanovenia sv. Metoda za moravsko-panonského arcibiskupa a jeho uväznenie Nemcami (1966). Všetky tieto výročia boli podnetom k medzinárodným kongresom, sympoziam, výstavám, oslavám, štúdiám, a ich výsledky boli publikované v rôznych zborníkoch, kongresových aktách atď.[2] Okrem toho boli vydané aj diela jednotlivých vedcov.[3]

---

1) Most, VI (1959), p. 50-60.

2) Vážnejšie kongresy, sympózia, študijné dni a ich vydania:

Acta I. Congressus historiae slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati. 4 zväzky, Wiesbaden 1964-68.

Acta II. Congressus historiae slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati, 2 zväzky, Wiesbaden 1970.

Cez celé to obdobie sledoval som literárnu tvorbu na tomto poli, zúčastnil som sa viacerých kongresov, osobne som vymenil názory s rôznymi vedcami, a na základe toho chcem tu podať dnešný stav výskumu veľkomoravského a cyrilometodského obdobia.

1. Archeologický výskum

Obdobie od roku 1950 až doteraz vyznačuje sa intenzívnym archeologickým výskumom, a jeho výsledky doniesli toľko nových poznatkov, že veľkomoravské dejiny stavajú na celkom nové základy. Archeologický ústav českej akadémie vied má na starosti archeologický výskum na Morave[4], kým archeologický ústav slovenskej akadémie vied na Slovensku.[5] Najvýznamnejšie archeologické objavy zaznamenali vykopávky v dolnom porieči rieky Moravy. Hoci už medzi dvoma vojnami niektorí jednotlivci sa zaoberali archeologickým výskumom okolo Starého Města,[6] iba asi od r. 1950 spomenuté akadémie vied podujali sa na systematický výskum. A tak na Morave doteraz boli objavené a skúmané nasledujúce lokality s veľkomoravskými nálezmi: Staré Město, Modrá, Sady, Mikulčice, Pohansko, Staré Zámky u

Cirilo e Metodio, i santi apostoli degli Slavi. Conferenze tenute nel Polificio Istituto Orientale nei giorni 9-11 maggio 1963. Roma 1964.

Das Grossmährische Reich. Tagung der wissenschaftlichen Konferenz des Archäologischen Instituts der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften Brno-Nitra 1-4. X. 1963. Praha 1966.

Magna Moravia. Sborník k 1100 výročí příchodu byzantské mise na Moravu. Praha 1965.

O počiatkoch slovenských dejín. Zborník materiálov konferencie v Smoleniciach r. 1963. Vyd. SAV, Bratislava 1965, s. 295.

Veľká Morava a naša doba. K 1100 výročiu príchodu Cyrila a Metoda, Bratislava 1963.

Tomos heortios (Príspevky gréckeho kongresu v Soluni r. 1966) Thessalonike, Časť prvá 1966 str. 250; Časť druhá 1968 str. 365.

Apoštoli Slovienov. K 1100. výročiu príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, vydal Spolok sv. Vojtecha. Trnava 1963.

Solunští Bratří. Sborník. Vydala Česká charita. Praha 1963.

Dedičstvo Otcov. K 1100. výročiu smrti sv. Cyrila a 100. výročiu výročia založenia Spolku sv. Vojtecha. Vydal Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1970.

Konstantin-Kiril Filosof. Jubilejen sbornik po slučaj 1100-gadišninata od smrtta mu. Bulgarska akademija na naukite. Sofija 1969.

Kiril Solunski. Simpózium 1100-godišnina od smrtta na Kiril solunski. Makedonska Akademija na naukite i umetnostite. Skopje 1970.

3) Bibliografia tých diel by bola veľmi obsažná. Práve o nich pojednáva tento článok, a tak budú spomenuté pri jednotlivých bodoch.

4) Vydáva časopis *Památky archeologické* a sériu monografií *Monumenta archeologica.*

5) Vydáva časopis *Slovenská archeológia.*

6) O nich referoval každoročne *Sborník Velehradský.*

Líšně, Znojmo, Strachotín, Rajhrad. Výskum aj naďalej pokračuje.[7] Objavy sa týkajú nielen cyrilometodskej misie, nakoľko boli objavené cirkevné objekty, ale všeobecne života a kultúry Veľkej Moravy. Boli totiž objavené hradiská, a v nich okrem cirkevných stavieb aj zbytky obytných budov vládnucej vrstvy, a v podhradiach obydlia nižších vrstiev, spolu s dielňami rôznych remesiel, a napokon veľké pohrebiská.[8] V spomenutých lokalitách na Morave bolo doteraz objavených 16 cirkevných stavieb (kostolov), z ktorých 10 v Mikulčiciach, 3 v Starom Městе, 1 v Modrej, 1 v Sadoch, 1 v Pohansku. V Mikulčiciach boli objavené tiež základy veľkého paláca, a mnohých obytných budov. Vykopávky na pohrebiskách priniesli bohaté nálezy šperkov, zbraní, ba aj tkanín.

Na Slovensku archeologický Ústav prevádza vykopávky z veľkomoravského obdobia v lokalitách: Devín, Bratislava-Hrad, Nitra, Nitriansky Hrádok, Majcichov, Pobedím.[9] Čo sa týka Devína, boli tam síce na hrade nájdené stopy z doby veľkomoravskej, avšak žiadna sakrálna stavba. Vykopávky však aj naďalej pokračujú. V Bratislave pri rekonštrukcii hradu dôkladne prekutali celý hradný areál, pričom boli objavené základy kostola z veľkomoravského obdobia. Zachovala sa iba juhozápadná časť základov, a okolo nich boli nájdené hroby z poslednej tretiny IX. storočia. Kostol bol široký 13 metrov. Stavba pretrvala vpád Maďarov r. 907 a stála až do druhej polovice X. storočia.[10]

Nitra je strediskom archeologického výskumu, nakoľko je to jedna z málo lokalít spomenutá menovite v písaných prameňoch doby veľkomoravskej. Ako je známe, archeologický výskum na

7) Krátky, ale dobrý prehľad o tých vykopávkach podáva okrem mnohých iných: Eva Krystýnková, *Übersicht über die archäologischen Entdeckungen aus der Zeit des Grossmährischen Reiches.* V zborníku «Konstantin-Kyrill aus Thessalonike. Augustinus Verlag. Würzburg, 1969, p. 211-225.

8) Súhrn podáva publikácia: *Veľká Morava. Tisícročná tradícia štátu a kultúry.* Vydala Československá Akademie vied, Praha 1963. Vyšlo aj po česky, rusky, nemecky. Strán 112 s mnohými ilustráciami.

9) A. Točík, *Význam posledných archeologických výskumov na Slovensku pre dejiny najstarších Slovanov a Veľkomoravskej ríše:* Historický časopis III (Bratislava 1955), p. 410-421. Tenže, *Die vorgrossmährische Periode in der Slowakei:* Das Grossmährische Reich (viď pozn. č. 2) p. 53-57 B. Chropovský, *Die grossmährische Period in der Slowakei;* Das Grossmährische Reich (viď pozn. č. 2) p. 59-83. Celý zborník *O počiatkoch slovenských dejín.* (viď pozn. č. 2).

10) Tento významný nález je dnes veľmi dobre konzervovaný. Pôvodné základy sú prístupné iba vedcom. Nad nimi je betónová plocha a na nej je rekonštrukcia tých základov prístupná pre všetkých.

hrade bol prevedený už okolo roku 1933.[11] Terajší výskum sondoval terén na viacerých miestach tak v samom meste, ako aj okolo neho. Najvýznamnejším objavom sú základy kostola na Martinskom vŕšku. Mal jednoduchú loď a štvorcovú apsidu. Dĺžka lode je 20,80 metrov, šírka lode 7,60 metrov, šírka apsidy 5,30 metrov, šírka základov 1,30 metrov. Kúsky zachovanej malty poukazujú na freskovú výzdobu.[12] Okolo jeho datovania vznikla veľká debata medzi archeológmi až kým v samom objekte (na mieste kde stál oltár) bola nájdená karolínska minca (Carolus Rex) z IX. storočia, čo rozriešilo datovanie toho kostola do doby veľkomoravskej, ešte asi pred príchodom cyrilometodskej misie. Pravdepodobne aj na vŕšku kde stojí piaristický kostol nachádzalo sa iné veľkomoravské sídlište. V Nitrianskom Hrádku boli nájdená obydlia a dielne rôznych remeselníkov, v Lupke pri Nitre zasa hrnčiarske pece, v Pobedíme a Majcichove hradištia atď.

Na základe týchto archeologických vykopávok si dnes môžeme urobiť jasnejší obraz o živote a kultúre Veľkej Moravy. Nálezy dokazujú, že tá kultúra bola už hodne pokročilá: hradiská, podhradia, rozčlenené remeslá atď. poukazujú na stupeň ranofeudálnej spoločnosti. Doteraz sa predpokladalo, že vtedajší Slovania mali iba drevené stavby, kým vykopávky dokazujú jestvovanie rôznych kamenných stavieb. Keď ide o interpretáciu týchto nálezov, okrem archeológov zúčastňujú sa na nej aj odborníci v dejinách umenia, aby zistili, aké vonkajšie vplyvy pôsobili pri vytváraní šperkov, iných ozdôb, pri stavbe kostolov, a čo je tu domáceho, vlastného. Nemôžem sa tu podrobnejšie zaoberať touto otázkou, iba podotknem, že boli tu vplyvy avarské, germánske, románske (z Istry a Dalmácie) a tiež byzantské. Zvlášť významná diskusia sa rozvinula okolo pôvodu a štýlu cirkevných stavieb. Medzi objavenými základmi kostolných stavieb nachádzame jednoduché jednoloďové priestranstvá s užším štvorhranným svätišťom, ale aj trojloďové

11) Roku 1967 o tom objave podali správu A. Točík a B. Chropovský na kongrese v Salzburgu, kde som bol prítomný.
12) Václav Mencl, Stavebný vývoj nitrianskeho hradu v stredoveku: Katolícke Slovensko, Trnava 1933, str. 407-425; Tu zastáva mienku, že kostolík na hrade pochádza z 13. storočia; Veľkomoravský pôvod kostolíka zastával Juraj Hodál. Viď jeho *Kostol kniežaťa Pribinu v Nitre* a *Kostol Pribinov v Nitre v pravom svetle»* Nitra 1933.

kostoly bazilikálneho typu, kostoly s polokruhovou apsidou, a konečne rotundy. Najstarším kostolom je stavba v Modrej pri Velehrade, vystavaná okolo roku 800. Čo sa týka štýlových vplyvov, Jozef Cibulka bol hlavným zastancom iro-škótskej teórie, totiž že štýl tých kostolov pochádza od iro-škótskych misionárov, čo tu pôsobili pred misiou cyrilometodskou.[13] No väčšina archeológov túto teóriu neprijíma, tvrdiac, že iro-škótski misionári v IX. storočí už ustúpili a bavorská Cirkev vysielala svojich misionárov. Okrem toho prichádzali k moravským Slovanom tiež misionári z juhu, z patriarchátu Aquileia (sev. Taliansko), a najnovšie Fr. Dvorník veľmi prízvukuje účasť misionárov z Dalmácie.[14]

Archeologické objavy zvlášť týchto cirkevných stavieb prinášajú nové svetlo aj na problémy cyrilometodskej misie. Po prvé potvrdzujú prehlásenie Rastislavových poslov pred cisárom Michalom III., «*že náš národ sa pohanstva odvrhol a kresťanského zákona sa drží, ale nemáme takého učiteľa, čo by nám v našej reči pravú kresťanskú vieru vysvetlil*» (ŽK XIV), lebo «*prišli k nám mnohí kresťanskí učitelia z Talianska, z Grécka a z Nemecka, učiac nás rozlične*» (ŽM V). Objavy početných kostolov vystavaných ešte pred príchodom cyrilometodskej misie svedčia, že tu bolo kresťanstvo už hodne rozšírené. Z toho potom ako dôsledok povstáva otázka, aký bol cieľ a zmysel cyrilometodskej misie.[15]

Archeologické vykopávky nám osvetľujú aj druhú otázku: kde bolo stredisko Veľkomoravskej ríše a sídlo Metodovo. Hustota veľkomoravských sídlisk pri dolnom toku rieky Moravy poukazuje na to, že tam bolo stredisko veľkomoravskej ríše. Ako najpravdepodobnejšie lokality prichádzajú do úvahy hradisko pri Mikulčiciach a pri Starom Měste. Niektorí slavisti predkladajú riešenie, že spočiatku to bolo hradisko pri Mikulčiciach, a potom sa prenieslo ku Starému Městu. Čo sa týka hradiska pri

13) Josef Cibulka, *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě.* Praha 1958.

14) F. Dvorník, *Byzantine Missions among the Slavs.* Rutgers University Press. New Brunswich N.J., 1970; kniha vyšla aj v českom preklade: *Byzantské misie u Slovanů.* Vydal Vyšehrad, Praha 1970, p. 25-47.

15) A. Salajka, *Der Sinn der grossmährischen Gesandtschaft und der byzantinischen Mission der Brüder von Thessalonike:* Konstantin-Kyrill aus Thessalonike, Würzburg 1969, str. 159-183; Št. Náhalka, *O plný zmysel cyrilometodskej misie a jej 1100 ročného jubilea:* Most X (1963) p. 1-21.

Mikulčiciach je nepochybne dokázané, že v tej dobe ležalo z východnej strany rieky Moravy, teda povedali by sme na slovenskej strane. Iba niekoľko storočí neskoršie bolo koryto rieky Moravy umele preložené tak, že dnes to hradisko leží na západnej strane.[16] Čo sa týka sídla Metodovho tu prichádza do úvahy veľká trojloďová bazilika (známa ako kostol č. 3) na hradišti pri Mikulčiciach, alebo komplex sakrálnych budov objavených v Sadoch pri Uhorskom Hradišti. Ba český archeológ Vilém Hrubý je presvedčený, že tu v Sadoch našiel aj hrob sv. Metoda.[17]

Čo sa týka vykopávok v Nitre, tu všetci archeológovia sa zhodujú, že kostolík doteraz známy ako Pribinov na nitrianskom hrade, nie je z doby veľkomoravskej, ale neskoršej. Za Pribinov sa dnes považuje kostolík objavený na Martinskom vŕšku na severovýchodnej strane Nitry. S tým sa zhodujú aj historici. Nakoľko totiž Pribina bol v tom čase ešte pohanom, sotva dal vystaviť kresťanský kostol priamo na svojom hrade, ale skôr ho vystavil v niektorej podhradskej osade pre svojich poddaných, čo už vtedy boli kresťania. Tomu by nasvedčoval aj titul sv. Martina, ktorý sa zdá byť spojený s kláštorom sv. Martina v Treismauer, kde bol neskoršie sám Pribina pokrstený.[18]

Už sme vyššie spomenuli objav veľkomoravského kostola aj na bratislavskom hrade. V posledných rokoch veľmi skúmajú starobylý kostol v Kostolanoch pod Tríbečom, ktorý by mal byť tiež pôvodu veľkomoravského, a bol by to teda najstarší kostol na Slovensku, ktorý až doteraz slúži svojmu cieľu. Tiež titul (Sv. Kliment) troch niekdajších chrámov na východnom Slovensku naznačuje ich pravdepodobný veľkomoravský pôvod.[19]

Archeologický výskum dosiahol teda v poslednom desaťročí veľkých výsledkov. A nijako nie je ešte skončený. Roku 1963

16) Štefan Janšák, *Brány do dávnoveku,* Bratislava 1966. Viď kapitolu: *Bolo jadro Veľkej Moravy na Záhorí?* str. 30-44.

17) Túto mienku zastáva hlavne český dominikán Jiří Veselý O.P., *San Metodio, Il primo arcivescovo degli Slavi:* L'Osservatore Romano, 6. aprile 1970, p. 6- Vilém Hrubý, *Hrob Sv. Metoděje v Uherském Hradišti — Sadech?*: Slovenská archeologia, XVIII (1970) p. 87-96.

18) Viď poznámku 11. Dnešní archeológovia priklonili sa k názoru V. Mencla. Viď tiež A.P. Vlasto, *The Entry of the Slavs into Christendom. Cambridge University Press. Cambridge (England) 1970. V* kapitole *Moravia.*

19) Ide o kostoly na staroslovenských hradiskách: Brehov, Čičva, a Šarišské Sokolovce. Viď o tom: Jozef Haviar, Továrnianska tradícia o cyrilometodskom pôvode kresťanstva na východnom Slovensku: Most XVIII (Cleveland 1970) p. 114-141.

vyššie spomenuté archeologické ústavy zorganizovali peknú výstavu o tých vykopávkach, ktorá bola najprv v Prahe, Brne a Nitre, a roku 1964 vo viacerých mestách západnej Európy. Dúfame, že ďalšie vykopávky nám prinesú nové objavy.

2. *Písané pramene*

Ponajprv chcem spomenúť vydania písaných prameňov. Už v mojom prehľade z roku 1959 som bol oznámil, že Staroslavenski Inštitut v Zagrebe pripravuje vydanie cyrilometodských prameňov. Tá práca skutočne vyšla roku 1960. Pripravili ju František Grivec a František Tomšič pod titulom «*Constantinus et Methodius Thessalonicenses: Fontes*».[20] Zväzok obsahuje latinské pojednanie o prameňoch k životopisu sv. Cyrila a Metoda, potom text latinských prameňov a vzťah z gréckeho Žitia Klimenta Ochridského v latinskom preklade. F. Tomšič ďalej pripravil kritické vydanie staroslovenských Žití Konštantína a Metoda ku ktorým F. Grivec dodal latinský preklad s obsažnými poznámkami. Ako z toho vidno, tento zväzok obsahuje iba pramene k životopisu sv. Bratov, nie však ich diela atď.

Na vydanie omnoho väčšieho komplexu cyrilometodských a vôbec veľkomoravských prameňov sa podujala brnenská univerzita v spolupráci s inými českými slavistami. V rokoch 1966-1969 vyšli: «*Magnae Moraviae Fontes Historici*» v troch obsažných zväzkoch ktoré majú spolu 1216 strán.[21] Naplánovaný je ešte štvrtý zväzok, v ktorom budú dodatky, zoznamy (indexy), prehľady atď. Je to doteraz najväčší *corpus* veľkomoravských prameňov. Texty sú podané v originálnom jazyku a v českom preklade. Pred každým dokumentom je dôkladný úvod k dejinám textu, k jeho vydaniam atď. Za vlastným textom sú vysvetlivky. Je to skutočne veľmi cenné vydanie. Avšak musíme poznamenať, že nie je to ešte kompletný súbor prameňov. Autori v úvode prízvukujú, že chceli vydať iba premene historické, a nie iné. V druhom zväzku máme síce *Žitia*, a rôzne liturgické texty, ale tie

20) Franciscus Grivec-Franciscus Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses: Fontes*. Radovi Staroslavenskogo Instituta, knjiga 4. Zagreb 1960, str. 275.

21) *Magnae Moraviae Fontes Historici* (Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, Facultas Philosophica, Nr. 104, 118, 134) 3 Volumina. Brno, 1966, 1967, 1969. Hlavný redaktor Lubomír Havlík.

posledné iba nakoľko obsahujú nejaké historické údaje. Tak napr. z najstaršieho súvislého staroslovenského textu to jest z *Kijevských Listov* je vzatá iba jedna modlitba (oratio). Chýbajú celkom pramene povahy teologickej (ako *Proglas k Evangeliu, Azbučna molitva, Napisanie o pravej viere atď),* liturgické (ako *Kijevské, Pražské, Viedeňské, Sinajské Listy, atď),* právne (ako *Nomokanon, Zakon sudnyj ľudem* atď).

Práve týmto prameňom venoval svoje posledné dielo významný český kňaz a odborník Josef Vašica: «*Literární památky epochy veľkomoravské*».[22] Jeho dielo podáva ponajprv veľmi dobrý prehľad tých prameňov, a potom český preklad tých prameňov: kratších v celosti a dlhších v ukážkach. Niečo podobného vydal po slovensky Eugen Pauliny: «*Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*» kde máme tiež ukážky pôvodných textov a ich preklad do dnešnej slovenčiny.[23] Ako z nadpisu vidno, jeho však zaujíma jazyková stránka tých pamiatok. Viaceré pamiatky toho obdobia, aj tie obsiahle, ako evanjeliáre, apoštolské listy, spisy sv. otcov atď.vyšli za tieto posledné roky alebo v kritickom vydaní, alebo boli znovu fototypicky vydané z predošlých vydaní.

Nakoniec chcem tu spomenúť slovenské vydania prameňov. Priekopníkom na tomto poli bol prof. Ján Stanislav. Jeho vydania staroslovenských *Žití Konštantína a Metoda,* ako aj gréckeho *Žitia Klimenta Ochridského* v slovenskom preklade som zaznamenal už v mojom predošlom na počiatku spomenutom článku. Odvtedy prof. Stanislav vydal svoje «*Dejiny slovenského jazyka,*»kde v treťom zväzku (*Texty)* uverejňuje ukážky staroslovenských textov v origináli a v slovenskom preklade.[24] Omnoho obsažnejšie dielo vydal Peter Ratkoš: «*Pramene k dejinám Veľkej Moravy*».[25] Dielo má tri časti: 1. Správy o starých Slovanoch nad Dunajom, 2. Veľká Morava v súčasných prameňoch, 3. Veľká Morava v neskorších prameňoch.

22) Josef Vašica, *Literární památky epochy velkomoravské. 863-885.* Vydala Lidová demokracie, Praha 1966, 289 + 16 str. ilustrácií.

23) Eugen Paliny, *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy.* Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava 1964, str. 244.

24) Ján Stanislav, *Dejiny slovenského jazyka.* Diel III: *Texty.* Vydala Slovenská Akademia vied. Bratislava. Prvé vydanie 1957. Druhé doplnené vydanie 1967.

25) Peter Ratkoš, *Pramene k dejinám Veľkej Moravy.* Vydala Slovenská Akadémia Vied. Bratislava. Prvé vydanie 1964, Druhé opravené a rozšírené vydanie 1968. str. 530 + 35 illustr.

Všetky pramene sú podané v slovenskom preklade, iba na konci sú ukážky niektorých prameňov v pôvodnom jazyku. Aj tu najväčšiu medzeru majú pramene obsahu teologického, liturgického atď. Ako z toho prehľadu vidno, prvotnou úlohou odborníkov by bolo vydať ako doplnok k historickým prameňom práve tieto pramene.

K nejakým väčším objavom písaných prameňov v nami skúmanom období nedošlo. Predsa však chceme tu zaznamenať niektoré nové poznatky práve čo sa týka Slovenska. V zborníku «*Apoštoli Slovienov*» čo Spolok Sv. Vojtecha vydal r. 1963, Ján Pöstényi [26] poukázal na niektoré stredoveké rukopisné misály zo Slovenska, v ktorých je zaznamenaný sviatok sv. Cyrila a Metoda, a iných slovanských svätých: sú to tri bratislavské misály, a takzvaný spišský misál. Všetky sú zo XIV. storočia. V spišskom misáli je aj záznam, kde sa kňazovi predpisuje, že kázeň má držať «*omnino ydiomate moravicali — moravským jazykom*». Karol Markovič v tomže zborníku píše aj o Kremnickom kódexe z XV. storočia, v ktorom sa nachádza krátky životopis sv. Cyrila a Metoda začínajúci slovami «*Quemadmodum*».[27] O týchto pamiatkach sa v poslednom čase vyvinula debata. Kým vyššie spomenutí autori považujú tieto pamiatky ako svedectvá cyrilometodskej tradície na Slovensku v stredoveku, Ladislav Belás v zborníku «*Dedičstvo otcov*» dokazuje, že tie rukopisy vznikli na Morave, a že teda «nemôžu poskytnúť presvedčivý dôkaz o kulte sv. Cyrila a Metoda na Slovensku v 14. a 15. storočí».[28] Tu bude treba lepšie celú vec osvetliť. Podobne Eugen Pauliny jazykovým rozborom dochádza k uzáveru, že takzvané «*Jagicove viedenské glosy*» ktoré sa doteraz kládli na začiatok 12. storočia a do českého prostredia, treba klásť do 11. storočia a položiť miesto ich vzniku na východnú Moravu, alebo na západné Slovensko.[29]

3. Jazyk veľkomoravských literárnych pamiatok

O jazyku, v ktorom boli napísané najstaršie literárne pamiatky

26) Ján Pöstényi, *Cyrilometodská tradícia na Slovensku:* Apoštoli Slovienov str. 120-132.

27) Karol Tarkovič, *Byzantské prvky v cyrilometodskej úcte na Slovensku:* Apoštoli Slovienov, str. 141-145.

28) Ladislav Belás, *Cyrilometodská tradícia na Slovensku v neskorom stredoveku:* Dedičstvo Otcov str. 23-30. Citované slová sú zakončením článku na str. 30.

29) Viď dielo citované v pozn. 23, str. 231-232.

epochy veľkomoravskej diskutuje sa už oddávna medzi slavistami. Ťažkosť zapríčinil fakt, že sa nám nezachoval žiaden text v originálnom zápise, ale iba v pozdejších odpisoch, ktoré vznikli hlavne u južných a východných Slovanov. Iba podrobným štúdiom jazykovedci snažia sa rekonštruovať jazyk najstarších literárnych pamiatok. Ide teraz o to, ktoré slovanské nárečie IX. storočia bolo vzaté za základ literárnej tvorby, alebo prvky ktorého slovanského jazyka možno nájsť v tých najstarších pamiatkach. Slavisti Bartolomej Kopitar a Franc Miklošič tvrdili, že základom bolo nárečie panonsko-karantánske (teda slovinské), kým Vatroslav Oblak, Matija Murko, Franc Grivec, Franc Ramovš a iní tvrdili, že základom bolo nárečie macedonské (podľa niektorých bulharské). Rozumie sa, že Macedónci a Bulhari aj teraz bránia ten druhý názor.[30] No tu chcem vyzdvihnúť štúdie Jána Stanislava [31] a Juraja Ševelova,[32] podľa ktorých v tých literárnych pamiatkach je toľko *«moravských prvkov»*, že prichádzajú k uzáveru, že základom bolo slovenské nárečie s makedónskymi prídavkami a nie naopak.

4. *Slovanské písmo*

Pôvod slovanského písma bol už dlhý čas predmetom záujmu slavistov, a aj v tomto poslednom období ten záujem neustal. Dnes sa všeobecne drží, že glagolica je pôvodné slovanské písmo Cyrilovo, a že cyrilica vznikla až koncom IX. storočia v Bulharsku. Najstarší zápis cyrilským písmom pochádza z roku 943, a bol objavený v dedine Mircea Voda (Dobrudža, Rumunsko), roku 1950; ďalší cyrilský nápis bol nájdený taktiež v Dobrudži, v dedine Basarabi roku 1957 a pochádza z roku 992; až potom príde už známy nápis cára Samuela z roku 993.[33] Cyrilské písmo ináč nepredstavuje nejaké novšie problémy.

30) Dragi Stefanija, *Slovenečkite filolozi i prašanjeto za osnovata na staroslovenskiot jazik:* Kiril Solunski (viď. pozn. 2, zv. 1, str. 227-242.

31) Ján Stanislav, *O prehodnotenie veľkomoravských prvkov v cyrilometodejskej literatúre:* Sbornik v česť na Aleksander Teodorov-Balan, Sofija 1955, str. 357-363. O tomto predmete hovoril aj na II. Slavistickom kongrese v Salzburgu r. 1967. Žiaľbohu jeho prednáška sa nenachádza v Aktách kongresu (viď pozn. 2).

32) George Y. Shevelov, *Trt-type Groups and the Problem of Moravian Components in old Church Slavonic:* The Slavonic and East-European Review, XXXV (London 1957) p. 379-398.

33) Damian P. Bogdan, *La vie et l' oeuvre des freres Constantin-Cyrille et Téthode.* Odsek *Les textes vieux Slaves:* Tomos heortios II, p. 67-68.

Naproti tomu glagolské písmo bolo aj v tomto poslednom období predmetom ďalších výskumov. Kladú sa dve otázky: Zostavil to písmo sv. Cyril, alebo jestvovalo už predtým? Ktoré sú predlohy toho písma?

Na prvú otázku slavisti vo všeobecnosti odpovedajú tak, že autorom glagolice je vskutku sv. Cyril. Podľa staroslovenského *Žitia* začal ho zostavovať iba po príchode moravskej misie do Carihradu, a jeho dielo sa pokladá za výsledok vnuknutia božieho. Viacerí autori však mienia, že Cyril sa touto otázkou zaoberal už skorej, počas svojho pobytu v kláštore na hore Olymp. Niektorí bulharskí a macedonskí autori tvrdia, že Cyril zostavil glagolicu počas svojej činnosti medzi makedonskými Slovanmi, o čom bude reč nižšie.

Avšak v poslednom čase dvaja autori negujú Cyrilovo autorstvo glagolice: N.A. Konstantinov [34] a Georgij Sotiroff [35]. Konstantinov vidí pôvod glagolice v nejakých záhadných znakoch objavených v XVIII. stor. na južnom pobreží Čierneho mora v pontickej oblasti. Sofiroff zase odvodzuje pôvod glagolice z písma zvaného «*Linear B*» nájdeného v Grécku. Oduševneným stúpencom názorov G. Sotiroffa je medzi Slovákmi Ján Rekem.[36] Ako sa k týmto názorom stavajú Slavisti? Mienku Konstantinova považuje sovietský slavista P.S. Kuznecov ako nemajúcu žiaden vedecký základ, a fantastickú. [37] Doteraz som sa nestretol s žiadnou reakciou na mienku G. Sotiroffa.

Ak prijmeme názor, že Cyril zostavil glagolské písmo, vynára sa druhá otázka, akú predlohu k tomu použil? Doteraz bolo vyslovených niekoľko mienok. V tomto poslednom období treba zaznamenať mienku G. Černochvostova, že Cyril použil za základ glagolice tri najvážnejšie kresťanské symboly: kruh (Boh najdokonalejší), trojuholník (Najsv. Trojica) a kríž (Ježiš

34) N. A. Konstantinov, *Černomorskije zagadočnyje znaki i glagolica:* Učenyje zapiski Leningradskogo Universiteta No. 197, Leningrad 1957, p. 110-146.

35) George Sotiroff, *Glagolitic Script and Linear B,* 1965 (citované u J. Rekema); Tenže: *Y a-t-il eu une écriture autochtone en terre slave avant le temps de Cyrille et Méthode?:* Revue Canadienne d' études slaves. Montreal 1967, No. 1 (citované u J. Rekema).

36) Ján Rekem, *Linear B a glagolská abeceda:* Literárny almanach Slováka v Amerike, 1969, str. 66-74. Z výkladu J. Rekema tak sa zdá, že Sotiroff pripisuje Cyrilovi zostavenie cyrilskej abecedy (str. 69).

37) V článku D. P. Bogdana citovanom tu v pozn. 33, na str. 49.

Kristus). Ich kombináciou vytvoril väčšinu glagolských písmen.[38] Iní dodávajú k tomu aj iné symboly.[39]

5. *Rozsah Veľkomoravskej ríše.*

Aj tento problém už dlhé roky, ba storočia zaujíma historikov, zvlášť slovenských.[40] Maďarský historik XVIII stor. Štefan Salagius vtesnal Veľkú Moravu medzi rieky Morava, Dunaj, Hron a na severe Karpáty. Na to reagovali slovenskí spisovatelia Juraj Papánek, ktorý za hranice považoval rieky Labe, Hron, Odra; a Juraj Sklenár, ktorý stredisko kládol ku rieke Srbskej Morave, a za najväčšieho rozsahu sa rozprestierala nielen na Čechy, Moravu a Slovensko, ale aj na Maďarsko, Rumunsko, Chorvátsko, Srbsko a Bulharsko. Aj Dobrovodský považoval za stredisko Moravy okolie Srbskej Moravy a na sever siahala po Slovensko. Boli to viac menej romantické mienky. Podľa nich Východné Slovensko už nepatrilo k Veľkomoravskej ríši, ale do Bulharska. S touto mienkou sa stretáme ešte aj v najnovšej práci Ukrajinca J. Kubinyiho.[41] Hoci archeologický výskum na Východnom Slovensku nebol veľmi intenzívny, predsa boli objavené doklady o staroslovenskom charaktere tamojšieho obyvateľstva. Jozef Haviar vo svojej podnetnej štúdii snažil sa osvetliť takzv. «*Továrniansku tradíciu o cyrilometodskom pôvode kresťanstva na Východnom Slovensku*».[42] A otázkou hranice medzi Veľkomoravskou ríšou a Bulharskom zaoberal sa Peter Ratkoš.[43] Na základe rôznych prameňov a hlavne popisu Európy od anglického kráľa Alfréda Veľkého (z IX. stor.) jednoznačne dokazuje, že hranice medzi Bulharskom a Veľkou

38) Valentin Kiparsky, Tschernochvostoffs Theorie über den Ursprung des glagolitischen Alphabets: Cyrilo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863-1963. Görres-Gesellschaft, Köln 1964, p. 393-400, (s ukážkami jeho riešenia).

39) Wilhelm Lettenbauer, *Bemerkungen zur Enstehung der Glagolica*, tamže viď pozn. 38) str. 401-410. Taktiež: *Michael Samilov, Das glagolitische Alphabet:* Acta II Congressus (viď pozn. 2) Vol. 2, str. 98-104.

40) Zborník *Veľká Morava a naša doba* (viď pozn. 2) je celý venovaný štúdiu názorov o Veľkej Morave v slovenskej literatúre cez storočia.

41) Július Kubinyi, *The history of Prjašiv eparchy*, Roma 1970, p. 29-30.

42) Jozef Haviar, *Toviarnianska tradícia o cyrilometodskom pôvode kresťanstva na východnom Slovensku:* Most XVII (1970) str. 114-141. Tiež Št. Janšák *Z praveku Zemplína* (viď pozn. 16) str. 267-277.

43) Peter Ratkoš, *K otázke hranice Veľkej Moravy a Bulharska:* Historický časopis III (Bratislava 1955) p. 206-218.

Moravou bola na strednej Tise, a teda Východné Slovensko nepatrilo Bulharom ale Veľkej Morave. To tiež dokazuje záznam z «*Žitia Naumovho*», že po vyhnaní niektorí cyrilometodskí žiaci sa uchýlili do Dácie,[44] dnešného Sedmohradska, kde rumunský odborník P.S. Nasturel považuje miestne meno «*Kiraleš*» (z Kyrie eleison — Kirleš) ako «*stopu po slovenských emigrantoch*» keď Veľkú Moravu zaujali Maďari.[45] Najnovšie prof. Imre Boba (maďarského pôvodu, na univerzite v Seattle-Wash., USA) prišiel so staro-novou mienkou, že Veľká Morava neležala severne nad Dunajom, ale v južnej Panónii, a jej strediskom malo byť niekdajšie mesto Syrmium (dnes Sriemska Mitrovica), ktoré vraj Slovania pomenovali «*grad Morava*». Tu malo byť sídlo Metodovo, tu vznikla staroslovenská písmennosť atď. Ako som vyššie naznačil, takáto mienka mala svojich zástancov už aj v minulosti, lenže oni nemali naporúdzi ani toľko písomných pamiatok, ani toľko archeologických objavov ako my máme teraz. Dôvody profesora Bobu vôbec nepresvedčujú.[46]

6. *Otázka národnosti sv. Cyrila a Metoda.*

Aj touto otázkou sa slavisti oddávna zaoberajú. Vedľa rozšírenejšej mienky, že sv. Bratia boli národnosťou Gréci, ktorí sa naučili slovanskú reč ako ostatní Solúnčania od Slovanov bývajúcich okolo mesta, jestvujú aj osobitné mienky niektorých Slavistov, že aspoň ich matka bola slovanskej národnosti, a iná, že ich obidvaja rodičia boli Slovania a teda že sv. Bratia boli Slovanmi. Ba niektorí idú ešte ďalej, a považujú ich za Bulharov.[47]

44) P. A. Lavrov, *Materialy po istoriji vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti*, Leningrad 1930. p. 184&

45) Petre S. Nasturel, *Un vestige cyrillo-méthodien dans la toponymie de la Transylvanie en 1068:* Tomos Heortios (viď pozn. 2) Vol. II, p. 211-216.

46) Imre Boba, *Moravia s history reconsidered. A reinterpretation of medieval sources.* Ed. Martinus Nijhof, The Hague, 1971, p. 167.

V krátkosti svoju mienku formuloval takto: «A scrutiny of the sources originating from the ninth century discloses that none of the places and events of significance for defining the location of Moravia are to be found north of the Danube. The same sources unequivocally attest that the jurisdictional territory of Archbishop Methodius was in Pannonia and could not cover areas north of the Danube. In view of the inseparable unity of ecclesiastical and secular aspects of medieval principalities, the realm of Rastislav and of Svetopolk had to coincide with the church province administered by Methodius, hence the principality of Moravia had to be also south of the Danube, in Pannonia». Podrobnejšie som rozobral a kritizoval mienku prof. Bobu v recenzii jeho knihy. Viď: Most, XIX (1972) p. 85-88.

47) Hlavným zástancom tejto mienky je bulharský slavista Emil Georgiev, napr. v knihe «Kiril i Metodij, Sofija 1969. Hlavne odsek *Proizchodt na Kiril i Metodij.*

No je to mienka pochádzajúca viac-menej z bulharskej národnej hrdosti, opierajúca sa iba o pozdné pramene prepísané v Bulharsku, a veľká väčšina Slavistov ju odmieta. Gréci si vlastne až teraz v poslednom čase začali uvedomovať, akých slávnych rodákov mali v IX. storočí, ktorých si uctí celý slovanský svet, a z druhej strany že tí ich rodáci Cyril a Metod sú považovaní ako apoštoli katolíckych Slovanov, ako symbol slovanskej kultúry, ba aj slovanských nárokov voči Grékom, a tak na veľké prekvapenie slavistov roku 1966 usporiadali v Soluni kongres na pamäť ich «*1100 výročia príchodu na Moravu*» teda s trojročným oneskorením, pričom veľmi prízvukovali ich grécky pôvod.[48]

Sem patrí aj otázka «*cyrilometodského dedičstva*». V poslednom čase sa ňou zaoberali A. Grébert [49] a J. Kirschbaum.[50] Obidvaja sa snažia dokázať, že Slováci majú právo na to dedičstvo, ba prvotné právo, a nepriamo chcú z neho vylúčiť Čechov. Je bez pochyby, že Slovákom to dedičstvo patrí, a nikto nemá práva nás z toho vylúčiť. Je tiež pravdou, že v IX. storočí Morava nebola českou, ba naši jazykovedci J. Stanislav a E. Pauliny [51] jasne dokazujú, že moravské nárečia majú až dodnes viacero spoločných znakov so slovenskými. Avšak historický vývoj je taký, že sa Morava čím ďalej tým viacej počešťuje, a že obyvatelia kraja, kde bolo stredisko Veľkej Moravy sa dnes považujú za Čechov. Taktiež vieme, že sa cyrilometodské kultúrne dedičstvo po zničení Veľkomoravskej ríše v hojnom rozsahu prenieslo do Čiech a tam sa ešte dosť dlhý čas pestovalo a zachovalo. A preto za danej situácie nemožno Čechom popierať nárok na to dedičstvo.

Z toho však vyplýva, že sa Veľkomoravská ríša predstavuje ako «prvý spoločný štát Čechov a Slovákov» a je akoby symbolom Československej republiky.[52]

48) Kongresové príspevky boli vydané v dvoch zväzkoch (viď pozn. 2). Okrem toho po grécky vydali krátky životopis sv. Bratov, pamätnú medajlu, a roku 1970 štyri poštové známky.

49) Arvéd Grébert, *Slováci a Veľkomoravská ríša. Príspevok k etnickému charakteru Veľkej Moravy*. Vydal Slov. ústav, Cleveland 1963, str. 40 (vyšlo aj po nemecky).

50) Jozef Kirschbaum, *La Grande Moravie et son héritage culturel:* Etudes slaves et est. europeénnes II (1957) p. 69-80.Tenže: *Literatúra cyrilometodského obdobia a nároky Slovákov na toto kultúrne dedičstvo:* Literárny almanach, 1963, p. 1963, p. 12-19. (Vyšlo aj po anglicky a po francúzsky).

51) Eugen Pauliny, *Poznámky k vzniku slovenskej národnosti zo stanoviska historickej jazykovedy:* Historický časopis VII (1959) p. 104-108. Taktiež v knihe citovanej v poznámke 23. Taktiež *Nárečové členenie slovenčiny v 9.-11. stor.:* O počiatkoch slov. Dejín. (viď pozn. 2).

52) Tak napr. hneď v úvode k zborníku *Veľká Morava a naša doba* (viď pozn. 2) čítame «existencia Veľkomoravskej ríše, prvého spoločného štátu našich národov, mala svoje dramatické osudy...».

7. *Otázka účinkovania sv. Bratov v Macedónii*

Aj o tom boli doteraz iba dohady. Ide tu o slovanskú Macedóniu, ktorá sa nachádza severne od Solúna, a dnes je väčšinou v Juhoslávii. Tu okolo rieky Struma (po grécky Strymon) mala ležať tá oblasť, ktorú sv. Metod spravoval 10 rokov, prv než odišiel do kláštora na horu Olymp. Odvolávajúc sa na dva pozdné pramene takzv. «*Uspenie sv. Kyrilla*» a «*Solunskú legendu*», ktoré spomínajú účinkovanie sv. Bratov okolo rieky Bregalnica (v dnešnej jugoslovanskej Macedónii) dvaja autori: Branko Panov [53] a Emil Georgiev [54] vytvárajú nové dejiny misijnej činnosti sv. Bratov medzi Slovanmi. Ba E. Georgiev tvrdí, že nie moravská, ale táto macedónska misia je hlavným misijným dielom sv. Bratov medzi Slovanmi. Nakoľko Metod spravoval strumskú oblasť za 10 rokov asi v období 843-856, to tunajšia Cyrilova činnosť by vpadla medzi jeho misiu k Arabom a ku Chazarom, a malo to byť hlavne okolo r. 855. Macedónci vysvetľujú vec tak, že tamojší pohanskí Slovania sa chceli vymaniť spod nadvlády Byzantskej ríše, a tak Metod zavolal svojho brata Cyrila, aby prišiel hlásaním kresťanstva uchlácholiť tých Slovanov. On vraj tam prišiel, a pre tamojších Slovanov zostavil už vtedy glagolské písmo. Jeho činnosť teda bola v politickom záujme Byzantskej ríše. Bulhar E. Georgiev je tiež oduševneným zástancom macedónskej misie (ktorú však on nazýva bulharskou), ale nepripúšťa spomenuté politické ciele. Nakoľko podľa neho sv. Bratia boli Bulhari, nemožno im pripisovať takú akciu, aby oni svojich rodákov presvedčovali ostať v poddanstve byzantskej ríše.

Vážni slavisti na tieto vývody odpovedajú, že vyššie spomenutí autori stavajú na pozdných prameňoch, ktorých vierohodnosť je veľmi pochybná. V podobných pozdných prameňoch jestvuje tiež zmienka, že neskoršie Metod obrátil na kresťanskú vieru bulharského chána Borisa, vysvetľujúc mu svoju maľbu posledného súdu. Aj túto správu slavisti považujú za legendu. Vo

53) Branko Panov, *Dejnosta na Kiril i Metodija vo Makedonija:* (Zborník) Kiril Solunski (viď pozn. 2) str. 163-185; O tomže predmete mal príspevok na III. slavistickom kongrese v Salzburgu 1970.

54) Emil Georgiev, *Kiril i Metodij*, Sofija 1969, viď odsek: *Rabotali li sa Kiril i Metodij kato prosvetiteli na blgarskite Slavjani*, str. 307-319.

všeobecnosti odborníci sú toho názoru, že Cyril a Metod nikdy neúčinkovali v Bulharsku. Veď z iných prameňov vieme, že Bulhari neboli v dobrých vzťahoch ani k Byzantskej, ani k Veľkomoravskej ríši, ale mali zmluvu s Franskouríšou. Preto sa F. Dvorník znovu vrátil k otázke, ktorou cestou sa sv. Bratia dostali roku 863 na Veľkú Moravu? [55] Ja sám som predložil moju mienku, že najprv šli do Soluna na navštíviť svoju matku, a potom na sever údoliami riek Vardar, srbská Morava, Dunaj. No Dvorník namieta, že údolia Vardaru a srbskej Moravy vtedy už držali Bulhari, a že teda tou cestou sotva sa mohli vydať na sever. A preto prekladá, že zo Solúna pokračovali ďalej významnou cestou «*Via Egnatia*» smerom na západ do Dyrrychia pri Adriatickom mori, tam nasadli na loď a previezli sa do Benátok a odtiaľ takzv. jantárovou cestou na sever.

8. *Otázka biskupskej hodnosti sv. Cyrila.*

Diskusia o tejto otázke sa znovu rozvírila, keď bol nájdený nový rukopis takzv. «*Žitia Italského*» v knižnici metropolitnej kapituly v Prahe.[56] V tomto rukopise niet výslovnej zmienky o tom, že by aj Cyril bol vysvätený za biskupa. Nakoľko ani inde niet o tom výslovnej zmienky, Paul Devos a po ňom aj iní slavisti zaujali mienku, že Cyril nikdy nebol biskupom.[57] To malo za následok, že pri najnovšej liturgickej reforme v kalendári na deň 14. februára čítame: *Svätých Cyrila mnícha a Metoda biskupa.* Doteraz boli obidvaja svätí uvedení v kalendári ako biskupi. Najvýznamnejším zástancom biskupskej hodnosti sv. Cyrila je O. Štefan Sakač S.J., bývalý profesor na Pápežskom Východnom Ústave v Ríme.[58] On tiež uznáva, že v «*Italskom Žití*», ako nám ho podáva pražský rukopis niet výslovnej zmienky o tom. No z toho ešte nemožno robiť definitívne uzávery. Rozborom iných textov,

55) Ako exkurs III v diele citovanom v pozn. 14: *Kterou cestou přišlo byzantské poselstvo na Moravu?*» v českom vydaní str. 298-302.

56) O tom som referoval v predošlom prehľade výskumu cyrilometodského obdobia, Most VI (1959) str. 50-60 — a taktiež: *L'episcopat de St. Cyrille dans le Codes Vaticanus* Lat. 9668: Orientalia Christiana Periodica, XXII (1956) p. 386-388.

57) P. Mayvaert-P. Devos, *Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la Légende Italigue resolues grâce a un document inédit:* Analecta Bollandiana (1955) p. 375-461.

58) Viď poznámku 56.

hlavne opisu posledných dní Cyrilových pred smrťou Sakač dochádza k uzáveru, že pre veľkomoravskú misiu ponajprv Cyril bol pápežom ustanovený a vysvätený za biskupa, ale pre slabé zdravie a blížiacu sa smrť on sa zriekol tej hodnosti 50 dní pred smrťou. Metod bol potom ustanovený za arcibiskupa až po Cyrilovej smrti.

Diskusia o tejto veci nie je ešte skončená. Paul Devos, ktorý odmieta mienku o biskupskej hodnosti sv. Cyrila v jednej svojej práci tvrdí, že východná Cirkev pozná Cyrila iba ako mnícha, čo sa prejavuje aj v ikonografickej tradícii.[59] Proti tomuto názoru však hovoria najnovšie objavy: Na vedeckom sympóziu čo Macedónska akadémia vied usporiadala v Skopji r. 1969, Mirjana Čorović-Ljubinković mala prednášku: «*Odraz kultu Cyrila a Metoda v balkánskom stredovekom umení*».[60] Najstaršie vyobrazenie sv. Cyrila na Balkáne je v bývalej katedrále v Ochride na freske z XI. storočia. Cyril je tu vyobrazený so sv. Klimentom ochridským a to obidvaja ako biskupi, s biskupskými odznakmi podľa východného obradu. Ďalšie vyobrazenie je podobného typu a síce v malom kostolíku v obci Kalište pri Ochride. Tretie vyobrazenie, a to oboch bratov Cyrila a Metoda nachádzame na ikone sv. Nikolaja skoropomoščnika z monastiera Dochiaria. A. Vasiliev ju kladie do XII.-XIII. stor., kým autorka do XIV. storočia. Štvrté vyobrazenie je na freske v Dolno-Bešovickom monastieri v Bulharsku. Na všetkých týchto štyroch obrazoch, sv. Cyril je vyobrazený ako východný biskup. Až potom ako piate vyobrazenie prichádza jedna ikona v monastieri Morača (Čierna Hora) zo XVII. stor., kde sv. Cyril je zobrazený ako mních, spolu s niektorými srbskými svätcami.

Z druhej strany «*Žurnal Moskovskej Patriarchiji*» už roku 1969 priniesol reprodukciu fresky z XII. storočia nachádzajúcej sa v Sofijskej katedrále v Kieve, na ktorej obidvaja sv. Bratia sú vyobrazení ako biskupi. Podobne ako biskupi sú vyobrazení tiež v stredovekom Radzivilovskom rukopise.[61]

59) Paul Devos, *Les saints Cyrille et Méthode. Récents progres critiques au service de l' Union:* Nouvelle Revue théologique 79 (1957) p. 62-74.

60) V zborníku *Kiril Solunski* (viď pozn. 2) str. 123-130 s dvoma ilustráciami.

61) Episkop Filaret Dmitrovskij, *Cerkovno-bogoslužebnoje počitanije svatych bratjev Kirilla i Metodija v Rossiji:* Žurnal Moskovskoj Patriarchiji, 1969, Nr. 6 str. 51-52 (vyobrazenie je ilustračnej časti hneď na počiatku čísla); No. 7 str. 41-46 (ilustrácia z Radzivilského kodexu je na str. 46).

Z toho nasleduje, že najstaršia tradícia východnej Cirkvi pozná sv. Cyrila ako biskupa. A jej pôvod je práve v Ochride, kde účinkovali jeho žiaci Kliment a Naum, ktorí iste vedeli ako sa veci majú, lebo veď môžeme skoro s istotou predpokladať, že boli so svojimi učiteľmi v Ríme. Vyobrazenie v Kijeve nadväzuje na Ochrid, od ktorého prvotná kijevská Cirkev bola závislá. A preto pokladám za prenáhlené negovať biskupskú hodnosť sv. Cyrila.

9. *Otázka uväznenia sv. Metoda v Nemecku.*

Roku 1970 pripadlo 1100 rokov od tej smutnej udalosti. Z toho dôvodu bol zvolaný III. medzinárodný slavistický kongres do Salzburgu a Regensburgu.[62] Autori dnes sa zhodujú, že súd nad Metodom bol v Regensburgu, preto sa druhá časť kongresu odbavovala práve v tomto meste a najviac prednášok sa týkalo práve tejto nemilej udalosti. Až doteraz existuje časť niekdajšieho paláca bavorských kniežat, takzv. *Herzogsaal.* Na tomto mieste rektor tamojšej univerzity Dr. Franz Mayer ako profesor práve mal prednášku «Causa Methodii» (Metodov súd), v ktorej rekonštruoval ten súd nad Metodom. Iné prednášky sa týkali napr. «*Metodových sudcov*», totiž vtedajších bavorských biskupov, «*Významu opátstva sv. Emeráma*», a potom ešte dvoch otázok o ktorých chcem sa tu zmieniť. Prof. J. Schütz z Erlangenu zaoberal sa vysvetlením miesta z IX. hl. «*Žitia Metodovho*», kde je práve reč o jeho zajatí: «*Po sem (diabol) ... vzdviže srdce vragu Moravskago koroľa naň s vsěmi episkopi...*» Doteraz boli podané dve interpretácie slov «*srdce vragu Moravskago koroľa*». 1. Vrag (nepriateľ) je nemecký kráľ Ľudovít, a moravský kráľ Svätopluk. Teda diabol pobúril srdce Ľudovíta, ktorý bol nepriateľom moravského kráľa Svätopluka. 2. Druhá interpretácia slovo *vrag* pokladá ako prívlastok Moravského kráľa. Teda diabol rozbúril srdce (Metodovho) nepriateľa, totiž Moravského kráľa. J. Schütz tu podal tretiu interpretáciu: «*vragu*» berie za prisvojovací datív, teda «*vražie srdce Moravského kráľa*». A kto je ten kráľ? Je ním Karloman, ktorý bol miestokráľom v Panónii a na Morave. Teda zmysel by bol taký: «diabol pobúril (proti Metodovi) nepriateľské srdce moravského (vice-) kráľa Karlomana». O tejto

62) Tu podané nové výskumy sú z vlastného účastvovania na kongrese, nakoľko Aktá ešte nevyšli.

interpretácii vznikla živá disputa, lebo že Karloman nie je známy pod titulom «moravský kráľ», ale iste je to zaujímavá interpretácia.

Druhou otázkou bolo práve miesto vyhnanstva sv. Metoda. Jeho «*Žitie*» iba krátko zaznamenáva, že ho poslali «*v Svaby*» (do Švábska). Doteraz boli známe dve mienky: J. Oswald predložil kláštor Niederalteich, a A. Zeigler kláštor Ellwangen, ktorý skutočne leží v Švábsku, kým Niederalteich v Bavorsku. Na tomto kongrese už spomenutý J. Schütz podal novú mienku, že to bol kláštor Spalt, ktorý bol filiálkou regensburského opátstva sv. Emeráma, ležal v Švábsku, ďaleko od hlavných ciest, takže bol vhodným miestom držať tam Metoda «skrytého». Iný nemecký učenec J. Mass predložil inú mienku: že to bol kláštor Reichenau pri Bodamskom jazere. Túto svoju mienku zakladá na novo-objavenom zápise v rukopisnej spomienkovej knihe «*Liber confraternitatis*» toho kláštora. Prvú správu o tom zápise priniesol V. Burr a podrobnejšie sa ním zaoberal F. V. Mareš.[63]

Do spomienkovej knihy «*Liber confraternitatis*» bývali zapísaní tí, za ktorých sa mnísi kláštora mali modliť. Zapísaní sú podľa rôznych kategorií: arcibiskupi, biskupi, kniežatá, kňazi, mnísi atď. A tu teda medzi biskupmi nachádza sa zapísaný *Methodius* (str. IV), a medzi mníchmi sú zapísaní gréckymi písmenami a v gréckej reči: *Methodius, Leon, Ignatios, Ioakin, Symeon, Dragais* (str.53). Predpokladá sa, že Metod zapísaný na dvoch miestach je jedna osoba; a nakoľko v nemeckom kultúrnom priestore nie je známy žiaden biskup menom Metod, nakoľko na druhom mieste je zapísaný po grécky, a medzi ďalšími menami je aj slovanské meno Dragais [64] autori uzatvárajú, že tu ide o veľkomoravského arcibiskupa Metoda a o jeho učeníkov, čo boli s ním väznení vo Švábsku (v Nemecku). Z toho vyššie spomenutý J. Mass a iní uzatvárajú, že Metod a jeho učeníci boli

63) Victor Burr, *Anmerkungen zum Konflikt zwischen Methodius und den Bayerischen Bishöfen:* Cyrillomethodiana. Zur Zur Frühgeschichte des Christentus bei den Slaven (863-1963) Herasg. *Görres-Gesellschaft, Böhlau Verlag,* Köln-Graz, 1964, p.39-56. O našom zápise hlavne na str. 56. Jeho čítania rukopisu nie sú vždy správne. — F. V. Mareš, *Die Namen des Slavenapostels Methodius von Saloniki und seiner Gefährten im Verbrüderungsbuch der Reichenauer Klosters:* Cyrillomethodianum I (Thessalonique 1971) p. 107-112†2 reprodukcie rukopisu. Tu Mareš opravil chybné čítania V. Burra a podal zaujímavý rozbor.

64) Podľa prof. Mareša meno *Dragais* pochádza z koreňa *Drag* a z mennej koncovky. Dnes by mu zodpovedalo meno: Dragíš, Dragoš alebo podobne.

väznení práve v tomto kláštore Reichenau, kým iní mienia, že po vyslobodení z iného kláštora nechcejúc ísť priamo cez nemecké územie na východ, rozhodli sa prejsť okľukou cez Švajčiarsko, severné Taliansko, Pannoniu a tak prísť na Veľkú Moravu. V tomto predpoklade by sa boli iba zastavili v kláštore Reichenau, a zápis po grécky by bol zapísaný vlastnou rukou sv. Metoda.

O tejto najnovšej mienke sa vyvinula živá debata. Z kusých prameňov nemožno jednohlasne prijať jednu mienku. No nakoľko Ellwangen doteraz mal najviac pravdepodobnosti, účastníci kongresu boli pozvaní do toho mestečka akoby na zmierenie a v tamojšej bazilike bola na česť sv. Metoda staroslovenská bohoslužba pri ktorej ja som mal príležitostnú kázeň po nemecky a po slovensky.

10. Otázka hrobu a pozostatkov sv. Cyrila a Metoda.

O mieste pochovania sv. Cyrila niet nijakej pochybnosti, že to bolo v bazilike sv. Klimenta v Ríme, hoci sú určité pochybnosti, kde sa presne v tej bazilike hrob nachádzal. Všeobecnejšia mienka drží, že hrob sv. Cyrila sa nachádza v ľavej bočnej lodi (keď sa pozeráme od vchodu), kde americkí Slováci roku 1952 dali postaviť pamätný oltár. Avšak v niekdajšej chrámovej predsieni nachádza sa starobylá freska, na ktorej mimo iných osôb je vyobrazený aj sv. Cyril. Túto fresku niektorí historici umenia datujú do IX. storočia a považujú ju za onen obraz, čo bol skoro po Cyrilovej smrti namaľovaný nad jeho hrobom. To bol dôvod, že okolo r. 1950 pod tou freskou boli podniknuté vykopávky, ale nič sa nenašlo.

Čo sa týka telesných pozostatkov (relíkvií) sv. Cyrila, tie sa počiatkom XIX. storočia stratili. Až z príležitosti jubilea r. 1963, írsky dominikán Leonard Boyle O.P. dal sa ich hľadať. Preštudoval mnoho archívnych zápisov, a tak sa mu nakoniec podarilo nájsť aspoň časticu tých pozostatkov v kaplnke rodiny Antici-Mattei v mestečku Recanati. Tá rodina tú časticu darovala sv. Otcovi Pavlovi VI., a ten ju potom dňa 17. novembra 1963 slávnostne uložil do cyrilometodského oltára v bazilike sv. Klimenta.[65]

65) Leonard Boyle, *The fate of the remains of St. Cyril: Cirillo e Metodio (vid poznámku 2) str.* 159-194. Na základe tejto práce viď.: M. Lacko, Hrob a pozostatky sv. Cyrila v Ríme: Most X (1963) p. 230-235.

Čo sa týka sv. Metoda, z prameňov vieme, že bol pochovaný *«vo veľkom chráme moravskom na ľavej strane od oltára presvätej Bohorodičky»*, totiž v hlavnom biskupskom chráme, čiže v katedrále. Nepoznáme však miesto, kde sa tá katedrála nachádzala. Bolo predložených viacero mienok, z ktorých dnes najväčšiu pravdepodobnosť má komplex sakrálnych stavieb v Sadoch pri Uhorskom Hradišti. Tu boli vykonané dôkladné výskumy, a český archeológ Vilém Hrubý je presvedčený, že podľa vyššie citovaného zápisu našiel hrob sv. Metoda.[67] Bola to dutina v stene z ľavej strany oltára (ak sa pozeráme spoza oltára ku vchodu) pripravená zvonku a po uložení mŕtveho zatvorená zvonku kamennou prístavbou. Vo vykopávkach sa našli stopy po požiari, nie však kosti. Z toho V. Hrubý uzatvára, že tak chrám, ako aj hrob sv. Metoda bol zničený a spálený počiatkom X. storočia za vpádu Maďarov.

Záver

Ako z tohoto prehľadu vidno, výskum veľkomoravského a cyrilometodského obdobia je v plnom prúde. Stále nové objavy nám doplňujú, a niekedy celkom nanovo osvetľujú naše doterajšie poznatky. Do toho výskumu sa zapojili aj Slováci. Doma na Slovensku ich prínos je hlavne na archeologickom poli, ako sme to naznačili vyššie. V zahraničí je to hlavne výskum literárny.[6] Okrem toho niektorí napísali hodnotné životopisy sv. Cyrila a Metoda určené širšiemu kruhu čitateľov.[59] No ani dnes nemožno povedať, že všetky problémy cyrilometodského obdobia sú rozriešené. Veľa úloh je ešte pred nami.

66) Krátke čiže *Proložné Žitie* Konštantína a Metoda. Viď: P. Ratkoš, Pramene k dejinám Veľkej Moravy, č. vyd. Bratislava 1968, str. 263.

67) Vilém Hrubý, *Hrob Sv. Metoděje v Uherském Hradišti-Sadech?: Slovenská archeologia, XIII* (Bratislava 1970) p. 87-96 s nákresmi a ilustráciami. Jeho záver je tento: «... je veľmi pravdepodobné, že Metodějuv hrob byl objeven ve zdi velkomoravského chrámu v Uherském Hradišti-Sadech; byl však při zániku Velké Moravy zničen tak, že se po něm uchovaly již jen nepatrné zbytky a ostatky z něho byly patrně zároveň na místě samém rozhozeny». (str. 94).

68) Slovak Studies III, Cyrillo-Methodiana, Slovak Institute, Cleveland, Roma, 1963, p. 224.

69) Michal Lacko, *Sv. Cyril a Metod, vydal Slovenský Ústav, Rím, Prvé vyd. 1963, druhé vyd. 1969,* tretie vyd. 1971 (spolu 10.000 výtlačkov), str. 222†8 ilustr.; to isté po anglicky: *Sts. Cyril and Methodius*, Rome, first ed. 1963, second ed. 1969, p. 235†8 illustr. (spolu 4.000 výtlačkov). Martina Tybor, *Saints Cyril and Methodius. The glory of the Slavs*, Bruce Press, Milwaukee, 1963, p. 150; 5000 výtlačkov. Martina Tybor, Saints Cyril and Methodius. Apostles to Great Moravia. Ilus. Joz. Cincík, Paterson, N.J. St. Anthonu's Press, 1963, (5000 výtlačkov), str. 40. Je to životopis pre mládež.

«OBŠÍRNEJŠÍ ŽIVOTOPIS» J. C. HRONSKÉHO

V celistvosti neznámy dokument

Začínajúc pred niekoľkými rokmi svoju prácu o Jozefovi Cígrovi Hronskom, dostal som do rúk viaceré závažné dokumenty, ktoré mi umožnili spresniť spisovateľov životný i umelecký profil. Bola to v prvom rade korešpondencia J.C. Hronského s významnými predstavitelmi slovenskej kultúry najprv doma a potom v exile. K tejto korešpondencii sa úzko viažu rôzne doklady prevažne úradného charakteru, ktoré sú veľmi dôležité pre definitívnu rekonštrukciu spisovateľovho života najmä v rokoch jeho exilu.

Spomedzi množstva dokumentov je najpríťažlivejší vlastnoručný *Životopis* J. C. Hronského z 11. mája 1922. Spisovateľ ho napísal v Krupine, kde bol v tom období dočasným učiteľom ľudovej školy.

Ako vznikla táto Hronského autobiografia? Za vznik tohto životopisu je vlastne 'zodpovedná' Matica slovenská. Ako? Literárny odbor Matice slovenskej vypracoval na súpis slovenských spisovateľov a kultúrnych pracovníkov zvláštny tlačený dotazník. Jeden z nich dostal aj Jozef Cíger, ktorý ho dôkladne vyplnil. A pretože jednou zo štyroch príloh, ktoré tlačený formulár MS žiadal doložiť, bol aj «obšírnejší vlastný životopis», tak Hronský napísal krátku, možno že svoju prvú autobiografiu.

Životopis je napísaný charakteristickým úhľadným písmom na troch hárkoch kancelárskeho papiera bežného formátu A4. Je uložený spolu so spomenutým dotazníkom v rukopisnej pozostalosti autora v Literárnom archíve Matice slovenskej v Martine.

Uverejňujem text tohto curriculum vitae v plnom znení, prepisujúc ho podľa bežných kritérií do súčasných pravopisných noriem.

Životopis

Krstný list hovorí mi, že narodil som sa vo Zvolene, (1896) hoci narodil som sa pod zvolenským zámkom, a to je nie všetko jedno. I dnes vedel by sa hádať, že Slatina je stokrát hodnejšia, ako

zvolenský Hron, a vôbec na mojej strane je všetko krajšie, ako na druhej: púpava pod zámkom, drevený most na Slatine a Pustý Hrad, ten tiež «u nás». Samé mesto vlastne nenávidel som. A zvlášte od tých čias, ako zaviedol ma otec do toho veľmi smutného budoviska na námestí a kúpil mi abecedár. Jednako vybudol som medzi tými múrami štyri roky a ešte jeden na meštianke. Každý rok dostal som niečo: raz pekný, kvetnatý papier, raz päť korún. Ten papier otec popozeral a odložil na «pojkór» a jestli priniesol som peniaze, z tých dal mi dva krajciare na krumplový cukor.

Druhú triedu meštianky chodil som už v Krupine. Sem dohnal osud otca zas k píle(tak ako i do Zvolena) živoriť za mesačných päťdesiat zlatých, lebo siedmi sme už žili na jeho chlebe. Tu rečnil som na rozličných slávnostiach, až pokým raz neskĺzla sa prikrývka zo stola, pred ktorým som sa potil. Totiž táto okolnosť ma tak zmiatla, že v chytrosti nevedel som rozriešiť otázku či: «rabok legyünk, vagy szabadok». Učiteľ síce kýval spoza kulisne so všetkým čím len mohol, ale mne to neosožilo, stál som ako nemý, nuž nepovolali ma ta viac.

Keď skončil som meštianku, poslali ma do Levíc na štát. učiteľskú pripravovňu, ale otec čoskoro oľutoval, že chcel mať syna-učiteľa, lebo štipendiá na krátko minuli sa: sotva mohol som z jednej triedy do druhej. No, v aférach, ktoré veľmi často som mával s dejinami, metodikou atď. zvíťazil som ja, a 1914 dostal som diplom. V Leviciach bol som už dokonalým Maďarom, ba na povzbudenie riaditeľa ústavu, chcel som ponížene prosiť i o nové meno: Csongrádi. Totiž ypsilon bol by som si i bez milosti milostivého ministerstva prilepil. Písal som otcovi pre dovolenie, že požadovaných 1k 60h mi pán profesor F. daruje. Odpoveď bola krátka: p. profesor môže darovať čo len chce, meno môžeš prevracať ako chceš, ale — domov sa mi potom neukáž! Takto ostalo pri starom. Ročnú štatistiku zato vrátili nám, niekoľkým, že z nedozrelosti priznali sme za reč materinskú tú, ktorú naučili sme sa od matky. (My chudáci!) Pravda v budúcnosti už vedel som, ktorá reč mi je materinskou.

Potom učiteľovanie v H. Mladuniciach. Biedna, malá dedinka. Keď nemajú učiteľa, — a to často býva — tak iba hlásnik je múdrym človekom v dedine; richtára vraj už požičiavajú. Zato mne vždy najmilším ostane ten poldruha roka, ktorý som tu strávil — a tie štyri, ktoré v blízkej Senohradzi. Prečo, — ani sám neviem úplne.

Prevrat nenašiel ma doma, až koncom novembra dobehol som od zelenkastej Piavy, ja som vtedy novembristom. Hneď, čo

najpilnejšie, preštudoval som Czambela. Na fare horko-ťažko našiel som Graichmanovu veselohru: Kto zaplatí nohavice? *— a už o fašiangoch veselo obliekal mládencov do sukien, lebo z dievok nedala sa mi na «komédiu» nahovoriť ani jedna. Na fare ale viac divadelných hier nebolo, nuž najblíž musel som doplniť repertoár sám: napísal som jednu jednoaktovku. Možno, že niekomu sa i páčila, ale najväčšiu pochvalu obdržal som za zostavenie javiska.*

Od tých čias viackrát podarilo sa mi kompromitovať slovenskú literatúru: Hont. Slovák, Tatranský Orol, Slov. Svet, Nár. Noviny, čiastka rukopisov v spolku sv. Vojtecha v Trnave, — všetkého asi na tri zväzky. Počiatky. Oneskorené lastovičky, — lebo mnoho zameškal som včera, dnes to nenahradím, a zajtra ak by len kuľhal za šťastnejšími.

Od jeseni 1920 som v Krupine, učiteľom štátnym. Krupina-bezfarebnosť; chýbajú tu pestré čepce a malooké chalupy.

Tri roky som ženatý. Syn má už dva týždne a je mnoho nádeje, že bude statočnejším človekom ako ja.

Učiteľom som, — viete čo je to?!

Chcel by mnoho. Chcel by žiť, chcel by kúpiť básne Hviezdoslavove a jeden nový kabát.

Neviem či obšírnejší životopis má takto vyzerať, ale — odpusťte, — neviem to ináč napísať.

V Krupine, 11. mája 1922.

J.C. Hronský

Autobiografia J.C. Hronského z 11. mája 1922 je takto po prvý raz sprístupnená verejnosti vo svojom úplnom znení.

Krupinský životopis Hronského sa zatiaľ spomínal iba v Bio-bibliografii Jozefa Cígra Hronského, ktorý pre Biografické štúdie II (Martin, MS, 1971) napísal Augustín Maťovčík. Vo svojom encyklopedickom článku martinský autor cituje niektoré pasáže z tohto životopisu.

Hronského životopis z Krupiny je veľmi dôležitý. Osvetľuje spisovateľovu mladosť a počiatky jeho učiteľovania. O tomto období spisovateľovho života sa dodnes vo všeobecnosti vie veľmi málo. Podrobnejšie rozvádzať autobiografiu nie je potrebné, jej obsah hovorí sám za seba.

Okrem toho «obšírneho vlastného životopisu» je známa ešte jedna Hronského autobiografia z 10. novembra 1930. Majster ju napísal za učiteľovania na Štátnej meštianskej škole v

Turčianskom Sv. Martine. Zatiaľ nevedno, z akých pohnútok Hronský napísal tento zaujímavý životopis, vychádzajúci z 'obvyklého' rámca, na ktorý si človek pri životopisoch spomína. Martinský životopis J.C. Hronského uverejnili *Slovenské pohľady* v plnom znení roku 1970 v treťom čísle. Chcela sa týmto gestom pravdepodobne zavŕšiť «rehabilitačná diskusia», ktorá sa v rokoch svedomia vykryštalizovala okolo diela J. C. Hronského.

Ako životopis napísaný v Krupine, tak aj martinská autobiografia majú jednu spoločnú črtu: sú napísané ľahkým, ba humorným štýlom. V tejto súvislosti sa nemôžem zbaviť dojmu — nešlo J.C. Hronskému pri písaní životopisu o náčrt určitého zvláštneho druhu v literárnom vyjadrovaní? Zvlášť martinská autobiografia stojí samostatne. Autor nerozpráva o tom, čo «prebehlo jeho životom», ale čím je, ako myslí, čo robí a čo by rád podnikať. V životopise z Krupiny je Hronský síce akosi podplatný onomu rozprávaniu o tom, čo bolo, ako bolo a kde bolo, ale záver vyznieva dosť opytujúco a prekračuje 'obvyklé' medze životopisu. Na tento problém sa dá nateraz dať len neurčitá odpoveď. Dva životopisné podklady zatiaľ nestačia. Na literárne porovnanie by bolo treba viacero podkladov. Som presvedčený, že existujú.

Predpoklady na to sú. Musí jestvovať ešte nejaký Hronského životopis, najmä z povojnových emigrantských čias. Rušný život spisovateľov po roku 1945 by to potvrdzoval. J.C. Hronský žiadal o emigráciu do rozličných krajín. Žiadal víza na vycestovanie, prosil o podporu, pracovné povolenie... Všetky tieto okolnosti ho aspoň z administratívnych dôvodov prinucovali napísať hádam nejeden životopis. Keď k tomu doložíme, že povojnová situácia vyžadovala skoro pre každú žiadosť hoci len stručný životopis, tak zistíme, že niekde musí existovať autografia J. C. Hronského aj z tohto obdobia.

Je želateľné, aby sa podarilo nájsť ďalšie zo životopisov J. C. Hronského. (V presvedčení, že existujú!) Nebude to ľahké, ale je to potrebné. Nielen pre eventuálne literárne porovnávanie, ale najmä pre zostavenie verného obrazu tých častí spisovateľovho života, ktoré sú dnes ešte zaobalené v rúšku neznáma.

Jozef M. Rydlo

VLAKY A ŽOBRÁCI

Jozef Švec

Cestovanie v husto zaľudnenom kraji je vždy problémom. V Indii, kde je ťažko zaobstarať si súkromné vozidlo, verejná doprava je do istej miery dobrá. Ľahko dostať spojenie a tarifa je nízka. Je však prakticky nemožné nájsť pohodlné a čisté miesto na verejných vozidlách.

Niektoré veľmestá majú svoje podzemné železnice. Bombaj, pretože je vybudovaný na úrvoni mora a okrem toho je zčasti na močaristej pôde, má svoje elektrické vlaky len nad zemou. Sú časté, sú preplnené a sú špinavé. Dobrá vec je však, že majú osobitné vozne pre ženy. Cestovať týmto vlakom je zážitok. Len čo vlak postojí, ľudia sa nahrnú do vozňov, obsadia všetky sedadlá a všetky miesta na státie. Tí, čo sa nezmestia dovnútra, zostanú stáť na schodoch, držia sa zábradlia alebo jeden druhého. Ako prezreté ovocie z času na čas odpadne zo stromu, tak isto, skoro denne, spadne niekto z tých vlakov a dokaličí sa, alebo sa zabije.

Bombajské stanice sú vždy plné ľudí: cestujúcich i žobrákov. Žobráci — chlapi, ženy i deti — sedia, stoja alebo chodia, kde sa len dá. Na schodištiach ponad koľajnice, na chodbách, na nástupištiach. Obsadia všetky strategické miesta, takže sa im nemožno vyhnúť. Videl som žobrákov vo všetkých veľkých mestách, na každom kontinente. India pretromfuje všetky. Musím poznamenať, že žobráci v Indii sú naozaj poľutovaniahodní, ľudskí stroskotanci, a nie korheli a leňosi ako na veľa iných miestach. Sú to väčšinou ľudia s nejakým ožobráčením na tele. Deti tak isto ako dospelí. Ťažko je odvrátiť sa od nich. Človek sa musí vedome prisiliť, zatvrdiť si srdce, aby im niečo nedal. Ako však možno dať toľkým?

Okrem toho, len čo dáš jednému, hneď ťa ich obkolesí celý tucet, zastavia ti cestu, mykajú ťa za šaty, prosia, ukazujú svoje okyptené údy. Alebo len pozerajú na teba. Ten pohľad stačí. Ich bieda je taká očividná, že nemusia nič povedať.

Niektorí z nich nastúpia na vlak, chodia z vagóna do vagóna, žobrajúc tým najrozmanitejším spôsobom: jeden spieva, iný tancuje, zasa iný napodobňuje rozličné zvieracie hlasy. Iný len potriasa svojím plechovým hrnčekom. Indovia sú sústrastní. Veľa

ich hodí mincu do žobrákovho hrnčeka. Podnikavejší a schopní žobráci si kúpia kefy, leštidlo a domŕzajú každého, aj keď je v sandáloch bez zvrškov, aby si dal vyleštiť topánky za malý poplatok.

Neviem, ako iní turisti reagujú, keď toto všetko vidia. Či sa im to protiví? Či sú zhrození? Moje pocity boli: zhrozenie pomiešané so sústrasťou a hnevom. Hnevom nad tým, že to takto musí byť. Že títo moji bratia a sestri musia žiť v takýchto podmienkach, kým inde na svete, a aj v samej Indii, veľa ľudí žije v nádhere a prepychu. Národy vedú vojny, márnia svoje národné bohatstvo, ničia hospodárstvo krajiny namiesto toho, aby to použili pre dobro svojich obyvateľov. India i Pakistan, obidve krajiny hospodársky slabé, zaostalé, obe odkázané na pomoc iných národov, a predsa obidve márnia na boj to, čo sa malo vydať na stravu, lieky, školstvo, nemocnice.

Oddelenia v bombajských vlakoch sú pohodlné, keď nie sú preplnené. Nemajú klimatizáciu. Sú však opatrené lektrickými vejármi, ktoré sa točia, sem i tam obracajú, nikdy nie v kroku jeden s druhým, nikdy nie súzvučne. Pokrýva ich prach a pavučina, i napriek toľkým obratom za minútu.

Previevajú ovzdušie, no horúčava a zápach husto nastískaných ľudských tiel marí ich spoločnú snahu. Tenučký, potom prevlhnutý oblek cestujúcich dáva nepríjemný pocit cudzincovi, ktorý nie je naučený na takú intímnu blízkosť s neznámymi.

Cestovanie vlakom na diaľku nie je omnoho lepšie. Je možné vopred si zaistiť miesto na sedenie; to neznamená, že sa človek vyhne stisku. Stojaci cestujúci číhajú na príležitosť, aby si mohli sadnúť. Keď niektorý z nich zbadá pár voľných centimetrov na kraji lavičky, oprie sa tam zadkom. Takto podopretý kvočí, obrátený k priechodu. Potom trochu pritlačí. Ak na kraji sediaci cestujúci popustí čo len zlomok centimetra, tlačiaci zadok sa posunie hlbšie, nájde trochu viac pohodlia, kým votrelec skoro úplne nesedí. Ak nemá šťastie, tí, čo sú na úkor neho teraz stlačení mu povedia, aby vstal a nechal pohodlie sedenia pre tých, čo za to zaplatili. Niektorí zo sediacich cestujúcich sú naučení sedieť po turecky, so skríženými nohami. Tie nohy nie sú vždy čisté.

Jeden prešibaný chlapík zistil, že polica na batožinu je prázdna. Vyliezol hore a tam sa usalašil. Nohy si spustil práve pred nos sediaceho cestujúceho. Prirodzene, dlho v tej póze neostal.

Ohrozený cestujúci rázne prehovoril pár slov a nohy sa stiahli z dohľadu ako rožky slimáka. Škoda, že som nerozumel tie účinné slová. Chlap sa tam na hambálku natiahol a spal celé odpoludnie. Vo všeobecnosti ľudia držia poriadok a sú demokratickí. Všetci znášajú nepohodlnosť cestovania vlakom flegmaticky.

OSTATNÉ JE PLEVA

Peter Klas

Slovenská dedina? pýtate sa. Veď tej už niet!

Čoby nebola! Tam je, kde bývala, presne tam. Nik ju neukradol. Na každej mape ju nájdeš. Žihľava aj dnes je Žihľavou, Badín Badínom a Hrušov Hrušovom. Ibaže ten nový systém ju vyzliekol zo starej podoby; z tej, ktorú sme my poznali tak pred polstoročím, zhruba medzi dvoma vojnami. Cesty už má asfaltované a po nich sa premáva autobus. V každom dome je vraj elektrika a vodovod, ale maštale sú prázdne a prázdne sú aj stodoly, ak ich ešte neporúcali a nepopálili. Konské záprahy a došteňáky, ťahané volmi a kravami zmizli, alebo skoro zmisli a ľudia sa premávajú autami. Zmizli aj haleny, kožušky a gate, lebo nová móda zaviedla montérky. Polia sa zorali do obrovských celkov, po ktorých revú traktory. Dobytok je pohromade v nových družstevných budovách a družstvá sú vedené hospodármi, ktorým sa dostalo honosného mena «agronóm».

Nový systém starú dedinu prebudoval. Prebudoval aj ľudí v nej. Už niet hrubého gazdu, mladého Jána Gondoša-Šimona, ktorý vraj inú masť nejedával, ako husaciu a niet ani želiara-osmičkára, báťu Matúša «Jámbora».

Nuž «jámbor» je maďarské slovo a znamená krotký a toto prímenie Matúšovi ktosi prilepil asi preto, lebo báťa Matúš bol najkrotším, najmäkším a najláskavejším človekom v dedine. Vŕzgajúci jeho došteňáčik ťahávali iba krávky, nemladé a netučné, ale krotké, ako majiteľ. Matúš ich dirigoval iba láskavým slovom, a ak kedy bič mal v ruke, ten bol iba taký, pletený z konopnej priadze jeho ženou Katou, na parádu.

Už ich niet, nový systém ich vymazal zo sveta, spolu s tou starou, malebnou dedinou, ktorú sme tak dobre poznali, v nej pracúvali a objímali srdcom. Na mape síce ostala a predsa prestala žiť.

Nuž o tej chceme teraz povedať slovo. Aby nevymizla z pamäti, z písma, histórie, lebo kedysi bývala fundamentom slovenského života,

teplým hniezdom mnohých mozoľov, ale aj premnohých, veľkých synov národa.

Tie mozole, pravda, ostali. A ten nový systém, tie zmeny a prebudovania, všetko, čo slovenskú dedinu a ľudí v nej od vojny tak osudove zasiahlo a zmenilo, o tom nech hovoria učenci a politikári. My budeme teraz hovoriť o hrubom gazdovi, Jánovi Gondošovi-Šimonovi a želiarovi Matúšovi Jámborovi, zo starej dediny.

Tá dedina uprostred doliny bola ako čerstvo pečený koláč na samotnom stole Pánovom. Bola-nech ten výraz pripadá akokoľvek neskromným-lebo voňala omamujúcou vôňou tisícov agátov z jednej i druhej strany, dozlatova dozierajúcim chlebom na starostlive obrábaných poliach okolo nej, ťažkou, sýtou vôňou slamenákov, čo pretekali medom a čriedou zdravých dojných kráv, čo pretekali mliekom a maslom. Dedina sama pretekala životom, švihom stovák pracovitých rúk, čo sa usilovne borili s otcovskou hrudou, aby potom večer, po práci, stískali medzi prstami kavalec sladkého slovenského chleba.

A nedeľa bola, taká jasná, horúca, júnová, predžatvová nedeľa. Po krátkej večerni farár požehnal dedinu i ľud a ten sa rozbehol z kostola, kade-ktorý. Žen, v kvitnúcom nedeľnom odeve do záhradok a na podsteny, mládež za humná, na navozené brvná, pre spevy a žarty a gazdovia do konzumu.

Ten konzum, Panebože, to bol taký dedinský «supermarket», originálne založený a originálne spravovaný svojpomocný podnik. Skladal sa z obchodu a výčapu. V obchode sa dalo kúpiť všetko, čo dedina potrebovala, ale nijako nemohla dorobiť, od petroleja až po soľ pre dobytok. Vo výčape sa predávali nápoje, tuhé i netuhé, ale po celotýždennom ťažkom lopotení každý našiel, po čom mu srdce túžilo.

V tento horúci nedeľný predvečer chlapské srdce túžilo po pive. Kto by bol mohol zazlievať? Celý ťažký týždeň pri kose a vidlách a na pitie iba vodička zo studne, v maľovanom, hlinenom krčiažku, pod hrsťou nakosenej trávy, alebo pod petrencom, na tônistej strane. Božemôj! Ten krígeľ studeného piva rovno zo suda v nedeľný predvečer bol naozaj zaslúženou odmenou a osviežením. Nuž aké čudo, že chlapi sa hrnuli do konzumu, ako včely na agátový med.

Dlhý dvor pri konzume bol zametený, iba čo skromný, ušľapaný kolocier sa túlil k tvrdej zemi ske-tu, vzdorujúc každej metle a každej nešetrnej čižme, čo po ňom stúpala. Ako keby bol chcel povedať: tu som sa narodil a tu aj ostanem, nech je, čo je!

Chládok poskytli tri mohutné topole, stojace ako bratia pri plote od západnej strany, zacláňajúc žiaru zapadajúceho slnka. V tomto chládku

hoveli si dva dlhé stoly, s hrubými lavicami po oboch stranách a na konci jedného z nich kaľavný súdok s narazeným čapom, pokrytý mokrým pokrovcom, z ktorého kvapkala voda.

Chlapi prichádzali po jednom, po dva, po skupinách, najprv tí mladší, zrelí mládenci a mladí ženáči, zaťovia a synkovia gazdov. Po nich tí starší, vážnejší, ktorým vek už nedovoľoval prejavovať nedočkavosť a ktorým mladší ochotne prepúšťali miesta pri stoloch. Vedúci konzumu čapoval pivo a jeho žena roznášala krígle a zbierala korunky do veľkého vrecka na mocnej, plátenej fiertuške, plná žartov, smiechu a vravy.

Starý Hudec, ktorý býval na Dolnom konci a v záhrade mal obrovský včelín, plný ťažkých slamenákov, už sedel pri stole. Neďaleko neho mladší gazda, Štefan Kyseľ, trocha posmešný a neposedný, ktorý si ženu priviezol až hen, zo zvolenského kraja, čo mu dedinské dievky dlho zazlievali. Proti nemu sedel Demo Fediač, čo mal najťažšie voly v dedine. Odvážili vraj dobrých šestnásť metrov. Opodiaľ Juro Brázda, s hrubými fúzami pod rovným nosom, ktorý mal šťastnú ruku v kupčení s dobytkom a staršieho syna dal vyučiť za fiškáľa.

A tak rad radom, bolo ich vari štyridsať, alebo aj viac a o každom z nich by sa bolo dalo niečo povedať. Napríklad o Janovi Slančekovi, ktorý si priniesol z vojny kolená veľmi dostrieľané, ale sa nikdy neponosoval, hoci pri práci sa mu ťažko chodilo.

Medzi tými, čo sa opierali o plot, postával aj báťa Matúš. Jeho hlava, plná šedivých vlasov, bola pokrytá malým klobúčikom, aké v Novohrade vtedy nosievali a na tvári, pri ušiach dolu, mal mohutný prúd šedivej srsti. Hlinená jeho fajočka na višňovej čutore, sotva dýchala. V očiach, ba na celej jeho postave, sedela skromnosť a pokora. Hostinského žena, čo podávala pivo komusi neďaleko neho, hodina po ňom zrakom a opýtala sa.

— Báťa Matúš a vy nechcete?

— Nie! — kýval hlavou pokojne Matúš. — Ale ak sa ti neťaží, prines mi poldeci!

A jeho hlas bol tichý, pokorný, ako vždy.

V zraku ženy zablyslo čosi, lebo porozumela. Taká je cesta chudoby. Poldeci páleného stojí len polovičku koruny a krígeľ piva, z ktorého tretina je pena, korunu. Usmiala sa.

— Zaraz báťa Matúš! — I odbehla na ľahkých nohách, ako srna a o minútu priniesla poldecovú pijačku s bielym nápojom.

— Päťdesiat halierov, báťa Matúš! — riekla s úsmevom i otrčila dlaň.

Matúš šuchol do nej päťdesiat halierov a siahol po pijačke. Uchlipol si z nej a potom pomaly, vážne si ju postavil na samý samý roh stola, hneď pri Hudecovom ľakti.

Tento si zdvihol hlavu a opýtal sa.

— Ty nechceš pivo, Matúš? Ja ti ho zaplatím. Dobre ti padne v tejto horúčave.

Matúš len pokýval hlavou záporne.

— Nebudem! Nerobí mi dobre na žalúdok.

— Ako chceš! — mrdol plecom Hudec a upil si z krígľa.

Ale potom predsa len doložil.

— Mal by si, vieš!

Matúš neodpovedal, lebo v tom momente sa bránka otvorila a do dvora vošiel vysoký, mladý chlap, tiež s malým klobúčikom na hlave, ale v pruhovanej perkálovej košeli, čo sa darmo namáhala, aby zakryla jeho mohutné prsia a hrubé, uzlovité svaly ramien. Jeho tvár bola čisto vyholená, s nosom trocha končitým uprostred a s dvojicou bystrých, sivých zrakov. Hlavu si niesol hrdo, sebavedome a jeho krok prezradzoval vojenskú výchovu. Na prvý pohľad vzbudil dojem bohatého človeka. Bol to Ján Gondoš-Simon, najbohatší gazda v dedine.

Po jeho príchode nastala ešte väčšia vrava. Niektorí ho pozdravovali, iní ho zase klepli po pleci a keď došiel k stolom, urobili mu miesto. Sklepníčka bez reči postavila pred neho krígeľ peniaceho sa piva.

Šimon si najprv utrel dlaňou tvár a potom opakom ruky ústa, po čom jeho svalnatá ruka siahla po krígli. Napil sa z hlboka, skoro ten krígeľ vyprázdnil, tak mu zachutilo. Potom sa obzrel okolo seba. Jeho zrak padol na Matúša, ako sa tam opieral o plot s fajočkou v ústach, prosto proti nemu i zazrel aj pijačku pri Hudecovom ľakti. Nuž vystrel ruku s ukazovákom rovno namiereným, proti Matúšovi.

— A čo vy, báťa Matúš! Nepijete pivo?

Matúšova fajka sa pokývala.

— Aj Hudec tu mi už ponúkal, ale nebudem! — precedil slovo rovno pri fajke, ale sa nepohol.

— Škoda! — zaľutoval Šimon. — Teraz je čas na pivo!

— Ale čo ťa po Matúšovi a pive! — zvolal vysokým hlasom Kyseľ. — Radšej nám povedz, ako sa ti kone daria?

Na túto reč dvadsať párov očí sa prilepilo o Šimonovú tvár, lebo jeho kone boli takým menším dedinským zázrakom.

Tento pozrel na Kyseľa i hodil rukou, ledabolo.

— Ako sa majú dariť? Dobre! Ťahajú, ako motor.

— To si myslím, že ťahajú! — rozrazil rukou povetrie Kyseľ. — Za päťdesiattisíc musia ťahať! Také kone v okrese nikto nemá. Ťaj! Kopytá majú ako slamienky a nohy, stehná, ako elefant.

— Noženo.! — krotil ho Šimon. — Štajeráky sú to, ťažké kone do ťažkej roboty! Tak 2o? Ja mám veľa ťažkej roboty a tak som si ich kúpil. Čo sa čuduješ?

— Ale nič! — ohradzoval sa Kyseľ a poškrabal sa po tyle. — Len že takého záprahu ešte v našom okolí nebolo.

I napil sa piva, aby zapil trocha tej závisti, čo z jeho poslednej poznámky predsa len vykukla, ako vlna z puknutého sedliska. Potom svojim neposedným spôsobom sa pomrvil na lavici, lebo ho napadla nová myšlienka, ako odvrátiť pozornosť od seba.

— Hej, Matúš, už ste ich videli? Vaše krávky môžu im prejsť pod bruchami aj s doštenákom, také sú to kone!

To už bol posmech, skoro urážka, ale Matúš sa ovládal, hoci mu fajka v ústach poskočila. Ale chlapi dookola sa rozosmiali.

— Nepokúšaj! — odpovedal Matúš pokojne. — Načo ma picháš? Vieš, že ja sa vám rovnať nemôžem a ja to viem tiež. Ja ich Šimonovi nezávidím, ako ty. Načo by mi také kone boli? Ja mám tri jutrá a Šimon ich má tristo. Mne sú moje kravy akurát. Ty to nevieš?

— Veď ste počuli, — vykríkol, — že ťahajú, ako motor! — Tie ešte aj vaše kravy dohonia!

Okolo sa ozvala búrka smiechu, ale Šimonova tvár sa zamračila, lebo aj on sa cítil dotknutý. Matúš to však už nevidel.

Vychytil si fajku z úst a popchal ju do lajblíka, beztak už nehorela. Potom sa obrátil rovno ku Kyseľovi. Všetci ho sledovali zrakom.

— Škoda rečí, synku! — usmial sa mierne. — Ale aby si vedel. Šimonove kone moje kravy nedohonia! Vieš, čo ti vravím? Nedohonia!

Každý hľadel na neho v nemom úžase. Nerozumeli.

— Chu-chu-chú...! — rozrehotal sa Kyseľ, vysokým, tvrdým rehotom, ale hneď aj prestal, lebo zbadal, že nik sa s ním nesmeje. I zakrútil sa nepokojne na svojom mieste. Matúš si ho už nevšímal.

w — S Bohom sa majte! — riekol nahlas a bral sa z dvora, nechajúc nedopitú pijačku na stole.

Šimonova tvár bola, ako búrka, keď skočil na nohy.

— Hej! Báťa Matúš, nože sa vráťte...! Tuto si sadnite vedľa mňa a ja vás pohostím!

Matúš sa obrátil na opätku. Vystrel sa a jeho hlas, hádam po prvý raz v živote, bol jasný, ako zvon.

— Ďakujem, Janko! Neprosím! Až potom, keď tvoje kone moje kravy nedohonia!

A potom vyšiel zo dvora.

Všetci hľadeli za ním, kým len nezašiel a nikomu sa to nepáčilo. Šimon tiež pozeral za ním, dlhým, dlhým okom. On bol vari jediným zo všetkých, ktorý pochopil, čo sa za tou Matúšovou rečou skrýva. Čosi vážneho, hlbokého, čo ostatní — najmä Kyseľ so svojou posmešnou náturou — nemohli pochopiť.

Potom nadišiel týždeň, ťažký, lopotný a horúci. Plný roboty a znoja.

Dni sa prevaľovali pomaly, lebo roboty bolo na neprekonanie. Nadchádzala žatva a všetko ostatné muselo sa pred ňou odpratať.

Tak sa minul čas od pondelka až do piatku. Nebolo času myslieť na nedeľnú škriepku, na Matúša, Kyseľa, ani na krásne kone Gondoša-Šimona. A vôbec na nijaké pletky. Vozy stenali pod nákladmi ďateliny a bôlhoja a z koní a volov kvapkala biela pena. Z ľudí kvapkal znoj, hrubými, poctivými kvapkami, lebo taký bol zákon života: V potu tvári budeš...

V piatok popoludní, okolo štvrtej hodiny, keď páľava už začala akomak popúšťať, báťa Matúš si zapriahol krávky do došteňáčika — iného voza nemal — aby si zašiel pre tie dva petrenčeky suchej ďateliny, čo sa mu na tom úzkom švíku políčka narodili. Pomaly, pokojne, skoro pohodlne — jemu nebolo tak hrozne nanáhle — vykýval sa z dvora, kráčajúc pred svojím záprahom. Keď vyšiel na cestu, zastavil kravy i posadil sa na holú dosku voza, oprúc si nohy o rázsochu oja. Potom sa ozval.

— A teraz, Ruženka, Jahôdka moja, poďme v mene božom! — ponúkol krávky do kroku. Tie si nabrali dych a poslušne sa opreli do jarma, ktoré nebolo síce ťažké, ale pohodlné predsa len nebolo. Ani krávky, ani Matúš si neuvedomili, že poskytovali obraz apoštolskej chudoby. Hádam iba oslík Krista Pána mohol byť skromnejší a pokornejší. Ale z ich obrazu biblickej prostoduchosti žiarila dôstojnosť.

Nad nimi v nesmiernej výške hovela si belasá obloha, s obrovským kotúčom uprostred, vyšitým zlatými nitkami ohňa a páľavy. Po nej sa preháňali lastovičky, celé kŕdle lastovičiek, švihajúc krídlami za armádou komárov a múch. Na oboch stranách koncertovali kobylky a cvrčky a vzduch bol plný sýtou arómou zeme a dozrievajúcich klasov.

Sotva urobili sto krokov od dediny, keď zo širokého dvora na druhej strane cesty v dedine, vyhrmel obrovský rebrinák, ťahaný párom mohutných sivohnedých koní. Kone mali kopytá skutočne ako slamienky a svalstvo na ich mohutných údoch hralo si v slnečnom svetle, hodné sochárovho dláta. Zem sa triasla, skoro sa uhóbala pod nimi.

To bol gazda Šimon a jeho zázračné kone. Za dve minúty boli už len tridsať krokov za došteňákom báťu Matúša.

Tento na hrmot za chrbtom sa obzrel dozadu a v jeho pokojných očiach sa zjavil úžas a prekvapenie. Aj strach ho zalial potom ako povodeň.

Nahol si hlavu dopredu i skríkol na krávky.

— Ruženka, Jahôdka moja...! Nože...! Tieto šarkany nás idú zadláviť! Nedajte sa zahanbiť! Nože!

Na jeho krik krávky si vychytili hlavy. Hrmot voza a ťažký dupot koní doliehal k nim ako hrmenie, ako hlas neďalekého zemetrasenia i

naľakali sa. Ich skromná sila sa oprela do jarma a tenké nôžky sa pustili do behu, až došteňáčik začal bláznivo poskakovať po hrbolatej hradskej. Matúš zúfale zdrapil tenké boky voza, ale viac urobiť nemohol.

Vtedy Šimon si uvedomil koho má pred sebou. Jeho bystré oči sa zaokrúhlili údivom a jeho mocné ruky zaraz zdrapili liace, ako železný sverák i potiahli, aby pristavili kone do pomalšieho chodu.

Podarilo sa, ale došteňáku báťu Matúša to nepomohlo. Pravé zadné koleso na akomsi kameni prudko poskočilo a tenký lônik v drevenej oske nevydržal. Koleso sa ešte otočilo zo dva razy a potom sa vyšuchlo z osky i položilo na stráň cesty, ako keby nikdy sa nebolo hýbalo.

Matúšovi sa zastavil dych a jeho rozum od strachu prestal pracovať. Zmohol sa iba na prestrašený krik.

— Ruženka, krávky moje...!

Prázdna osa sa naklonila k zemi a to sa stalo osudným pre ľavé koleso. Muselo sa tvrdo oprieť o lônik, vyrazilo ho a potom sa tiež vyšuchlo z osky a zadok voza padol na cestu.

Za kravami ako keby bol udrel hrom, pustili sa do ešte divšieho behu. V nasledujúcej minúte stratili z voza oba boky došteňáka a báťa Matúš s vyvaleným od strachu zrakom, zúfale sa chytil oboma rukami spodnej dosky voza, aby ho nestratili tiež.

Šimon to pravda videl a tiež ho popadol strach. Ak ja tie kone zaraz nezastavím, kravy Matúša dokaličia, hútal si ustarostene. Nuž potiahol liace z celej sily a kone po niekoľkých krokoch zastavili, fŕkajúc nahlas a mykajúc hlavami, ale inak pokojné. Šimon skočil z voza i potľapkal ich po bokoch a šijach, aby sa celkom utíšili. Potom pozbieral Matúšove kolesá i dosky a pokládol ich do voza.

I zaclonil si dlaňou oči a hľadel za Matúšom, čo bude.

Keď hrmot za kravami prestal, poplašené zvieratká tiež povolili v behu. A keď dorazili k úzkemu Matúšovmu švíku, zvŕtli sa po starej obyčaji na môstik nad garádom a dobehnúc k prvému petrencu, zastali.

Matúš si vydýchol zhlboka a potom, trasúc sa celý, skočil z voza i začal svoje krávky tíšiť chvejúcou sa rukou a láskavým slovom.

— Nože, krávky moje! Ruženka, Jahôdka! Utíšte sa! Tie šarkany nás predsa len nedohonili a nezadlávili. Chvála Bohu! Nože!

Ale dozadu, na Šimona, sa neobzrel, lebo mu bolo ľúto i hanba i žiaľ nad celým jeho pokorným, zahanbujúcim životom. Lebo taký sa mu pozdával.

Keď Šimon videl, že Matúšovi a krávkam nič sa nestalo, pustil kone do pomalého kroku. Pri môstiku ich opäť zastavil a kolesá i dosky pokládol na hŕbku pri ceste. Potom sa pohol ďalej, lebo ho čakala ešte dlhá robota a nemal času na meškanie.

Potom zase prišla nedeľa, plná leta a lietajúcich lastovičiek. Po kostole dvor pri konzume sa zase naplnil smädným chlapstvom, veselou vravou a tabakovým dymom. Došiel aj Hudec aj Fediač aj Brázda aj Kyseľ, ako aj ostatní a došiel aj báťa Matúš, ako keby bol vedel, že ďalšieho pokorenia sa báť už nemusí.

Ani nemusel. Gazda Šimon došiel tiež, ale skôr ako obyčajne. Bral sa rovno ku stolu, ale sa neposadil. Rozhliadol sa po zástupe a keď sa zraky obrátili na neho, začal hovoriť jasným pevným hlasom.

— Báťa Matúš, prosím vás, poďte ku mne a postavte sa vedľa mňa!

Matúš sa prekvapil, skoro mu fajka vypadla z úst, ale urobil mu povôli a Šimon pokračoval.

— Priatelia! Chcem vám teraz niečo povedať, nože merkujte dobre! Minulý piatok popoludní sa niečo stalo, čo musíte vedieť. Moje kone Matúšove kravy nedohonili! Rozumiete? Nedohonili! Kyseľ, počuješ?

Kyseľ sklonil hlavu a zástupom prebehol šum prekvapenia, ale gazda Šimon hneď pokračoval.

— Ešte som neskončil! Ako viete, dcérku už mám a syna čakám pred Vianocmi. Verím, že bude syn! A potom budú krstiny, aké ešte v tomto kraji neboli. A ja vás všetkých, ako ste tu, na tieto krstiny už teraz povolávam! Zapamätajte si to! A starejším na týchto krstinách bude tuto báťa Matúš! A to preto, lebo si ho vážim i jeho chudobu! Kyseľ, počuješ?

Zraky sa zaiskrili a zuby sa zabeleli potešením. Radostné výkriky sa rozleteli teplým vzduchom, ako tie lastovičky nad nimi a Šimon zvýšil hlas, aby ho všetci počuli.

— Tento súdok piva dnes zaplatím ja! Pán krčmár, nože merajte!

Usmial sa i obrátil sa k Matúšovi.

— Báťa Matúš, teraz sa posaďte vedľa mňa! Veď sa musíme o tých krstinách dohovoriť.

Matúšovi, ako ju držal, roztriasla sa fajka v dlani. V starom jeho zraku sa zaleskla vlaha. Sotva vládal vypovedať, čím jeho staré srdce pretekalo, naozaj sotva vládal.

— Janko môj! Pán Boh ťa požehnaj! Ty si moju chudobu nepokoril. Ty si nielen veľký gazda, ale aj dobrý človek! Ja myslím, to je to, čo v živote potrebujeme!

— Naozaj, báťa Matúš? — rozosmial sa Šimon. — Ale naozaj? — Pozrel pozornejšie na Matúša. — Zdá sa mi, že máte pravdu! Dobrý človek, čo? Ja som o tom v živote ešte nerozmýšľal, ale teraz tak sa mi tiež zdá, že je to to, čo v živote potrebujeme. To ostatné je vari všetko pleva! Keby to len Kyseľ raz tiež pochopil. Dobrý človek, hej!

I pokýval hlavou máličko, že rozumie.

Potom sa usmiali na seba a posadili sa.

A obloha nad nimi sa rozosmiala tiež, plná letného jasu a lietajúcich lastovičiek. Pod nohami sa im túlil otužilý kolocier, odolávajúc každej metle, ako keby chcel povedať: tu som sa narodil a tu aj ostanem. A vzduch okolo nich bol sýty vôňou leta, sena, ďateliny a dozrievajúceho chleba.

Jozef Milučký

Z ĽÚBOSTNEJ LYRIKY

V čadivej utierni

V čadivej utierni spí sova na hodinách.
Na svieci kvitne vosk. A brázdy na čele.
Do tvaru podkovy telefón ruku zvíňa.
— Prídeš, viem... nežnie hlas v úzkostnej dôvere.

Do lačnej samoty, čo divo bila pästťou,
medúzy našich úst vybuchli ponad stôl.
Bodáš ma včelami bozkov a štíhlych prstov,
prisýpaš bôľhoja. Chlebom som, ty si soľ.

Hlodavo prenikáš pórami rúk a vzdychov,
v predohre čakania, kým vzduch sa zapáli.
Blúdiaci prstoklad s mániou koristníkov
žeravia výdychy v predsmrtnom ošiali.

V ohni krištáľa veziem ťa po utierni.
Tetivy pružných nôh bolesťou mednú ti.
Vykríkli hodiny. Sova je predo dvermi.
Deň vbieha do izby jak strašiak zmoknutý.

Ruleta

Na každej ruke ohník nechtov blčí,
dotýka sa ma vôňa popola.
Páľavu vázou drieku občesáva,
korí sa, vzlyká na útesoch vĺn.

V nezmernej studni preludov a lebiek
jej telo, plné liatinových pieh,
ruletou peny oslnivo blýska,
lýtka si nechá prúdom ukradnúť.

Vyčarí hniezda z vodnej pavučiny,
lieviky hlbín, zvony úžasu,
mraziace ako viečka sklených očí.
Krásna je s ružou, plávajúca značky.

Mosadzné plechy ovrúbili vlny,
čepele vetra hrdlo sekeria.
Krik nezachráni mrzačenie pleti,
hviezdica, zrnko v drahom žarnove.

*

Vodnaté torzá na prsiach jej lunia,
na riasach kvietok soli ševelí.
Skláňa sa ku mne. Mramorové ústa
krvou prihriatu prosbu vyslzia.

Vstala si, keď k ôsmej chýlilo sa

V súmraku, čo chladný popol dávi,
počúvam tvoj purpurový dych.
Do nosa ma pichla vôňa kávy,
keď som preťal karavánu kníh.

Uvádza ju tvoja nová próza,
drsná ako jazyk drapľavý.
Vstala si, keď k ôsmej chýlilo sa,
hmotnejšia než moje predstavy.

Nahou dlažbou snežíš chodidlami
v kúpeľni, kde horí vodotrysk.
Prísne býva slnko po svitaní:
s mramorovou dlaňou musí prísť.

Vravíme si, až police praštia,
hviezda kávy strachom vajatá.
Z mozgov, ako z jedľového raždia
vzlieta krása, v mukách počatá.

Ako svieca katedrálu mení,
rytier predstáv teba odklína.
Obnažená stúpaš po plameni,
zrnká krvi zbierať povinná.

V každom riadku oceľ smrti desí,
silní muži ťa z nej oslovia.
Hrôza sadla na cimburia veží
ako ťažké kláty olova.

Pri tom všetkom chvieš sa ako páva,
keď uderia vetry do záhrad.
Žena je len ženou, márna sláva:
v tej krútňave debát mám ťa rád.

TRAGÉDIA NA SVIEČKE

Stalo sa to v Afrike, Čítal som pri svetle sviečky. Oko mi povedalo, že sa na sviečke dačo robí. Svetielko začalo poskakovať. Pozrel som sa.

Roztopená kvapka vosku bežala dolu sviečkou. Okolo sviečky obletoval akýsi hmyz. Zrazu si sadol na to najnešťastnejšie miesto. Práve kade utekala kvapka vosku. Dajaké dva centimetre od ohňa.

Chúďa! Vosk ho chytil za sám chvostík — mohli by sme povedať — za nohavičky. Vzoprel sa prednými nôžkami, rovno do tekutého horúceho vosku. Jáj!!! Rýchlo vytiahol nôžky... Vytrhol ich z tej lavíny horúceho nebezpečenstva. Celé telo natiahol tak, aby bol čím ďalej od blížiaceho sa ohňa. Vosk na predných nožičkách už tvrdnul. Kopal nimi ako unavený boxer, točil sa z boka na bok, vrtel krídlami. Zadné nôžky si oprel o bôčky a napínal sa. Nadarmo. Nič to nepomohlo. Nemohol sa vymaniť z tuhnúceho vosku. Videl som jeho zúfalú námahu. Knôt sviece sa každou sekundou znižoval a blížil... Horúčosť sa stupňovala... Tie dve voskové guľky na predných nohách sa zasa roztápali a pálili... Muselo to bolieť! Ak sa hmyz potí, som istý, že toto stvorenie bolo zaliate potom.

Ten lietavec musel byť nejaký tichý typ. Nebohoval, nereval, nevolal o pomoc. Možno vedel, že sa dostal do tohto

nebezpečenstva pre svoju hlúposť. Chcel sa z neho dostať vlastnými silami, aby sa mu potom priatelia nevysmievali. Bojoval o svoj život zúfalo, v tichosti.

Načúval som.

Nie, nezabzučal.

Mysľou mi preletelo — bojuje o život!

Bol som s ním. V jeho situácii by som asi bol volal o pomoc. A možno nie. Ak niet nádeje, že niekto pomôže, načo volať?

Končekom zápalky som ho vytiahol, položil na stôl a pozoroval som ho. Dobrú chvíľu len oddychoval. Potom začal reagovať skoro ľudským spôsobom. Skoro ako človek, čo prešiel zúfalým zápasom o život.

Najprv si poprezeral hnáty, či niečo nie je zlámané. Naťahoval jednu nohu po druhej. Pocvičil nimi. Zistil, že fungujú, že sú zhybce v pracovnom poriadku.

Potom začal masírovať popálené nohavičky.

Nakoniec sa dal do predných nôh, zaťažených guľami vosku. Ohrýzal, oblizoval, ohýbal členky — kým nezistil, že je všetko v poriadku.

Konečne som videl, že chlapík mi chce dať zbohom.

Trochu pochodil po teréne, vybral si miesto, zvýšil vibráciu krídiel, naštartoval a pošiel.

Ani «ďakujem pekne.»

Jozef Švec, S.J.

Z MINIATÚR

Zlatica M. Hrnčiarová

NÁDEJ

Noc poškvrnili sirény. A štekot samopaľov. V tej chvíli odchádza zo sveta jeden človek. A jeden prichádza.

Pýtam sa: — Prečo ma nevítaš, mama? Už som tu.

A matka vraví: — Prečo máš, synček, s mojím mliekom sať aj môj strach?

No syn jej na to: — To preto, mama, aby si sa už nikdy nemusela báť.

VÝKRIK

Dohára telo sviečok. Knôty sa vzopäli v poslednom výdychu. V nesmiernom tichu blížia sa zástupy mučeníkov. Spínajú ruky margariet. Umĺkla ulica. Hrudy zeme tlmene zavzlykali.

Hlina má srdce. Človek zbraň. Výstrely píšu dejiny. Zabíja človek človeka. Na jednej strane ruky vrahov. Na druhej ruky detí.

Pokľakni,človek. Prichádza k tebe zástup mučeníkov.

ĽÚTOSŤ

Tak teda pôjdem. Budem ťa prosiť až po odpustenie. Neunikaj! Prichádza ľútosť vydedenca. Prichádza k tebe jeden zo zatratených. Vypoviem vojnu dýke, zabudnutej v osike. Do teba vyhovorím tmu, ktorá ma desí. Teba sa pýtam, čo to je, byť človekom.

STRACH

Hľadám žalobcu, ktorý vmetie do tváre strachu každý jeho zločin. Hľadám žalobcu, ktorý nemá strach. Hľadám žalobcu, ktorý v mene ľudskosti vyoperuje z nás túto nemoc. Zodvihneme kameň a zohrejem ho na vlastných prsiach. Zodvihnem kameň a hodím ho do vlastného strachu.

Z NOVÝCH VERŠOV

Kebys' tu bola ...

Kebys' tu bola, jak tu nie si,
usporiadali by sme plesy
bezplatne, ale pre tých iba,
ktorým aj živný spánok chýba,
ktorých len hviezdy, ktoré z lásky svietia,
odlákať vedia od podsvetia,
ktorí len na otiepke slamy
nevedia zhltnúť klamy, mamy
a vzdychajú si: Pane, ostaň s nami!

Im so žiaľom sťa v srdci s hľuzou,
ukáž sa, že si vľúdnou múzou,
čo aj cez najtesnejšiu škáru
vie prepašovať žiaru
nádeje, ktorá svetlá kriesi...

*

Kebys' tu bola, ako nie si!

Gorazd Zvonický

A klameš ...

Si plná nehy,
hoci máš pehy.

Ako to u diev býva,
aj s pehami si príťažlivá.

Červený čepiec
a na ňom biele bodky,
aby ťa zbadal každý slepec
aj pod účinkom vodky.

Jak tanečnica
na jednej nôžke stojíš v ceste
v služobnom geste
a núkaš líca.

Aj obra skolíš malou dávkou,
a klameš, že si muchotrávkou.

Gorazd Zvonický

Kvietok lúčny

Si neodolne krásna
tak za sna,
ako aj v stave bdelom
— vari len preto, že si v bielom?

U teba sa mi ľúbi,
že biele zuby
sa na mňa ceria
tak za vojny jak za prímeria.

Tiež patrí k veci,
že na kostnatom pleci
nesieš svoj výstroj všetok
a v zuboch ortieľ stručný,
že som tvoj lúčny kvietok,
že som tvoj kvietok lúčny.

Gorazd Zvonický

Pred morským ústím

Už roky raky ruky hryzú
tým pri hmataní plytkých dien,
čo nezistili analýzu
ani len krehkých povrchových pien.

Nie, nezistili. Zo zátoky
obáv ich prúdy nepustia.
Bezpeční ako v mláke mloky
sa neosmelia do ústia.

Gurážu ešte nenabrali
pre morský vzduch a morskú soľ,
čo skalu vŕta, kožu páli
a ohrozuje svrab a moľ.

Hej, ohrozuje svrab a moľ.

Gorazd Zvonický

Kulacký dom

Kulacký dom sa na návštevu chystá.
V kúpeľni vaňa čistá,
dva snehobiele uteráky,
ružové parfumové mydlo
a iné toaletné vymoženosti
čakajú na hostí,
na hostí zďaleka.

Načim brať vecne človeka.

Záclony s kvetmi, vtákmi
cez rok sa dusia pod povlakmi,
dnes živelne sa tešia svetlu
a vo vzduchu sa voľne vlnia.
Vo váze živé mečíky
sa rozplývajú v láske.
Psík na retiazke
na pozdrav hosťom zašteká.

Načim si všimnúť človeka.

Čo ovocia a pudingu sa týka,
sú v chladničke. Aj rôzna pijatika.
Dva bujné kohúty — a tak im treba! —
na pekáči si sedia vedľa seba,
kým na hnojisku sa vám ťali ani
rytieri na turnaji
pred obecenstvom z dvorných sliepok.
Už sa im kôžka do ružova pripeká.

Potešiť načim človeka.

Gazdiná na zrkadle mušačinec zbadá
a dcére do slepane nadá,
synkovi dodatočne natne,
že vlani rozbil tie najkrajšie platne,
hoci aj klebiet bude dosti...
A kulak, gazda múdry: — Do paroma!
Len chystáme sa zvítať hostí,
a z poľa statok nie je doma!

Gorazd Zvonický

Júlový večer

Tá naša mama čudná bola:
do poľa nešla bez ruženca
a keď ju nám Boh vrátil z poľa,
ruka s ním vkĺzla do kredenca
a zlaté prsty vrtkej mamy
hneď miešali sa — s randlicami.

Po pecni siahne, po masielku,
naleje mliečka — kto čo ľúbi,
nenechá čakať na nádielku,
srvátku šuchne na otruby,
lebo aj dorast v chlieviku
vydržať nevie bez kviku.

Kokoš bol práve s hosťom v spore,
keď vošla... A sa dvorom ženie
zhromaždiť hárem pri pitvore
a diriguje krákorenie
a von ju pustiť nemienia,
kým nehodí hrsť jačmeňa.

Keď Boh jej z paše vráti Lysku,
tá strčí do dvier veľkú hlavu,
slina jej na prah kvacne z pysku,
bo nechce len tak — bez pozdravu —
a okáľmi ju oslovuje,
by brala šechtár... Že už tu je.

Splákne jej vemeno a struky,
čelo si do jej slabín vryje,
zanôti si, ba i jej ruky
sú zdrojom mliečnej melódie,
kým plnotučná dobrôtka
veselo čurčí do hrotka.

Prasiatka, ležiac cez seba,
si odfukujú, sliepky driemu,
husi už tíšiť netreba,
keď príde otec... A my k nemu!...
Už na môstku vie, čo sa varí,
a mať ho víta: Poď už, starý!...

A je nás, veru, kolo stola!
Lež po večeri ešte riad,
mútovník, zápravka ju volá
do práce... Preto by som rád,
keby aj múzam trochu známy
bol letný večer našej mamy.

Gorazd Zvonický

KOŠIEĽKA A INÉ

Gorazd Zvonický

Bol som vo veku zvedavosti. Ona síce zavše vystrčí rožky v ľudskom živote, ale určitému veku vtláča svojskú, vypuklejšiu pečať.

Vbehol som nepredvídane do izby a prekvapená mama čosi strčila pod podušku. Jej prejav nedôvery som prehltol bez otázky, lebo už som prv skúsil, že dospelí nemajú radi detskú zvedavosť. Akoby sa jej báli.

Ale neukojená zvedavosť sa začne v človeku mrviť a ešte viac ho dráždi. Aj mňa nutkala častejšie prekvapiť mamu, najmä keď ocko nebol v izbe. Konečne mal som šťastie. Biele plátenko podobalo sa košieľke, akú mala bábika učiteľovej Evky. Mama pomáhala učiteľke pri praní, a tu som našiel odpoveď pre svoju zvedavosť. Potom som videl mamičke v rukách aj iné časti odevu pre bábiku, ale už som na ne nebol zvedavý.

Raz ma strynka po rozhovore s otcom vzala k sebe a zdržala ma aj na nocľah. Šiel som s radosťou, ale necítil som sa vo svojom živle, hoci strýkovi boli bohatší a mali peknejší dom ako my. Na ich parádnej posteli nemohol som robiť kotrmelce ako doma.

Keď ma na druhý deň priviedli, našiel som v dome veľké zmeny. Posteľ bola obtiahnutá bielou kvetovanou záclonou, ktorá od hrád splývala takmer po dlážku. Cudzia popánštená žena pri truhlici balila čosi do vankúša, a toto čosi podobalo sa Evkinej bábike.

Mamu som nevidel. To ma akosi zabolelo a začal som ju volať. Ozvala sa mi spoza záclony. A cudzia žena priblížila ku mne ofačovaný vankúš s obsahom: — Pozri sa, dostal si sestričku!

Cítil som sa urazený, že mi predtým nič nepovedali a postavili ma pred hotovú vec. A hneval som sa sám na seba, že som neuhádol, pre koho bola tá košieľka a iné. Aj neskôr, po určitých obdobiach som prekvapil mamu pri podobnom šití, ale už som nebol zvedavý. Rodili sa mi sestričky, ako sa rodia básničky.

***

Preto dnes — popri mamičke — mám na mysli aj básnika. Aj on vopred chystá šatôčky pre duchovný plod, ktorý sa uňho hlási k životu. Od jeho vkusu závisí voľba strihu a farby. Duchovné novorodeniatko nemôže zostať nahé. Zákony v krajine duchovnej tvorivosti nepripúšťajú nudizmus.

Ale epidémia pohodlnosti zachvátila aj básnikov. Radi zo seba striasajú obety a námahy, spojené s narodením potomka.

— Strofa?...

— Škatuľkovanie, obaly pre konzervy!... Lenže ináč sa to povie: Odstráňme medze! Vráťme sa do chaosu! Delirické prejavy vyhlásme za vrcholný stupeň poézie!

— Rytmus?...

— Monotónnosť na uspávanie starých!... Ale nie! Veď mladosť je rytmická vo svojom tanci a radosti, kým staroba pokašláva a pokuľháva — bez rytmu.

— Rým?...

— Prežitok, ktorý zužuje nepredvídané, prekvapujúce a vzrušujúce!... Ale hudba je jedinečným liekom na nervové poruchy dneška.

Pravda, niekto právom môže dôvodiť, že vlastným rúškom duchovného plodu je slovo, obraz. Hej. Ale obraz bez rámu nie je dokončený. Je nedonoseným plodom.

Či vari už aj v poézii prevláda praktika potratov?

Mikuláš Šprinc

MODLITBA

Zmiluj sa, Pane, nad mojimi očami,
ktorými som Ťa neomylne vídal:
a krásny si bol v neviditeľnosti svojej,
priezračný — najkrajší môj krištáľ.

Čo si tu počnem bez očú,
bez svetiel, ktoré pomaly mi hasnú.
Jak miloval som vesmír Tvoj,
teplotu jeho, rozmanitosť krásnu.

Nelám mi moje jemné tykadlá,
raz prídem k Tebe hoci slepý.
Nateraz nech mi ešte spievajú
farby a vône Tvojich stepí.

most

ZAZNAMENÁVAME

SVÄTÁ STOLICA A EURÓPA

Stanislav Polčin, S.J.

Arcibiskup Augustín Casaroli, tajomník Rady pre verejné cirkevné záležitosti mal na Inštitúte pre štúdium medzinárodnej politiky v Miláne zaujímavú konferenciu, ktorá sa stretla so živou pozornosťou.

Konferencia sa skladala z týchto častí: 1. Európa po prvej svetovej vojne. — 2. Európa po druhej svetovej vojne. — 3. Dva bloky. — 4. Nanútené roztržky. — 5. Marxizmus: ideológia a prax. — 6. Obnovenie dialógu. — 7. Vojenské bloky a oživenie európskej myšlienky. — 8. Svätá stolica a európske ustanovizne. — 9. Za Európu ponad bloky. — 10. Svätá stolica a pripravovaná Európska konferencia.

Z tejto zaujímavej a aktuálnej konferencie monsignora Casaroliho prinášame aspoň niektoré vybrané časti.

Na začiatku konferencie tajomník Rady pre verejné cirkevné záležitosti najprv poukazuje na to, že po prvej svetovej vojne nastali v Európe veľké politické a územné zmeny. Staré centrálne mocnosti sa rozpadli, povstali nové nezávislé štáty.

Tieto nové štáty vo svojej veľkej väčšine nadviazali styky so Svätou stolicou a boli akoby prirodzenými dedičmi a pokračovateľmi predchádzajúcej európskej skutočnosti.

Monsignor Casaroli potom pokračuje: «Nová skutočnosť v plnšom slova zmysle nastala a postupne sa ustaľovala vo východných krajoch Európy, tam, kde sa ona spája a takmer splýva s Áziou bez prerušenia geografickej kontinuity: to jest v dávnej cárskej ríši, ktorá sa pretvorila po prevratoch obrovských rozmerov na Zväz sovietskych socialistických republík. Išlo o dôležitú novú skutočnosť nielen pre rozsiahlosť územia, počet obyvateľstva a hospodársky potenciál tejto krajiny, ale aj pre prenikavé sociálne a politické zmeny, vyvolané revolučnou ideológiou.

Marxistický experiment v sovietskom vydaní prinášal do Európy a do celého sveta čosi podstatne nového. Táto skutočnosť sa cez desaťročia vyvíjala akoby vtesnaná do svojho obrovského, ale predsa geograficky, a ešte viac politicky uzavretého priestoru. Ale už vtedy mala obrovský vplyv na osudy Európy. A ten vplyv mal postupne vzrastať, a nie iba v Európe.

Voči Svätej stolici táto nová skutočnosť zaujímala nepriateľský postoj, ktorý znemožnil zdar pokusov o nadviazanie vzťahov — alebo, ako sa to dnes hovorí, o nadviazanie dialógu. Iba raz (v čase veľkého hladu) prijali ruku, podávanú v duchu kresťanskej lásky. Ale išlo o časovo i vecne obmedzený pokus. Podávanú ruku čoskoro odmietli. Nie tak z politických dôvodov, ako to bolo za dlhší čas v prípade štátov — a to aj nových — starého sveta. Ani nie iba preto, že vzhľadom na nepatrný počet katolíkov, ktorí zostali na obrovskom území Sovietskeho zväzu, sa tam neprejavoval veľký záujem o nadviazanie kontaktov so strediskom katolicizmu. Kontakty sa odmietali predovšetkým z ideologických dôvodov: z odporu proti samej myšlienke náboženstva, kresťanstva a najmä katolicizmu, chápaných ako nepriateľské sily, proti ktorým treba bojovať a podľa možnosti ich zničiť.»

Tento stav vecí pretrval vo svojich základoch aj druhú svetovú vojnu, a to vo zvýšenom rozsahu. V Európe sa vytvorili dva proti sebe stojace bloky, a to aj na ideologickom poli. Aj so Svätou stolicou vzťahy s krajinami, ktoré sa dostali do socialistického tábora, boli od nich postupne jednostranne prerušené napriek tomu, že Svätá stolica, verná svojej dávnej tradícii, sa usilovala udržať svojich diplomatických zástupcov v spomenutých krajinách. Išlo o koordinovanú akciu, ktorú diktoval najmä nepriateľský postoj voči náboženstvu a Cirkvi.

Cirkev, a zvlášť Svätá stolica sa zo svojej strany opätovne usilovali objasniť katolícke stanovisko k marxistickej ideológii. Táto ideológia je so zreteľom na svoj materializmus vo svojej podstate ateistická a protináboženská. Tento aspekt mal na zreteli výnos vtedajšieho Svätého ofícia z 1. júla 1949, keď konštatoval, že kto vyznáva materialistické a protikresťanské učenie komunizmu, tým samým zapiera svoju vieru, stáva sa apostatom so všetkými dôsledkami aj na cirkevnoprávnom poli.

Pravdaže v marxizme, a najmä v komunizme sú aj iné rozmanité aspekty, o ktorých má čo povedať kresťanské sociálne učenie a zaujať k nim svoje stanovisko. Sú to aspekty základného významu, aj keď sa nepokladajú za nevyhnutne spojené — ako to mnohí tvrdia — s ateizmom, aspoň nie s bojujúcim ateizmom. Medzi tieto aspekty na prvé miesto patrí občianska sloboda, zvlášť sloboda združovať sa.

Už asi desať rokov sa robia pokusy o nastolenie dialógu. Nie všade. Nie vždy úspešne. Všade neľahko. Ale predsa možno povedať, nenávratne. Čo vyvolalo túto novú fázu? A z čej strany vyšla iniciatíva?

Už som spomenul, že Svätá stolica nepodnikla kroky k prerušeniu vzťahov, čo ako boli ťažké. A naznačil som aj najhlbšie dôvody podobného postoja.

Tieto dôvody v podstate vysvetľujú aj ochotu Svätej stolice nadviazať dialóg, keď druhá stránka prejaví k tomu náklonnosť. Ba Svätá stolica do takého dialógu povzbudzuje, usiluje sa ho uľahčiť. Dialóg úprimný,

zhovievavý, zdvorilý čo do formy, ale nekompromisný čo do zásad a obozretný čo do postupu. Zdvorilosť, rozhodnosť a rozvážnosť, ktoré diktuje láska k ľuďom, a to aj k protivníkom a k tým, čo ešte nie sú naši priatelia, láska k pravde, k spravodlivosti, k Cirkvi.

Tento dialóg, pravda, nemohol a nemôže zaprieť tých, čo za Cirkev bojovali a trpeli, ba chce slúžiť aj im a ráta s ich schopnosťou spolupracovať a veľkodušne sa obetovať za vyššie záujmy: za Cirkev a za národ. V istom zmysle tento dialóg slúži na česť tým, čo svojou vernosťou umožnili Cirkvi všetko prežiť a presvedčiť iných, aby s ňou nadviazali dialóg.

Nevyhnutným predmetom dialógu sú pre Svätú stolicu predovšetkým aspoň minimálne podmienky pre kresťanský život a pre jestvovanie a činnosť Cirkvi. Tým sa nesledujú egoistické ciele: nenačim zabúdať, čo Cirkev svojou prítomnosťou, svojím učením, vedením a svojou činnosťou znamená pre kresťanský ľud, ba i pre tých, čo nie sú kresťania, alebo čo prestali byť kresťanmi.

Ale Svätá stolica, priam tak ako celá Cirkev, má živý záujem aj o právoplatné ľudské hodnoty sociálneho a kultúrneho pokroku a mieru... Cirkev si pokladá za povinnosť byť veľkodušne činná aj v tejto oblasti. A táto oblasť poskytuje veľké možnosti stretnúť sa, dorozumieť sa a spolupracovať.

A tak, hoci služba Cirkvi je pre Svätú stolicu najprvšou povinnosťou, predsa ona dnes nepokladá za podradnú záležitosť službu ľudstvu a pokoju. Tu nachádzame vysvetlenie, prečo Svätá stolica neodmieta svoju spoluprácu v oblasti medzinárodného mieru s krajinami, ktorých položenie Cirkvi nemožno ešte ani zďaleka pokladať za uspokojivé. Privádza ju k tomu okrem iného aj vedomie nebezpečenstva, ktoré predstavuje pre ľudstvo možnosť konfliktu prostriedkami, čo moderná veda a technika dávajú k dispozícii sporným stránkam, a robia vojnu ešte neľudskejšou a možno povedať — protikresťanskou.

Sú známe námietky proti postoju Svätej stolice, ktorý na prekvapenie mnohých, zaujala, keď osobná hrejivosť Jána XXIII. akoby bola roztopila hrubú vrstvu nakopeného ľadu: vraj ide o celkom nový postoj, ktorý sa rozchádza so stanoviskom posväteným obeťami toľkých. Myslím, že som už dostatočne odpovedal na toto domnelé rozídenie sa s minulosťou, keď som pripomenul, že tento dialóg nadväzuje na dávnu tradíciu Svätej stolice v duchu Cirkvi. Poukazuje sa aj na pomernú skromnosť a problematickosť dosiaľ docielených výsledkov, vo svojom celku, v dialógu s krajinami, ktoré boli pred nejakými desiatimi rokmi ešte veľmi vzdialené. A nie bez dôvodu sa pripomína potreba obozretnosti v rokovaní s tými, čo nezanechali ideologické základy, ktoré zapríčinili dané rozpory.

Ale toto všetko sa nevidí byť dostatočným dôvodom, aby sa opustila cesta, ktorá bezpochyby nie je istá, na ktorej bude azda treba vyčkávať

alebo aj ísť spiatky, ktorá neprináša v krátkom čase pozoruhodné výsledky všeobecného významu, ale ktorá má vo svoj prospech dôvody prinajmenšom nie menej platné ako tie, čo sú proti: a okrem toho zodpovedá naliehavým potrebám a zdá sa ísť súhlasne s historickým vývojom, ktorý je pre kresťana prozreteľnostný. A teda treba sa ňou poberať s pozorným a jasnozrivým pohľadom, s pevnou vôľou, ktorá nepodlieha sebaklamu a znechuteniu, s veľkorysým srdcom, s rozvážnosťou, ktorá nevylučuje odvahu: ako ten, čo sleduje veľký a rozumný zámer.

Napriek tomu, že po druhej svetovej vojne sa Európa ocitla rozdelená na dva bloky, myšlienka zjednotenej Európy si razila cestu a postupne nadobúdala konkrétnu formu.

Tak v máji 1949 vznikla Európska rada. Poslednou udalosťou tohto vývoja bolo začlenenie Veľkej Británie, Írska, Dánska a Nórska do Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Na východe sa zas paralelne založila Rada vzájomnej hospodárskej pomoci.

Svätá stolica nadviazala s Európskym spoločenstvom riadne diplomatické styky a od novembra 1970 je pri ňom zastúpená vlastným reprezentantom v hodnosti apoštolského nuncia. Okrem toho má svojho stáleho pozorovateľa v Európskej rade a od roku 1962 je členom európskej Rady kultúrnej spolupráce.

Už roku 1948 vyslal Pius XII. svojho zástupcu na kongres pre európsku jednotu v Haagu. Pius XII. vtedy pripomenul, že Cirkev sa síce nemieša do čisto pozemských záležitostí, ale jej záleží na zblížení národov. Svätá stolica má záujem na tom, aby sa Európa stala baštou mieru a prozreteľnostným činiteľom uvoľnenia na celom svete.

A Pavol VI. iba niekoľko mesiacov po svojom zvolení za pápeža vyhlásil účastníkom konferencie európskeho hnutia: «Aj my sme za zjednotenie Európy!»

Aby však Európa mala byť naozaj baštou mieru, musí to byť Európa celá so všetkým svojím etnickým, historickým a duchovným dedičstvom. Medzi toto spoločné duchovné dedičstvo patrí aj kresťanstvo. Veď hranice medzi Áziou a Európou netvorí tak jedna rieka alebo horský hrebeň, ako skôr celá sústava spoločných duchovných hodnôt, ktorú nazývame európskou civilizáciou, so všetkým svojím myšlienkovým, kultúrnym, umeleckým a náboženským bohatstvom.

Teda nemožno robiť výčitku tomu, čo sa nazdáva, že ten, čo odmieta kresťanské základy európskej civilizácie, nespĺňa podmienky byť naozaj časťou Európy, hoci by do nej patril geograficky.

Kým je táto celoeurópska organizácia neuskutočniteľná, načim aspoň postupne zmenšovať kontrasty a hľadať kontakty, a tak sa vyhnúť

konfliktom, spolupracovať vo veciach spoločného záujmu, ale pritom dávať pozor, aby Európa nevystavila nebezpečenstvu svoju vlastnú identitu.

Ide o úprimné a nie povrchné zblíženie, o ktorom hovoril Pavol VI., poukážuc pritom na úsilie, ktoré v tomto smere vyvíja Svätá stolica v oblasti svojej kompetencie.

Pritom Svätá stolica nechápe európsku jednotu ako veľmoc, ktorá by konkurovala, alebo sa protivila celosvetovému spoločenstvu: naopak, Európa musí byť v súlade s ním a byť mu osožná.

V tomto treba sa vyhnúť márnym a škodlivým ilúziám a zachovať si zmysel pre realitu.

A tu prichádza msgr. Casaroli k stanovisku Svätej stolice voči plánovanej európskej konferencii, o ktorej sa toľko hovorí.

Tajomník Rady pre verejné cirkevné záležitosti v tejto súvislosti pripomína, že štáty Varšavského paktu odovzdali oficiálne Svätej stolici takzvanú Budapeštiansku výzvu, ktorú tieto štáty adresovali v marci 1969 všetkým európskym krajinám «v záujme posilnenia mieru a bezpečnosti v Európe». Keďže nejestvujú priame diplomatické styky, tento dokument odovzdalo Svätej stolici maďarské veľvyslanectvo v Ríme.

V máji toho istého roku fínska vláda odovzdala oficiálne Svätej stolici prípis, aide mémoire, v ktorom Fínsko prejavuje svoju ochotu hostiť pripravovanú konferenciu. Ten istý prípis dostali aj všetky európske vlády, ako aj vláda Kanady a Spojených štátov.

Po preskúmaní mienok reprezentantov štátov jedného i druhého bloku Svätá stolica dala svoju odpoveď vo forme dvoch memoránd adresovaných v októbri toho istého roku vládam štátov Varšavského paktu a Fínska.

Odvtedy tieto štáty, ako aj členské štáty Severoatlantického paktu zasielajú Svätej stolici všetky oficiálne dokumenty týkajúce sa tejto otázky.

Vo svojich odpovediach Svätá stolica sa v podstate pridŕža týchto základných zásad:

Predovšetkým Svätá stolica poukazuje na svoje celkom osobitné postavenie: ona totiž nesleduje politické ciele a nie je výlučne európskou «mocnosťou».

V 24. článku Lateránskej dohody Svätá stolica vyhlásila, že chce zostať a zostane mimo všetkých časných sporov medzi štátmi a že nebude mať účasť na konferenciách, na ktorých sa rokuje o týchto otázkach, s výnimkou prípadu, že ju o to jednomyseľne požiadajú zainteresované stránky v záujme pokoja.

Svätá stolica však zároveň potvrdila, že má živý a bezprostredný záujem o problém, ktorý sa týka mieru a medzinárodnej spolupráce, a ktorý teda nie je čisto politický, ale aj ľudský a mravný; tobôž keď pokoj a súlad v Európe sú v záujme celého sveta.

Svätá stolica ďalej nemôže odhliadnuť od faktu, že jej územie, čo ako

malé, sa nachádza v Európe.

Práve preto si vyhradzuje v príhodnom čase rozhodnúť, v akej forme a akým spôsobom sa prípadne zúčastní na pripravovanej konferencii, berúc vždy zreteľ na svoje osobitné postavenie.

Ináč stanovisko Svätej stolice k zvolaniu navrhovanej konferencie je v celku pozitívne, a to preto, že jej cieľom má byť upevnenie mieru a bezpečnosti v Európe, odstránenie nebezpečenstva nových ozbrojených konfliktov na európskom kontinente a umožnenie širšej pokojnej spolupráce medzi európskymi národmi.

Avšak pozitívne stanovisko Svätej stolice závisí od splnenia istých podmienok: totiž, že sa konferencia náležite pripraví, aby nesklamala nádeje, ktoré sa do nej skladajú, ďalej, že obsah rokovaní bude naozaj vecný a napokon, že na konferencii budú skutočne zastúpené všetky sily, od ktorých závisí mier a bezpečnosť v Európe.

Ďalšou základnou požiadavkou zo strany Svätej stolice je utvorenie dostatočného ovzdušia vzájomnej dôvery napriek jestvujúcim ideologickým rozdielom. A táto dôvera utrpela, — pokračuje msgr. Casaroli — tvrdý úder udalosťami v Československu.

V dokumentoch Svätej stolice sa okrem toho zdôrazňuje potreba jasného formulovania a nepochybného prijatia základných zásad, ktorými sa má správať spokojné splunažívanie slobodných a zodpovedných národov, ako sú: uznanie a závázok rešpektovať nezávislosť a rovnosť všetkých štátov; nezasahovať do vnútorných záležitostí iných štátov; odmietnuťzásadupoužitia sily a «hotových faktov» na úkor práva a slobodné uzavretie dohôd.

Svätá stolica zaujala pozitívny postoj k fínskemu návrhu, aby sa v Helsinkách začali nadväzovať potrebné kontakty na prípravu navrhovanej konferencie.

Toto stanovisko Svätej stolice je diktované presvedčením o životnej dôležitosti bezpečnosti a mieru za spolupráce celej Európy, a to napriek jestvujúcim vážnym ťažkostiam. Je to stanovisko, ktoré nepodlieha bezzákladnému optimizmu, ale ani nie menej nebezpečnému pesimizmu. Svätá stolica vidí v návrhu konferencie uskutočniteľnú iniciatívu, ale ju nepokladá za nejaký čarovný prútik, ktorým by sa takmer magicky vyriešili všetky tak veľmi zložité otázky.

Svätá stolica, napriek ideologickej pukline, ktorá rozčesla Európu po druhej svetovej vojne a ktorou je ona zasiahnutá celkom osobitným spôsobom, neodmieta dialóg s nikým. Ba, vedomá svojho poslania, ho vyhľadáva so všetkými. Tým plní svoju povinnosť slúžiť Cirkvi všade a v akejkoľvek situácii; a zároveň tým poskytuje svoju spoluprácu na uskutočňovaní veľkých ľudských ideálov, ktoré plne zodpoveajú

požiadavkám mravného kódexu Evanjelia, pod podmienkou, že sa budú rešpektovať základné hodnoty, bez ktorých by Európa nebola Európou a bez ktorých by ľudstvo nebolo ľudské.

Teda Svätá stolica je presvedčená, že treba urobiť všetko, aby sa Európe zabezpečil pokoj a dobrodenie čím širšej spolupráce na vedeckom, technickom a kultúrnom poli.

Tieto ciele Svätá stolica nenapomáha iba slovami, ale ponúka svoju spoluprácu na ich uskutočnenie.

VEĽKÍ ZOMIERAJÚ MLČKY

Na každého kultúrne cítiaceho Slováka to zapôsobí otrasne, ak sa dozvedá, že v posledné decembrové dni minulého roku zomrela pani Zora Jesenská — a jej odchod, ten prostý ľudský fakt, sa nedovolil publikovať v novinách ani v rozhlase. Na jej pohrab nebola vyslaná oficiálna delegácia Zväzu slovenských spisovateľov a ak aj niekto nad rakvou prehovoril, bolo to iba zopár cenzurovaných slov.

Toto nedôstojné vákuum je najmä v spojení s jej osobnosťou zarážajúce a degradujúce. Tragédia pani Zory je vlastne tým väčšia, že obsahom jej žitia bolo pretlmočiť myslenie ruského človeka — človeku slovenskému. Celý život vyrastala v ovzduší veľkého Slovanstva.

Za Šolochovov «Tichý Don» dostala cenu Slovenskej národnej rady. Za diela Dostojevského, Tolstoja, Turgeneva i Gogoľa, jej Najvyšší Soviet udelil Odznak Prezídia — za preklady sovietskej literatúry. Bola nositeľom vyznamenania «Zaslúžilý umelec». Člen Zväzu slovenských spisovateľov, osobnosť v redakčnej rade Kultúrneho života. Prekladateľka, publicistka a dlhoročná redaktorka Živeny, po odchode Eleny Maróthy Šoltésovej.

Svojím postojom a rozhľadom bola veľmi silnou osobnosťou kultúrneho sveta Slovenska. Bola priam povolaná poukázať na skutočnosť, kde to škrípe v ideológii učenia, ktorému chýba ľudská tvár. A tam začína kalvária jej zavrhnutia. Od oného známeho vystúpenia na jesennom Aktíve slovenských spisovateľov v r. 1967, upadla do nemilosti režimu. Zo svojho postoja: môcť hovoriť pravdu a pravdu písať neustúpila, ale to prehrala, aj keď si brala na pomoc pána Vajanského a poukazovala, že sa mu už v starom Uhorsku nikto neplietol do písania a nijaký cenzor mu neoznamoval, že «odteraz vám už nijaké články o postavení slovenského národa púšťať nebudeme...» Jej konflikt o právo na tvorčiu slobodu vyústil vo fakte, že vrátila strane svoju členskú legitimáciu. A to je doma vlastne rituál sebevraždy. Vzápätí ju vylúčili zo Zväzu spisovateľov a uvrhli jej trest mlčania.

Tam niekde umiera tvorčí duch. Bojím sa, že pani Zora bola mŕtva už dávno predtým, než ju uložili na martinský cintorín. Muselo ju to všetko vnútorne zdolať.

Zatíchlo teda ťukanie písacieho stroja v starom sivom dome na Volgogradskej ulici. Tam žila a tvorila. Iba zriedka prijímala pozvania na konferencie žien, aktívy spisovateľov a iné podujatia. A keď sa objavila na premiére niektorej zo svojich početne preložených hier, pôsobila skôr placho ako sebavedome.

Bola to múdra, uzavretá pani. Napriek svojej hranatej, priam neženskej postave, šírila akési fluidum distinguovanej dámy. Nikdy som ju nevidela naondolovanú ani vymaľovanú. Nosila najradšej kostýmy, alebo tie najjednoduhšie tmavé šaty, aké sa dali vymyslieť. Šedivé vlasy zastrihnuté na hladko a topánky s nízkym podpätkom. Bola si zaručene istejšia na prechádzke jarnou horou ako na parketách spoločenských stretaní. Raz mi povedala:

— Nesúďte ma, ale na dve veci na svete nemám čas. Dávať interview — a sledovať módu. — Preto si to novinári pokladali za úlovok, ak tu a tam niečo o sebe utrúsila. Panicky strážila svoje súkromie a svoj čas pre robotu. Lebo iba tak sa dalo vytvoriť to veľké dielo, čo za sebou nechala.

Nemali sme ešte takú silnú ženskú osobnosť v prekladateľskom svete slovenskej literatúry. A vôbec, nemáme toľko ženských postáv v súčasnej spisbe, aby nám toto hazardovanie ocenenia mohlo byť ľahostajné.

Pani Zora žila utiahnuto a ticho. Ale to bolo dôstojné ticho, ktoré si sama volila. Ticho, ktoré jej nanútili sa premenilo na degradovanie ideálov — jej osobných i tvorčích hodnôt. Je mŕtva. No jej dielo žije. Možno si ho v ktorúkoľvek hodinu vziať z knižnej police a kochať sa v tom klenote čistého slovenského slova, ktoré milovala a šírila ho.

V rodnom jazyku hovorila o ruskom človeku, ktorého nezradila ona — a ktorý možno nekázal zradiť ju — až takto. To sa ale vždy nájdu malí a ešte menší, ktorí by chceli udupať horu.

Agneša Gundová

DR. MATEJ HÉSEK (23. FEBR. 1889 - 26. JAN. 1973)

Zo Slovenska prišla správa, že dňa 26. januára 1973 zomrel v skalickej nemocnici významný slovenský kňaz Dr. Matej Hések. Pochovaný bol za veľkej účasti duchovenstva i ľudu vo svojej rodnej obci Kútoch dňa 31. januára.

Dr. Hések pochádzal z národne uvedomelej roľníckej rodiny. Z matkinej strany bol príbuzným Martina Čulena, riaditeľa katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Už ako študent na bratislavskom gymnáziu uverejnil

v Katolíckych novinách (12. jan. 1906) vlasteneckú báseň *Môj rodný kraj,* ktorá mu vyniesla pochvalu redaktorov náboženskej časti časopisu, Dr. F. Jurigu a Dr. R. Jedličku.

Teológiu začal študovať v Ostrihome a dokončil v Innsbrucku, kde bol r. 1916 promovaný za doktora teológie. Kňazskú činnosť začal ako slovenský kaplán v Banskej Štiavnici. Pod pseudonymom Dr. Štiavnický posielal svoje náboženské a výchovné príspevky do časopisov *Svätá Rodina, Tatranský Orol a Katolícke Noviny.* R. 1917 bol povolaný do vojenskej služby; ako kurát pôsobil v Novom Sade až do konca vojny. V decembri 1918 bol vymenovaný za profesora náboženstva na skalickom gymnáziu, kde blahodárne účinkoval až do roku 1946. V poprevratových rokoch pre nedostatok kvalifikovaných profesorov vyučoval Dr. Hések i slovenčinu. Horlivo pracoval medzi mládežou i v *Orle* a vychovával svojich študentov v katolíckom a národnom povedomí. R 1922 preložil z latinčiny svetoznáme dielo Sv. Františka Saleského *Filotea* alebo návod ku nábožnému životu. Preklad vydal Spolok sv. Vojtecha r. 1922 a znovu 1946. Z nemčiny preložil rozprávku pre mládež od Františka Hoffmanna *Odmena ctnosti,* ktorú vydal Spolok sv. Vojtecha r. 1924. R. 1932 vydal Spolok sv. Vojtecha zväzok pôvodných meditácií pod názvom *Pieseň nemej matky.* Je to krásna báseň v próze, kde nemá matka Zem výraznou rečou hovorí ku svojim dietkam o Bohu-Stvoriteľovi.

Po vypudení náboženstva zo stredných škôl stratil Dr. Hések svoje obľúbené zamestnanie profesora náboženstva. Za štyri roky (1946-1950) pôsobil ako duchovný správca kláštora milosrdných bratov v Bratislave, potom za dva roky (1950-1952) ako správca fary v Hornom Lopašove. Od r. 1952 býval v Kútoch na odpočinku.

Za posledných 25 rokov svojho života vyvíjal Dr. Hések mimoriadnu bádateľskú činnosť. Zozbieral rozsiahly historický, etnografický a archeologický materiál k dejinám svojej rodnej obce Kútov. Dielo pripravil na 491 klepaných strán do tlače; kniha však nebola dosiaľ vytlačená. V podobnom rámci pracoval i na dejinách záhorských obcí Brodského a Sekúl. Spracoval i staré chotárske názvy a výrazy kútskeho okolia; ukážky z týchto štúdií vyšli r. 1969 v časopise *Kultúra Slova.* Okrem toho až do konca života pracoval na slovenskom etymologickom slovníku.

Túto mravenčiu prácu ocenili viaceré slovenské časopisy a noviny, keď 1969 slávil Dr. Hések svoju osemdesiatku.

Bývalí žiaci Dr. Mateja Héseka, medzi ktorých patrí i pisateľ týchto riadkov, a všetci jeho početní priatelia hlboko pociťujú stratu tohto vzácneho kňaza a človeka. Nech mu je slovenská zem, ktorú tak miloval, ľahká, a nech Kristus-Veľkňaz, ktorému tak verne slúžil, je mu večnou odplatou v nebesiach.

T. J. Zúbek, O.F.M.

MARTIN KUKUČÍN V NOVOM SVETLE

Nad dizertačnou prácou dr. Ľubice Kovárovej

21. novembra 1972 bola na Fakulte cudzích jazykov a literatúr Štátnej univerzity v Padove slávnostne promovaná *Ľubica Kovárová,* rodáčka z Turčianskeho Sv. Martina.

Doktorka Kovárová obraňovala zaujímavú diplomovú prácu z chorvátsko-slovenských literárnych vzťahov, nadpísanú *Martin Kukučín a Chorváti.*

Mal som možnosť preštudovať do najmenších podrobností celú doktorskú prácu a musím priznať, nebola to práca veru ľahká. Z jedenástich, pomerne rôznorodých kapitol zaujmú slovenského literárneho historika zvlášť tieto témy:

— Kukučín a vzťah Slovákov a Čechov
— Kukučínova konverzia
— Chorvátske jazykové prvky v Kukučínovej tvorbe

Tieto tri kapitoly sú veľmi bohato doplnené dokumentárnym materiálom, poväčšine zverjeneným po prvý raz. Týmto striktným 'šacovaním' nechcem nijako ubrať na vážnosti ostatným rozobratým témam, považujem ich iba za menej atraktívne.

Je známe, že Kukučinov pohľad na vzťah Slovákov a Čechov sa na Slovensku zamlčiaval, alebo zámerne prekrúcal. Dr. Kovárová rozbor Kukučinovho postoja k slovensko-českej vzájomnosti podložila na nových elementoch. Zverejnila vo svojej obhajobe nedávno objavenú vzájomnú korešpondenciu Martina Kukučína a Janka Cádru, slovenského vysťahovalca vo Švajčiarsku. Postoje a názory Martina Kukučína s odvážnym akcentom mladej doktorky ukazujú, že Kukučín stál veľmi ďaleko od pozícií «vzájemnosti československé», ktorú vyzdvihuje režimistická kritika. Z argumentov, na ktoré poukazuje dr. Kovárová, vyplýva, že Kukučín sa staval negatívne ku koncepciám o spoločných zväzkoch Čechov a Slovákov. Stačí — a bude to veľmi zaujímavé — odcitovať z Kukučinovho listu, ktorý napísal 26. januára 1927 Jankovi Cádrovi.

«...*Keď som prišiel domov, mal som v úmysle napísať niečo zo súčasnosti, ale súčasnosť ma tak hegla, že som sa obrátil k minulosti, najmä tej, do ktorej kopli naši (dr. M. Hodža) i do ktorej štárajú niektorí učenci Česi pod zámienkou reálnosti a objektivity a ktorých iste najali a poslali k nám, aby nás ešte i z krpcov a halien vyzliekli a nechali nás tam nahých na posmech svetu. Neviem, či stopujete a či ste stopovali. Ja som na tom videl úmysel, zlú námeru, mňa to urazilo i odstrašilo od Čechov. Kvôli politickým cieľom*

nemá upierať mu právo na svojský život a reč vtedy, keď ledva vyviazol z maďarského pekla už skoro udusený. A to všetko kvôli veľkočeskej myšlienke, ktorá tam máta a hlása, že Slováci sú iní v intelekte, v mravnosti, zásadách, ideáloch, svetonázore, literatúre, umení, zmýšľaní a cítení. Sú bohatší v tých daroch, majú osobnosť, individualitu, čo Česi nemajú. Preto Česi sa driapu za cudzotou, osvojujú, berú, kde čo môžu, lebo svojho národného nemajú nič. Národnosť podceňujú alebo i zatracujú, lebo jej nemajú svojej súc Nemcami česky hovoriacimi. Preto sa hodili na nás celým hmotným, mravným a učeným aparátom, aby nás urobili seberovnými. Nuž to sú už metódy známe od Maďarov. Lenže s maďarskými metódami Čech ďaleko nezájde. Maďarská metóda je Maďarovi účinná, lebo vyrástla z jeho individuality: a individualita Maďara je Slovákovi blízka. Maďar je z dvoch tretín Slovák, len maďarsky hovorí. Preto sa maďarizácia darila ale čechizácia nie, hoc deti i vedia hovoriť čo-to česky, lebo individualita Čecha nám je cudzia a protiví sa slovenskej povahe. Preto Čech nemá veľkých priateľov ani medzi Chorvátmi, Srbmi, Poliakmi a Rusmi. Všetkým je už dávno cudzí, ani sa nevie s nimi vynájsť. To všetko ma od nich odstrašilo...».

Nerozriešiteľným problémom zostáva pre slovenskú literárno-historickú vedu aj Kukučínova konverzia. Dr. Kolárová rozvádza niekoľko (3) hypotéz, ktoré zahaľujú túto problematiku — konvertovanie kvôli manželke Perici, konverzia z existenčných dôvodov, rsp. formálne obrátenie sa. Aj k tejto problematike Kukučínovho života nová slovenská autorka prináša zaujímavé argumenty, dosiaľ neznáme. V kapitole o Kukučinovej konverzii dosť presvedčivo vyvracia nereálnosť horespomenutých hypotéz o príčinách Kukučinovho obrátenia na katolícku vieru. Svoje argumenty dokladá dvoma svedectvami. Výpoveď týchto dvoch svedkov, ktorí sa odvolávajú na spoločný rozhovor s pani Pericou Bencúrovou z roku 1939, je cenná v tom, že dokumentuje Kukučínovu konverziu ako vnútorné preporodenie, vylučujúc formálnosť celej záležitosti.

Kapitola o chorvátskych jazykových prvkoch v Kukučinovom diele si zaslúži mimoriadnu pozornosť ani nie tak po obsahovej stránke, ako preto, že konečne jasne a prehľadne podáva jazykovú komparáciu mnohých jazykových vplyvov v iných prácach veľmi nešťastlivo spracovanú.

Nie je potrebné zvlášť zdôrazňovať, že je vonkoncom žiadúce, aby dr. Ľ. Kovárová výsledky svojej práce uverejnila. Slovenská verejnosť bude mať takto možnosť oceniť a najmä prediskutovať nové aspekty, ku ktorým sa v hodnotení Kukučínovej osoby došlo.

Jozef M. Rydlo

*

Štvrťročník pre slovenskú kultúru Most novej doktorke srdečne blahoželá a — ponúka svoje stránky.

VZÁCNY ROČNÍK V PAPIEROVOM POHÁRIKU

Na okraj anglického prekladu básní Janka Kráľa, vydaných UNESCO z príležitosti roku knihy.

Lanský rok určilo UNESCO za rok knihy a súčasne medzi velikánmi rozhodlo osláviť 150. výročie narodenia slovenského básnika Janka Kráľa (1822-1972). Ako už býva pri takýchto príležitostiach zvykom, pripravia sa výbery z diela oslavovaného autora a preložené do rozličných jazykov predstavia sa svetovej verejnosti. Nebudeme tu skúmať, s akým výsledkom, ale je to predsa snaha priblížiť čitateľom rozličných národov takých veľkých spisovateľov a básnikov, ktorých diela neboli «best sellermi», a preto o nich okrem vlastného národa nikto vo svete nevie. Kráľ patrí medzi veľkých slovenských básnikov, nuž iba radovať sme sa mohli, že ho takto poctili, predstaviac ho v dobrom preklade aj anglicky hovoriacemu svetu. Lebo preklady Jaroslava Vajdu sa prinajmenšom vyrovnajú originálu. Ba máme často dojem, že prekladateľ na početných miestach zbavil verš verbalizmu a zhustil ho poetickým obrazom, ktorý je lepší ako Kráľov originál. Aj tu špecificky Kráľovu ľudovosť vystihol prekladateľ do takej miery, že aj v anglickom ceste cítiť kráľovskú chuť.A pretože ide o taký dobrý preklad, skoro by sa žiadalo, aby niekto spravil porovnávaciu štúdiu oboch znení a docenil prácu Jaroslava Vajdu, lebo doteraz už vydal viac pozoruhodných prekladov zo slovenčiny do angličtiny, z ktorých spomenieme iba preklad Hviezdoslavových Krvavých sonetov.

Ale primeraný výber a krásny preklad Kráľových veršov nie je ešte všetko. Úvodná štúdia Milana Rúfusa o Kráľovej poézii je oveľa viac ako zvyčajné predstavenie autora. Rúfus má zvláštny dar a pri posudzovaní tvorby iných básnikov prenikne až do podstaty toho, čo básnika robí jedinečným; a pretože báseň je útvor slovesný, Rúfus s doteraz nevídanou ľahkosťou poukazuje na to, čo je najväčší prínos patričného básnika. Konečne treba vysoko vyzdvihnúť ilustrácie Ferdinanda Hložníka, ktoré majú charakter drevorezov vo veľkolepom slohu tejto klasickej grafickej techniky. A tak keď listujeme knižkou anglických prekladov Janka Kráľa, skoro by sme mohli povedať, že sa tu predstavilo Slovensko tým, čo je najlepšie a najkrajšie.

Ale len skoro, lebo je až neuveriteľné, že takýto prvotriedny materiál mohol sa dostať v konečnej fáze do rúk lajdákov alebo primitívov, ktorí nevedia ani abecedu typografického remesla. Knižka bola vytlačená v Neografii, bývalej tlačiarni Matice slovenskej, a je smutným svedectvom úpadku tradície, ktorá nás kedysi mohla reprezentovať. Nevhodný výber písma sa ešte zdôraznil výberom papieru, na ktorom sa nedá ani pri najlepšej vôli vytlačiť jemná časť kurzívy a celý obraz tlačenej plochy s výkyvmi tlaku i náteru farieb pôsobí dojmom provinciálnych jarmočných

tlačív pokútnych remeselníkov tým viac, že niektoré lacné triky, ako napríklad obrátené zátvorky, dávajú typografom tejto knižky charakter infantílnej nezodpovednosti. Margá a úprava tlačenej plochy nie je výslednicou plánovania, ale náhody a celkový dojem je strašne skľučujúci.

Pius X. kedysi vraj poslal svoje požehnanie Benátčanom od akéhosi pokútneho obchodníka, ktorý sa okúňal, ako vraj on a taká pocta. Pius mu údajne povedal, že nezáleží tak na nádobe, ako kvalite vína, čo posiela. A tak by sa dalo povedať, že všetko v tomto diele zachraňuje hodnotný obsah.

Lenže aj s vínom je to tak, že ho z pivnice síce môžeme doniesť aj v putni, ale iba neokrôchanec zadubený bude najlepší výber hodnotného ročníka servírovať hosťom v papierových pohárikoch. Forma a obsah v umení sú nerozlučné.

J. O.

Kanadská asociácia profesorov slavistiky vydala bibliografiu vedeckých a literárnych prác svojich členov za roky 1951-1971 pod názvom *A Bibliography of Canadian Slavists 1951-1971*. Bibliografiu zostavil prof. Daniel Dorotič a vyšla v sérii University of Saskatchewan Publications, Saskatoon, Sask.

Pre Slovákov táto bibliografia je milým prekvapením, lebo kým americké slavistické bibliografie obchádzajú vedeckú a literárnu tvorbu slovenských autorov v exile, kanadská bibliografia prináša takmer úplný súpis cudzojazyčných vedeckých a literárnych prác prof. J. M. Kirschbauma z oboru histórie, politických vied, jazykovedy, literárnej histórie, literatúry, medzinárodných vzťahov, edukácie a práva. Spolu 57 titulov kníh, publikácií, úvah a článkov v angličtine, francúzštine, nemčine a španielčine, prevažne o otázkach týkajúcich sa Slovenska a slovanskej problematiky, uvádza táto bibliografia. Prof. Kirschbaum sa javí ako autor, ktorý predstihol všetkých ostatných profesorov slavistiky v Kanade v počte publikovaných prác. Čo však je pre Slovákov ešte dôležitejšie, bibliografia dáva slavistom iných národov dostatok informácií o Slovákoch, ich dejinách, reči, kultúre a literatúre, aby prestali byť tendenčne predstavovaní v západnom svete.

MSGR. JOZEF KAPALA, *Spod Roháčov po Vatikán, Pamäti.* Galt, Ontario (Dobrá Kniha) 1972, 280 strán.

V týchto časoch, keď človek má dojem, že sa svet ide utopiť v záplave pornografie, pseudoliteratúry, zločinnosti, výstredností z užívania omamných drog a iných podobných príznakov sociálnej zvrátenosti, knižka Monsignora Kapalu vyníma sa ako vzácny, ducha povznášajúci dokument. S vervou, čo vyžaruje z každej strany, vzletne — účelným štýlom opisuje v nej autor svoju životnú dráhu. Jeho púť, ako ju vyrozprával, podobá sa šípu, vystrelenému zo skromnej drevenice oravského Zuberca. Spod Roháčov ten šíp po mnohých zástavkách sadá velkolepou parabolou vo Spring Valley, Illinois. Etapy toho vznosného letu sú: malý seminár v Nitre, matúra v Ružomberku, pápežská univerzita De Propaganda Fide v Ríme, kde ako prvý Slovák končí štúdiá vysviackou a doktorátom. Potom ho biskup Vojtaššák posiela za kaplána do Spišských Vlách a odtiaľ za predstaveného malého seminára v Levoči, kde chovancami boli Mikuláš Šprinc a Jozef Kútnik-Šmálov. Medzi 1931 a 1939 Kapala je tajomníkom biskupa Vojtaššáka na Spišskej Kapituli. Denný styk s biskupom, ktorého vo veľkorysosti a osobnej nenáročnosti vari nepredstihol žiaden, dáva mu príležitosť načrtnúť v hlavných rysoch postavu tohoto nebojácneho duchovného pastiera a národného vodcu. Od r. 1939 do 1945 Msgr. Kapala bol cirkevným radcom Slovenského vyslanectva pri Sv. Stolici v Ríme. Tam žil pod jednou strechou s Karolom Sidorom a jeho rodinou. Toto umožnilo mu dolpniť ľudský i politický portrét Sidorov niekoľkými výstižnými udalosťami a príhodami.

Prvý raz som mal šťastie dostať sa do bližšieho osobného styku s Msgr. Kapalom r. 1939-40, v Ríme, keď som bol tajomníkom Slovenského vyslanectva pri Kvirináli. Keď sme s vyslancom Dr. J. Zvrškovcom prišli do Ríma, obdivovali sme Kapalu, ktorý vedel brilírovať v Danteho reči, zakiaľ my sme sa museli taliansky učiť. Pre svoju výrečnosť, ale aj pre iné znamenité ľudské vlastnosti, mal v Ríme všade otvorené dvere. Že bol pravou rukou Sidora, nie je ani podceňovaním Sidora, ani preceňovaním Kapalu. Vyplývalo to jednoducho z Kapalovej predošlej skúsenosti v Ríme a osobnej vyberanosti v spôsoboch. Obidvom treba pripísať zásluhu o menovanie

nitrianského biskupa, Karola Kmeťku, za arcibiskupa ad personam. Oni už vtedy naliehali na Vatikán, aby sa vyriešila otázka cirkevnej provincie na Slovensku. Ak sa tak nestalo, nebolo to ich vinou.

Za pobytu v Ríme Msgr. Kapala preložil do taliančiny *Hlinkove zápisky z Mírova* so Sidorovým úvodom. Vytlačila ich Tipografia Poliglotta Vaticana r. 1942 pod titulom *Meditazioni di Hlinka a Mirov*. Svojou záslužnou činnosťou v slovenskej diplomacii Kapala zapísal sa do slovenských dejín tej doby. Mal styk nielen s Dr. Jozefom Tisom a biskupským zborom na Slovensku, ale aj s najvýznamnejšími kardinálmi a osobnosťami Vatikánu a diplomatického zboru v Ríme. Jeho účasť na rôznych oslavách v Bazilike Sv. Petra a Sv. Klimenta, návštevy u Pia XII., štátneho sekretára kardinála Maglione, protosekretára Montini-ho (terajšieho Pavla VI.), jeho styk s kardinálom Marmaggi-m (ktorý ako nuncius v Prahe charakterizoval Slovákov ako «generosa gens Slovacca»), s «čiernym pápežom», t.j. Generálom Jezuitov, Ledochowski-m, s talianskymi politikmi a slavistami, so slovenskou kolóniou v Ríme, všetko to oboznamuje čitateľa s celkovým prostredím a osobnosťami, čo hrali významný politický i kultúrny zástoj vtedy i neskôr. No Msgr. Kapala chodil sa aj kúpať do Fregene, robil prechádzky po záhradách v Castel Candolfo a výlety do okolia Ríma. To dodáva knižke sviežosti a približuje Rím aj tomu, kto tam nikdy nebol.

Okrem popisu, kniha má 70 strán príloh. Sú to slovenské a talianské články a recenzie, listy a kázne ako i diplomatické dokumenty, štylizované elegantnou kuriálnou latinčinou a taliančinou. Dvadsať strán fotografií vhodne ilustruje túto moderne upravenú knihu. Duchaplný predslov i doslov napísal Mikuláš Šprinc.

Vo svojej ostatnej knihe *Zlatá fantázia* povedal Tido Gašpar, že Oravci pri všetkej chudobe z kamenistej pôdy rastú ako jedle rovno do výšky. Ak to platí o niekom, tak rozhodne o Kapalovi. Kniha od začiatku do konca vyžaruje jeho nezlomný optimizmus. Víchrice Strednej Európy ho nezlomili. Tento telom i dušou pekný muž zostal sám sebou. Pevná viera v Boha a národ preniesla ho ponad vrchy a moria, cez mnohé nepohody a zakreslila jeho životný beh obdivuhodne pravidelnou čiarou. Za normálnych pomerov jeho osobnosť by na Slovensku bola prišla do úvahy ako «episcopabilis». Dokazuje to jeho kniha. Takto, i keď žije utiahnuto, dal nám veľa na premýšľanie.

Jeho pamäti, i keď bez pretenzie zapodievať sa vysokou politikou, Vatikánu a sveta, budú zaiste povzbudením pre ostatných Slovákov, čo boli činní v politike a diplomacii, aby zanechali ďalším generáciám podobná kroniku svojej doby.

J. A. Mikuš

CINCÍK — OKÁĽ, *Cielito lindo. Karty z Mexika.* Galt, Ontario, Kanada (Priatelia Dobrej knihy) 1972, 65 strán.

Priateľský seriál Cincík-Okáľ, započatý talianskými obrazmi *Voda a víno* dostáva druha z mexických zážitkov, pod menom Cielito lindo. Básnik a výtvarník putujú po Mexiku a čitateľovi posielajú karty duchovného menu, dobrej gurmetskej stravy: krátkoslovný výstih spolu s kultúrnou koreninou dejinnej symboliky krajiny. Výtvarník doprevádza básnika záchytom chvíle, akcie, stavu a nálady. Básnik cestuje, myslí, píše, zachycuje do slov; výtvarník dodáva vypuklosti, dejinného obsahu a dôrazu kresbou. Obaja sa dopĺňajú v plnčom výraze, napr. v básni Nuevo Laredo: «Krásny je Raúl na somáriku, na tvári pokoj božský, vo vrchoch skopal svoju škvarku; muchacha cupká bosky». Básnicky je to vyjadrené skvele, tak obrazne v pár slovách, že ilustrátor nakreslí sombrero, obrátené k vrchom, akože Raúl, pod ním batoh raždia, akoby somár ho niesol a čo znak biedy, tej škvarky, zatiaľ čo za ním bosá cupká jeho žena «muchacha» a nesie na chrbte dieťa. Táto karta je druhou v poradí a nesie frontispic figurálneho vyjadrenia číslic Mayami a to štylizovanou tvárou s bodkami, značiacimi číslo.

Básnik cestuje cez Rio Grande, do Sierra Madre, vidí dejiny Aztékov, Mayov, Mexičanov v ich stavbách, vede, umení,folklóre, v tanci i v jedle a v pití. Výtvarník dáva týmto obrazom rozmery dejín, času, topografie. Básne Acapulco, Guadalajara, Siesta na Pacifiku sú perlami výstihu: krátke, myšlienkové plnotučné, oblé, dobrého strihu a vkusu. Keď treba, myšlienky sú teplé ako slnko, mokré ako more, perlivé ako kvapky, ohybné ako vlnky. Siestu možno priamo zacítiť, v tichom plazení vlniek, nerušenosti prírody, v pokoji mysle a v tichosti, kde nevidíš tvora. Na65 stranách malého formátu je umiestených 32 básní, 12 celostranových ilustrácií, 37 figurálnych symbolov. Tento žáner v našej literatúre je vzácnym dokladom spolupráce umelcov, je dokladom vyšších kultúrnych potrieb, schopností tvoriť i ctiť si esprit. Milou vzácnosťou zväzočku je jeho grafická úprava a dejinná symbolika, uvedená figurálnymi vyobrazeniami reliefov z doby Aztékov a Mayov. Cincík k jednotlivým obrazom podáva na konci knižočky Slovo výtvarníka, kde súčasne podáva vysvetlenie počítacieho systému Aztékov a Mayov, ktorých vysoká kultúra spadá do obdobia našej Veľkej Moravy. Španielske názvy sú vysvetlené neb. prof. E. Urbanom v priradenom slovníčku. Predná strana obálky nesie reliefový kalendár, nájdený v hlavnom meste Mexicu a vedľa neho rytina na kamennom stĺpe, predstavujúca mexické božstvo a nad ním stenová maľba boha vetra Quatzalcoatla. Do nášho kultúrneho trezoru táto knižočka donáša jagot drahokamu. Dúfame, že sa dielce dostane do-

mov, na Slovensko a poširi radosť národa nad týmto druhom tvorby.

J. Staško

JÁN L. DORÁNSKY, *Od splnu po zatmenie.* Rím (Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda) 1972, 110 strán.

Mám v ruke zbierku básní, o ktorej by som rád hovoril s takým nadšením, že by sa zaraz zmocnilo každého. Lebo Doránsky je veľký básnik, osobnosť v našej poézii až závratne samostatná, čosi živého, čo prepukáva v kameno-žiarivé slzy a je schopné úsmevu, povedal by som, s vyváženosťou a obetavosťou až hrdinskou.

Nie nadarmo je Doránsky aj veľký spevák na širokú škálu. Je majster tichej idyly:

Jak čiesi nohy
po suchom raždí,
tak počuť kráčať
nedeľu v daždi.

Alebo:

Dumy moje, dumy,
čiernych oviec čriedy

alebo celkom po starosvetsky:

Keď sa Slovák preč do sveta uberal,
v srdci smútok, v oku horkú slzu mal.

V každom takom prípade pripravte sa na prekvapenie. «Lyrické» dobrodenie ktoré malo lahodiť ustatým a vyčerpaným nervom, dlho netrvá. Doránsky je moderný básnik: idyla sa u neho mení vždy na iróniu. Nedeľa sa sama od seba prejde vo vlastnú karikatúru, dumám narastú zuby a ten Slovák, čo sa uberá do sveta, ukuje si z citu prsteň krutej metafyziky:

Nehorekuj, mamka moja vzdialená!
Čo dnes v svete jeden synček znamená?
Jeden synček, jedno srdce zlomené,
Ľudské pierko do víchrice hodené.

Doránsky nie «ľudový» básnik, ale pre svoje osobitné estetické potreby vonkoncom sa nerozpakuje znieť ľudovo. Pre mňa najkrajším veršom slovenskej ľudovej poézie je «ako by odpadol z červenej ruže kvet» v piesni «Zahučali hory». Doránskeho verš «ľudské pierko do víchrice hodené» sa mu vyrovná. (Je v ňom aj čajka medzi nebom a zemou, ku ktorej sa prirovnáva Tu Fu; je Archipoéta: similis sum folio de quo ludunt venti; je Verlaine. Základný rozdiel je tu v participiu: «hodené». Dať trpnému príčastiu činnú funkciu a umiestiť ho na takom mieste vo verši, kde preberá moc a vládu, patrí medzi divy štylistiky.) A tento

klasický verš je pripravený dualizmom: «jeden synčok, jedno srdce zlomené». Všimnite si aj dynamickú kvalitu gramatických rýmov: zlomené, hodené. To by síce mohla byť aj šťastná náhoda, ale u Doránskeho niet šťastných náhod. Je to básnik, ktorý veršu a jeho možnostiam veľmi múdro a veľmi správne nedôveruje. V jeho poézii nenájdete, čo viem, jediného rýmu, ktorý sa ponúkol sám, jedinej tézy, ktorá mala doplniť lyrickú atmosféru, jediného slova, ktoré ste právom čakali. Pritom ide neraz o žánre, kde podobné ústupky sú «de rigueur». Po veršoch:

To, čo uzriem zvonka, zdnuky
srdcom, očami,

ktoré sľubujúc sľubujú veľký sľub:

hoci všetku krásu sveta
z dlane podá mi,

čitateľ ani nezbadá tragické «hoci», lebo podvratne ľahký, usmiaty rytmus nesie ho k veršom:

bude zdrojom inšpiračným,
ak ma očarí

(a to «ak» znova necítiť), prichádza k negatívnemu prstokladu:

bude z básne dobrá báseň,
ak sa podarí.

Už je po básni. Podarila sa ako predbáseň a v tom je jej sila a novota. A konečne každá dobrá báseň je len predbásňou.

Syntax je v poézii to čo krok v tanci. Doránskeho syntax je až neuveriteľne pestrá, mnohoznačná.

Tu, hľa, je tón impresionisticko-symbolický; veta, železne prísna, pôsobí ako šrauba, aby vynikol vyhrotený, sémanticky dôležitý obraz:

Polnoc je... Mesiac priam čistinku v dvore
vymietol, ako keď sadzu z nej sfúkne,
studeným plameňom v ospalej hore
vdove tme zrazu sa chytili sukne.

Ako kontrapunkt uveďme imperatívy z básne «August»:

August cítiť rybami a potom...
Nehorš sa a prižmúr — ak chceš — oko:

(To «nehorš sa» je pravdepodobne úmyselný bohemizmus.)

V rúchu adamitu za prírodným plotom
vysmážam si srdce na divoko.

A toto je už odlyričtený kubizmus Apollinairov:

Veľa myslím o nás
Naša je láska veľmi dietná
Neprecukrená nepresolená
No mal by každý o svojej a sebe

Až sa ešte raz vrátime
Skorigujeme si veci obaja

Práve som čítal v Gazete
(etc.)

Za niektorými syntaktickými hrami tuším T. S. Eliota (to neznamená, že obviňujem Doránskeho z «vplyvu», ide o básnika prirafinovaného na to, aby sme ho pristihli pri pôžičke).

Bol som
už nie som
zažívam blaho
z potreby nejestvovať

To je haiku, a teraz syntaktické vence:

poviazaný motúzmi dažďa
čo padá z rany na oblohe
na brehu jazera

(aj to je haiku, no počkajte)

so skrčeným chrbtom
na dereši

(pokračuje sa v predložkách, ale proti ich mechanizácii)

v lúskaní semien veršov
zo slnečnice nálady
žltej ako svetlo žiarovky
na hodinách
stojacich ako čas

Koniec. Bez bodky za vetou. V takejto poézii hrá neskromnú úlohu aj interpunkcia. Mimochodom, posledné štyri verše sú pre Doránskeho typické. Najprv nám nadhodí symbolistickú haraburdu nominatívu a genetívu («slnečnice nálady») a ktomu ju umocní ešte ilúziou predložky, prejde na adjektívum, ktoré prekvapí len presunom do nového verša, potom nám hodí do očú moderný obraz («svetlo žiarovky») a keď sme už načisto očarení a poddávame sa tvorivej imaginácii básnika, on odmieta jedným pohybom ruky nielen všetko poetično, ale — a tu sme pri prameni Doránskeho metafyziky — aj čas. Poviete: čas nestojí, ale básnik vie viac: teraz stojí. Ostáva slnečnica nálady, večná a trvalá je teraz len ona.

Úmyselne sa dotýkam iba techniky tejto poézie, aj to len niektorých jej akostí. Zbierka má zrejme širšie i hlbšie, možno aj nevysondovateľné medze. Je rozdelená na časti, ktoré ponechávam historikovi slovenskej emigrantskej poézie na múdre zamyslenie; niet v nej národno-zvučnej deklamatívnosti, niet lacného humanizovania, ani povrchnej religiozity. Všetko sa sústreďuje na nositeľa slova, na tohto teraz hovoriaceho

básnika, ktorý chce hovoriť za seba, na jednu chvíľu, dokonca vše len na «náladu» (nemýľte sa, u Doránskeho je nálada «ľétat d'âme»). Tón tohto básnika, jeho vzťah ku všetkej našej poézii v zahraničí a na Slovensku je taký revolučne nový, jeho školenie natoľko skryté a jeho výraz natoľko náš, že už nie je ani celkom náš, je poslom budúcnosti.

Karol Strmeň

Návrat Rudolfa Dilonga

RUDOLF DILONG *Hladný vetrík. Verše.* Zürich (Poľana) 1972, 88 strán. Kresby Ján Mráz, grafická úprava Ján Loydl.

Rudolf Dilong je nielen najplodnejší, ale aj najpremenlivejší slovenský básnik. Aj medzi milovníkmi poézie našlo by sa málo ľudí, ktorí by vedeli vymenovať názvy všetkých zbierok, ktoré vydal doma i v emigrácii. Pokiaľ ide o literárne módy a smery, Dilong mal neraz úlohu kohúta, čo zakikiríkal už pred svitaním. Poetizmus a surrealizmus priniesol nie v jednotlivých veršoch, ale v celých zbierkach prv, než si iní vedeli uvedomiť názov nového smeru. A kým sa s ním iní lopotili, Dilong ako vtáčik-letáčik už bol preč a obletoval iné kvietky. Jeho múza bola premenlivejšia ako vietor a nikdy neposedela, takže nakoniec sme sa mohli celkom právom spýtať: Keď je Dilong toto všetko, čo a kto je vlastne Dilong?

Kto a čo je vlastne Dilong. Zdá sa nám, že je to veľmi dobrá otázka, aj keď nečakáme, že by ktokoľvek a najmenej Dilong vedeli na ňu dobre odpovedať. Dilong je predovšetkým a nadovšetko (nepekné slová, ale v tomto prípade potrebné) básnik rimbaudovskej nátury, ktorý chce všetko vedieť, všetko skúsiť a potom ako ten veľký francúzsky poetický alchimista, dávať tomu, čo má formu a nechať bezforemným, čo formu nemá.

Keď vlani vydal Dilong zbierku *Ponúkam chlieb so soľou,* mali sme dojem, že po takomto refleksívnom účtovaní začne sa celkom nová éra v Dilongovej tvorbe. Ale Dilong nezradí seba a prišiel s prekvapením. Ide tu vlastne už o tretiu alebo štvrtú variáciu motívov, ktoré boli také príznačné pre jeho tvorbu pred zbierkou *Mladý svadobník,* ktorou sa začínala jeho druhá etapa. Prvá etapa, ktorá vrcholila zbierkou *Helena nosí ľaliu,* obsahovala všetko, čo Dilong dal v nej variáciu do *Hladného vetríka.* Vlastne nie všetko: album «Slovenská žena» nie je variáciou na tieto staré témy, ale na druhej strane nie je ani organickým komponentom tejto novej zbierky. Máme skoro dojem, že Dilong ju pojal do zbierky len preto, že nechcel mať príliš útlu knižočku. A treba nám povedať aj to, že tu sa znova dokázala pravda úsudku, ktorý o Dilongovi povedal Dr. Mečiar pred viac ako štvrťstoročím: «Dilong robí

oveľa lepšie básne ako zbierky.» Inými slovami, že aj najlepší básnik (a Dilong je jeden z našich najlepších), potrebuje redaktora, aby kriticky spravil výber a vytriedil materiál a tak spravil z básní zbierku. Básnika nemožno viniť, že ako sove najkrajšie na svete sú mu vlastné deti, vlastná tvorba. Keby tak nemyslel, prestal by byť sebou, a tým by prestal byť básnikom. Ale redaktor má byť tá riečica, čo všetko utriedi. Ide totiž o to, že zbierka je oveľa viac ako knižka básní. Zbierka musí mať zjednocujúcu ideu a keď už nie tú,teda aspoň jednotiacu formu. To, že sa rozdelí na rozličné oddiely nepomôže, ak jeden z nich ani formou ani obsahom nerezonuje na väčšiu časť diela.

Tá časť, ktorá má zasa korene v jeho mladosti, vychodí z tých istých zdrojov; chudobné detstvo, prísny otec, zomrelá sestrička, skúsenosti v poli a okolo potoka, prvé náboženské zážitky, atď. Tu je Dilongov život tak pevne zakotvený, že toto puto je mocnejšie ako iné sily v živote. Zrejme, že osud vyhnanca toto puto skôr otužil než zoslabil a zrejmé, že ani v tejto zbierke nie je to posledný návrat do detstva, do jediného domova, kde je síce málo radosti a šťastia, ale objíma ho tam akási istota, ktorú nikde inde nenašiel a nezažil, a preto ho tie dávne zážitky držia prikutého nielen v priestore, ale aj v čase, v rannom chlapectve, čo ostáva v ňom aj dnes, keď šediny pokrývajú jeho svetom otĺkanú hlavu.

Hladný vetrík nie je z kníh, čo ostanú medzníkom v Dilongovej poézii, ale milovníci lyriky v nej nájdu všetko, čo v Dilongovej poézii hľadajú a čo v nej majú radi.

J. Okáľ

Pohľad do studienky.

PAVOL HRTUS JURINA, *Daň z krvi.* Galt, Ontario (Dobrá kniha) 1972, 144 strán.

«Studnička nehlboká, ukrytá medzi skalami... Prv než sa nakloníte, aby ste sŕkali plným dúškom, premôžte trochu smäd a zahľaďte sa trochu do vody. Ak vás ešte nepopadla vlčia tma, uvidíte, že zostúpila ku nám obloha. Výšky sa schýlili, máte ich na dosah ruky...»

Zdalo sa mi, že v týchto slovách som našiel kľúč k celej tejto roztomilej knižke krátkych próz, ktoré by boli pásmom nesúvislých obrazov, keby sa všetkými ako spodný prúd netiahla nostalgia človeka, čo zažmúril oči a iba okom svojej duše skacká zo spomienky na spomienku, s kvietka na kvietok. Ani sa nesnaží kontrolovať tento prúd vôľou, lebo tento prúd si hľadá riečište podľa princípov inej gravity, gravity, čo sa kolíše medzi vedomím a podvedomím. Sám autor sa iba nahýňa nad studničku svojej skúsenosti, ale tak ako oblakmi nad hlavou hýbu vetry mimo dosahu žíznivého, čo sa prišiel napiť, aj v tejto hladine sa zrkadlí iba to,

čo akási nekontrolovateľná sila vyhodila z útrob minulosťou zasypaných zážitkov do zenitu spomienky. O tomto spôsobe tvorby sa popísalo už veľa najmä v súvislosti s nadrealistickou poéziou, ale tak táto poézia ako aj eseje jej vykladačov mávala falošný zvuk, lebo namiesto skutočných automatických textov mágovia nadrealizmu častejšie ako nie zliepali absurdné kombinácie obrazov, ktoré práve táto absurdita odhaľovala ako najvyumelkovanejšie texty v dejinách poézie. Ozajstná spontánna tvorba má tie isté zákony ako má život a je oveľa verejnejším zrkadlom etických a estetických hodnôt ktorými autora impregnovala celá životná skúsenosť aj vtedy, keď fantázia všetky tieto prvky ako kaleidoskop stavia do nových, doteraz nevídaných foriem. Autor Dane z krvi zo zážitkov vyzdvihol iba dej a jeho prežívanie zmyslovým a morálnym ústrojenstvom. Úplne však vynecháva čas, miesto a iné podrobnosti, čo by obraz pevne držali ako kotva. A keď sú obrazy takto zbavené identifikačnej ťarchy, stratia súvislosť, ale esencia čo v nich ostáva aj tak stačí na vybudovanie veľmi účinných umeleckých foriem, ktoré sú na jednej strane veľmi určité, ale na druhej strane ľahké, čosi ako obláčik čo má veľmi určité ale súčasne veľmi premenlivé formy, prístupné iba zmyslom ako je zrak, lebo ak sa ku ním priblížime, unikajú hmotnému dotyku. Čitateľ už po prvých stránkach ľahko zbadá, že Jurinova Daň z krvi je autobiografické dielo napísané tak úprimne a presvedčivo, ako môže len človek ktorý potlačil v sebe všetky inhibície. A predsa aj po dočítaní ostatnej stránky knižky akosi nevieme nič o ňom. Inými slovami dalo by sa povedať, že človek súčasne žije viac životov a ten najvnútornejší, ten čo v konečných dôsledkoch určuje jeho pomer k iným ľuďom, k celej ľudskej spoločnosti k morálnym a náboženským hodnotám a konečne k sebe samému, je nám taký neznámy, že keď konečne niekto odlúpe z neho všetky hmotné kože a škrupiny, zjaví sa nám človek ktorý je skoro neznámy. Parafrázou starého príslovia, že šaty robia človeka, mohli by sme povedať, že naša predstava človeka sa často uspokojí s povrchom. Jurinova knižka Daň z krvi je takým prekvapivým dielom, že tento povrch olúpala, škrupinu rozbila a ukázala jadro, podstatu ľudskosti.

J.O.

Slowakei 1971 (Ročník IX. č. 1 [12]) Ústav Matúša Černáka, Kolín n/R., 112 strán.

Svojou akribiou, rozsahom a celkovým významom je to jediné periodicum, čo sa v nemeckej reči systematicky venuje štúdiu slovenskej problematiky. Toto číslo *Slowakei* zaraďuje sa celkovou líniou, obsahom i formou harmonicky do série predošlých ročníkov. Obsahuje cenné príspevky, z ktorých na prvom mieste treba spomenúť štvrté

pokračovanie štúdie «Myšlienka slovenskej samostatnosti v minulosti a prítomnosti» od Dr. Arvéda Gréberta. Začiatok (*Slowakei* 1968) zapodieval sa všeobecnými politickými a kultúrnymi pomerami v Uhorsku; druhá časť (tamže 1969) jazykovou kryštalizáciou slovenčiny a začiatkom boja proti maďarskej politickej supremacii; tretia (1970) Bernolákovou jazykovou kodifikáciou a počiatkom maďarizácie. Záverečnú časť venoval Grébert hlavne problémom a dokumentom, ktoré podnietil revolučný rok 1848. Podtitul vhodne charakterizuje tento príspevok ako «Zápas o minulosť v záujme budúcnosti». Všetky tieto časti hovoria výrečne o tom, že Slováci nie sú národ, ktorý by Masaryk a Beneš boli objavili len r. 1918. Boj slovenského národa o svoju kultúrnu, jazykovú a politickú identitu začína ďaleko v minulosti. Možno povedať, že ten boj prebiehal rovnobežne s vývinom národnostnej otázky v rakúskom mocnárstve. Túto otázku, ako vieme, postavila kategoricky v celej Európe Francúzska revolúcia a osvietenstvo. Samotný boj bol o toľko zložitejší, že sa odohrával, ako hovorí Grébert, na dvoch frontoch: proti českému nahováraniu Slovákov k jazykovej jednote a proti maďarskej snahe integrovať ich politicky. Keďže Česi nerátali s odlišnosťou slovenskej duchovnosti a Maďari precenili svoje sily, ten boj skončil upevnením slovenskej národnosti. Z kultúrneho problému stal sa otvorený problém politický.

Takto po mnohých obranách jazykových v predošlých storočiach prichodia v 19. storočí obrany, zhromaždenia, manifestácie a memorandá politické, ktoré vrcholia v slovenskom povstaní proti Maďarom 1848. Grébert podstatne rozoberá zmysel Mikulášskych žiadostí z 10. mája 1848, Štúrovo vyhlásenie odtrhnutia sa Slovenska od Maďarov za revolúcie na Myjave (18. septembra 1848) ako aj ďalšie kroky slovenských národných vodcov z tej historickej doby. Petícia, predložená Františkovi-Jozefovi 7. marca 1849, ďalej Memorandum Hurbana, Hodžu a Štúra rakúskej vláde z 13. apríla 1849 ako aj Promemoria z 10. septembra 1849 žiadajú ustavenie Slovenska ako osobitnej korunnej krajiny v rámci rakúskeho mocnárstva. Slovenskí vodcovia, ktorí bojovali po boku cisárskeho vojska proti Kossuthovej revolúcii v Uhorsku a prispeli k jej porážke, mali závažný argument na podopretie svojich žiadostí. Niet pochybnosti, že Slováci a Chorváti celým svojím postojom k otázke čím ďalej,tým viac naliehavej reformy rakúskeho mocnárstva predstavovali pokrokovejšiu politiku než bola nielen politika Budapešte ale aj Viedne samej. Rozklad toho mocnárstva nastal totiž vzápätí, keď Cisár, počúvajúc, po víťazstve nad Kossuthom u Világoša v auguste 1849, skôr na aristokratov ako knieža Schwarzenberg, než na ašpirácie rakúskych národov, rozhodol sa Uhorsko vojensky obsadiť bez toho, aby previedol ústavnú reformu,

ktorú bol sľúbil v Ústave z 3. marca 1849. Všetko ďalšie bolo len peripetiou v dráme celkového neodvratného rozkladu habsburgskej ríše.

Toto číslo *Slowakei* uverejňuje tiež príspevok «Slovensko-maďarské vzťahy» od Prof. Dr. C. Perényi-Lukács-a. Je to nemecký preklad prednášky, ktorú autor prečítal na Svetovom Kongrese Slovákov v júni 1971 v Toronte. Štúdia konštatuje, že zánik Veľkej Moravy, prvého to štátu Slovákov, nemožno pričítať jedine Maďarom, ako to robí tendenčná česká historiografia, ale aj východným Frankom a Čechom. Perényi-Lukács ďalej dôvodí, že Uhorsko bolo v stredoveku nadnárodným štátom, v ktorom vládnucim činiteľom bola šľachta bez ohľadu na národnosť. Uhorsko do 19. storočia charakterizuje ako federáciu autonómnych komitátov. Maďarizácia bola pomerne neskorším zjavom. Celkove je to objektívna prednáška, v ktorej autor priznal, že psychologicky záporné dôsledky maďarizácie si maďarská historická veda dosiaľ dostatočne neuvedomila.

Slowakei uverejňuje ďalej z nemeckého rukopisu Dr. Michala Schwartza, *Andrej Hlinka — orol nad Slovenskom,* kapitolu «Hlinkov boj proti pražskému centralizmu». Schwartz sa narodil v Levoči a žil medzi dvoma vojnami na Slovensku. Preto pozná dôkladne Hlinkovu činnosť a význam.

Z ostatných článkov treba spomenúť «Vyhlásenie o poľsko-slovenskej únii (1938). Je to skrátený obsah článku posl. Pavla Čarnogurského, uverejneného v *Historickom časopise* (Bratislava) za Dubčekovej éry (1968, č. 3)

V príspevku «Stopäťdesiat rokov učiteľského ústavu v Spišskej Kapituli» Prof. Dr. Vojtech Bucko píše o národno-výchovnom význame toho ústavu.

J.A. Mikuš

Furdek, 1973, Jednota Annual, vol. XII, Jan. 1973, Ed. Joseph C. Krajsa, Jednota Pres, Middletown, Pa.

The 12th volume of Furdek is definitely youth-oriented, for it gives the young Slovak reader invaluable information about the background of his parents, grandparents and relatives who came to the United States from their native Slovakia.

Leading off the current volume named in honor of the founder of Jednota (First Catholic Slovak Union), the picture series of the kind of men and women who were given the mandate for three years by the last convention to conduct the affairs of the fraternal organization of 100,000 members is quite appropriate in a publication that features past

achievements that can surely serve as an inspiration for the younger generations of American Slovaks.

Daniel Tanzone's «Fraternalism and the Slovak Immigrant» is a documented and highly readable review of the origins and growth of Slovak fraternals in this country. This article may be useful as a basis for further detailed studies on the subject, particularly now that the 'ethnic peoples' have been discovered in America.

Introduction of Janko Král, Slovak revolutionary poet of the 19th century, to our young readers by Dr. Joseph Kirschbaum, Ph. D., LL. D. of Toronto, Canada, is timely in view of current trends that are characterized by a spirit of restlessness, radical changes, disillusionment and a strange mixture of hope and despair in an age that is in some respects similar to the first half of the last century.

St. Joseph the Workman, the universal patron saint of the workingmen in the Church, is a favorite for all men who must earn their livelihood by manual labor. The imposing statue of St. Joseph overlooking the environs of St. Michael's Slovak parish in the heart of the steel center of the Pittsburgh area is a constant inspiration to the passerby who beholds the silent sentinel of strength watching over the steel-workers and their families by day and night in a neighborhood that cherishes its noble Slovak heritage.

The tribute to Karl Pacanovsky, philosopher-craftsman' of the Hill School in Pottstown, Pa. for three decades, carries on the theme of a man and his workshop, graphically reminiscent of Joseph, the Carpenter, in Nazareth.

The title of R.H. Andrews' article, «Modern Medicine for Modern India,» is somewhat misleading. The writer summarizes the work of Catholic missionaries (St. Francis Xavier, Nobili, Ricci, Thomas Stephens and others) in religion primarily, but also in providing inspiration for social betterment and education. The work of medical science and hospitals is placed in a secondary role.

Furdek's current youth panel of scholarship winners (39 youngmen and 25 youngwomen) is a good representation of Jednota's honor roll of both sexes. The total of young women scholarship winners compares more than favorably with the total of young men winners... not even the women's liberation front can find fault with these figures for a male organization.

Paul Berish in his «Relevant» contribution criticizes (and rightly so) the general mishandling of facts concerning Slovaks and their history by American journalists and even so called historical experts. Their vaunted expertise in this category leaves much to be desired. At times one might seriously question not only the competence of these self-

styled experts but their integrity as well. Their slip-shod reporting about the Slovak nation and its historical past cannot be explained on the grounds of inability to get the facts... the facts are there but they cannot be garnered by reporters who are either indifferent or too lazy to get them... or what is perhaps worse, newsmen who deliberately slant their reports because of prejudice.

The Slovak Catholic Federation of America is an association of Slovak Catholic organizations that hold the Church in highest esteem because they accept it as a society founded by the Blessed Saviour, Jesus Christ, for the salvation of their immortal souls. These organizations form the backbone of the federation which also accepts individuals to membership. Father Joseph Murgas, Slovak pioneer-priest in radio (wireless telegraphy) organized the federation at his Sacred Heart Slovak parish in Wilkes-Barre, Pa. on Feb. 22, 1911.

Charter membership in the Slovak Catholic Federation included an Irish bishop, the Most. Rev. Michael Hoban, DD of Scranton, Pa. and a Moravian prelate, Bishop Joseph M. Koudelka, D.D. of Superior, Wisconsin, together with 36 Slovak priests and about 2000 laymen.

The charter of the Slovak Catholic Federation states:
«The purpose of the Slovak Catholic Federation is to cement the bonds of fraternal union among Slovak Catholics and their societies in the United States. Further, to foster and protect the interests of Slovak Catholics and works of religion, piety, education and charity., the study and improvement of the conditions of social life among Slovak Catholics., the dissemination of truth., the encouragement of printing and reading of Catholic literature and the circulation of the same.»

Monsignor Gallik's article on «Catholic Unity» is a serious reminder in our changing times to stand united in the Faith of Our Fathers when diversity of opinions, various modes of liturgical worship and even doctrinal beliefs are challenging the orthodoxy of our religious beliefs and abandoning the hallowed traditions of the apostolic Church of Christ.

Father Franko's «Slovak Christmas Eve» sacred vignette should be adopted by every Christian family to help preserve the spirit and true meaning of a genuinely Christian yuletide season.

Reproductions (in color) of the stained glass windows of the Chapel in the Jednota Home in Middletown, Pa. are a colorful pictorial portrayal of the spirit of faith that inspired them and a historical tribute to two famous Slovak priests (Father Furdek, Jednota founder, and Father Tiso, Martyr-President of the Slovak Republic.

Clevelanders especially will find the article on early Slovak immigrants in the city very interesting.

The story about Staff Sergeant Frank Mitka, Slovak veteran of more than 30 years' service in the U.S. Army, brings into focus a career volunteer soldier who enjoyed military life.

The valaška — traditional Slovak weapon (a long-handled tomahawk) — is a national symbol of strength and resistance against the evil forces of injustice and tyranny.

Sheep and their shepherds in Slovakia are not only the subject for a romantic setting with the venerable 'bača' holding his young listeners spellbound by a rich repertoire of stories as they sit around the fireside but sheepherding is an important economic asset to the country and its people.

Even the Croatians get a boost in this year's (1973) Furdek as Fr. Wuerl notes the 1.000th anniversary of the feast of St. Blaise, patron saint of Dubrovnik, a small town in Croatia, celebrated on Feb., 1972.

Paul Berish uncovers the 'hidden life of Brother Rudolf' who has spent a half century of dedication and service to the Lord in the tailorshop of his Redemptorist monastery.

Salt in Slovakia has been a rich commodity for the whole country since the Middle Ages. Solivár (near Prešov) continues to produce salt by modern methods.

Michael Kurak of Holy Trinity Slovak parish school in Yonkers, N.Y. tells the world he is a Slovak and proud of it!

Father Robert Terentieff is introduced by Dr. Michael Simko as an interior decorator, artist and dramatist, as well as an ardent admirer and preserver of Slovak customs.

The pictorial contribution of Paul C. Fallat, who wrote the text and designed the series of pictures for the pictorial review of a phase of Father Hlinka's life of struggle for Slovak freedom, is a modern adaptation for old and young alike in the presentation of a visually graphic re-enactment of hightlights from Hlinka's life.

«American and Canadian Translators of Slovak Poetry» by Dr. Josef Kirschbaum, LL. D., Ph. D. covers not only translations from a number of selected Slovak poems but also refers to a considerable number of translations from Slovak prose. Included in his selection are Bjornson, Seton-Watson, E. Denis, W. Kirkconnell, J. Vajda, I. Kramoris M. Sprinc, K. Strmen and Sister M. Tybor, SS. C. M.

«The Tool Box» by Alvin Lebar brings to light an amusing incident in the early life of Stan (Stash) Sladek, a star professional gridiron lineman of a bygone era from the Bronx.

Dorothy Day, the 74-yr. old Catholic socialist revolutionary worker, speaker, activist and lay evangelist in the Church during almost all her life, is given tribute by Joseph McLellan who characterizes the

remarkable woman as «a prophet of Catholic social concern.» (She and her co-worker, Peter Maurin, visited the Benedictine High School in the city of Cleveland in the 1930's.) She addressed the students. Her 'Catholic Worker' publication still costs only a penny... the same price for the past four decades... untouched by inflation! Current number of subscriptions is approximately 85,000.

The power struggle between the Thrid Reich and the British Empire was to the death in World War II... to a large degree resulting in the demise of both Nazism and British imperialism. But many nations, notably small nations in eastern and central Europe (used as pawns on both sides in the bloody warfare between the juggernauts) emerged from the maelstrom battered and bereft of all freedom as victims of an international feud. These lost their national status and their political and religious freedoms, too. Among these victims of the ruthless struggle is the Slovak nation which had firmly established its own self-governing state (the Slovak Republic) before the outbreak of the conflict. The Slovak Republic survived the war only to be destroyed by the victorious allies in 1945. In his article, Dr. Jozef Kirschbaum essays to sift the truth from falsehood amid the conflicting accounts, and attempts to present the facts, namely, that the Slovak Republic actually represented the will of the Slovak people whose representatives in parliamentary session in Bratislava voted unanimously for Slovak independence on March 14, 1939, then proceeded to establish the democratic Slovak Republic and in October of the same year unanimously elected Dr. Jozef Tiso as president.

Australia beckoned to several thousand freedom-lowing Slovaks in exile to seek their livelihood there after World War II. when they saw their country locked up behind the Iron Curtain. They joined several scattered Slovak colonies that had settled there between the two world wars. Although the beginnings were difficult, the new immigrants soon adapted themselves to their new surroundings. Most of them live in the Melbourne and Sydney areas but many are scattered in various parts of the Continent.

Fr. Matthew Jankola (founder of the SS. Cyril and Mathodius Religious Order for women in Danville, Pa.) is the subject of a biographical sketch by Daniel Tanzone, young Slovak writer, who pays tribute to the pioneer Slovak priest who was a zealous pastor, organizer and writer before his untimely death at the age of 43 in 1916.

The 1973 edition of the Furdek offers stimulating reading on a variety of subjects. It is inspiring reading, too, and should stimulate an ever increasing number of literary and historical contributions by emerging young Slovak writers in future issues.

A. V. Pír, O.S.B.

Kollar
2002.133

Zlatica M. Hrnčiarová: **Z miniatúr:** *Nádej, Výkrik, Ľútosť, Strach* **— 61**
Gorazd Zvonický: **Z nových veršov:** *Kebys' tu bola..., A klameš..., Kvietok lúčny, Pred morským ústim, Kulacký dom, Júlový večer* **— 62**
Gorazd Zvonický: **Košieľka a iné — 67**
Mikuláš Šprinc: **Modlitba — 68**

ZAZNAMENÁVAME

Stanislav Polčin: **Svätá stolica a Európa — 69**
Agneša Gundová: **Veľkí zomierajú mlčky — 75**
T. J. Zúbek: **Dr. Matej Hések (23. 2. 1889 — 26. 1. 1973) — 76**
Jozef M. Rydlo: **Martin Kukučín v novom svetle — 78**
Ján Okáľ: **Vzácny ročník v papierovom poháriku — 80**

KNIHY

Msgr. Jozef Kapala: **Spod Roháčov po Vatikán** *(J. A. Mikuš)* **— 82**
Cincík — Okáľ: **Cielito lindo. Karty z Mexika** *(J. Staško)* **— 84**
Ján L. Doránsky: **Od splnu po zatmenie** *(Karol Strmeň)* **— 85**
Rudolf Dilong: **Hladný vetrík. Verše.** *(J. Okáľ)* **— 88**
Pavol Hrtus Jurina: **Daň z krvi** *(J. O.)* **— 89**
Ústav Matúša Černáka: **Slowakei 1971** *(J. A. Mikuš)* **— 90**
Jednota Annual: **Furdek 1973** *(A. V. Pír)* **— 92**

OBÁLKU NAVRHOL DR. JOZEF G. CINCÍK
Vytlačila a upravila: DOBRÁ KNIHA, GALT, ONTARIO, CANADA